

FESTSCHRIFT

**до 90-річчя професора
Володимира Васильовича
Голіни**

Харків
«Право»
2025

УДК 343.9(477)(092)(082)
F44

Упорядники:

А. В. Калініна, С. С. Шрамко

Матеріали надруковано в авторській редакції

Festschrift до 90-річчя професора Володимира Васильовича F44 Голіни / [упоряд.: А. В. Калініна, С. С. Шрамко]. – Харків : Право, 2025. – 248 с. : іл.

ISBN 978-617-8617-81-3

Видання підготовлено до 90-річчя від дня народження відомого українського вченого-кримінолога, доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України Володимира Васильовича Голіни. До книги увійшли статті, спогади та роздуми, у яких кожен автор по-своєму засвідчує вплив професора на розвиток української кримінології.

Усім зацікавленим можна ознайомитися з життєвим шляхом Володимира Васильовича, науковими здобутками та його особистими якостями.

УДК 343.9(477)(092)(082)

ISBN 978-617-8617-81-3

© Калініна А. В., Шрамко С. С., упорядкування, 2025

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2025

ЗМІСТ

Кілька слів від упорядників 6

Фокус I

РОКИ ПОРЯД НА ЖИТТЄВОМУ ШЛЯХУ

Батиргарєєва Владислава

Легенді кримінології – 90 8

Борисов Вячеслав

Творчість – запорука наукового довголіття 14

Шепітько Валерій

Роль професора Володимира Голіни
у формуванні сучасної кримінології
та кримінологічної наукової школи в Україні 29

Калініна Аліна

Володимир Васильович Голіна –
людина широких поглядів
та безмежних знань..... 39

Шрамко Сабріс

Місія здійснена:
науковий шлях і покликання
професора Володимира Васильовича Голіни
(до 90-річного ювілею) 43

Шепітько Михайло

SCIENTIA POTENTIA EST
(до 90-річного ювілею
проф. Володимира Голіни) 49

Наталія Нетеса

Орієнтир у лабіринті вибору професії науковця..... 56

Ворожбіт-Горбатюк Вікторія

«Світло бачиться тоді,
коли світло в очах є 62

Фокус II
З НАУКОЮ В СЕРЦІ:
РОЗДУМИ ПРО НАУКОВИЙ ДОРОБОК
ВОЛОДИМИРА ГОЛІНИ

Авдєєва Галина

Проблеми технологізації сфери боротьби
зі злочинністю у роботах
Володимира Васильовича Голіни 67

Баулін Юрій

Кримінально-правовий вимір судимості в працях
В. В. Голіни та проєкт нового КК України..... 73

Пономаренко Юрій

Постсудимість за законодавством України 89

Харитоновна Олена

Спеціально-кримінологічне попередження
у дзеркалі гендерно зумовленого насильства:
оцінка ризиків та управління ризиками
(до 90-річчя проф. В. В. Голіни) 105

Орлов Юрій

Той, хто відчиняє вузькі брами.
До 90-річчя професора В. В. Голіни 117

Музика Анатолій

Проблеми кримінології у працях
Голіни Володимира Васильовича 130

Литвинов Олексій, Філіпенко Наталія

Фонові явища в детермінації жіночої
пенітенціарної злочинності 148

Денисов Сергій, Заїка Дмитро

Кримінологічна характеристика осіб,
засуджених за кримінальні правопорушення
проти громадського порядку у 2024 році 165

Кулик Катерина

Науковий внесок професора
Голіни Володимира Васильовича

у розвиток вчення про віктимологічне запобігання злочинності	174
Політова Анна	
Наукова школа «Розробка кримінологічних засад боротьби зі злочинністю в Україні» Володимира Васильовича Голіни	181
Сметаніна Наталія	
Володимир Васильович Голіна – фундатор харківської школи кримінології, легенда і вчитель	214

Фокус III

ЩИРИ ВІТАННЯ ШАНОВНОМУ ЮВІЛЯРУ

Корнякова Тетяна	
Володимир Васильович Голіна – наставник і провідник (до 90-річного ювілею)	225
Блага Алла	
Провідник ідей справедливості, рівності та гуманізму	228
Шостко Олена	
Володимир Васильович Голіна та його таланти	232
Джу́жа Олександр	
Фундатор кримінологічної думки Володимир Васильович Голіна	234
Дзюба Анастасія	
Володимир Васильович: Портрет вченого крізь призму часу	235
Кріцак Іван	
Голіна Володимир Васильович – фундатор української кримінологічної науки	240

КІЛЬКА СЛІВ ВІД УПОРЯДНИКІВ

Це видання створено як свідчення тривалої наукової традиції, яку упродовж десятиліть творив професор Володимир Васильович Голіна. Його 90-річний ювілей став приводом не лише для привітань, а й для осмислення наукових розробок, яким професор присвятив більшу частину свого життя. Для Володимира Васильовича кримінологія ніколи не була лише окремою галуззю знань чи набором теоретичних уявлень про злочинність. У його працях кримінологія – це наука про рівновагу, про те, як поєднати свободу з відповідальністю, соціальний розвиток із безпекою.

Володимир Васильович – особистість, яка поєднала в собі вимогливість та принциповість ученого, гідність наставника й уважність людини. Для багатьох із нас він став учителем у повному значенні цього слова: тим, хто допомагає побачити глибину проблеми, відстоювати власну позицію, знайти свій шлях у науці та врешті-решт полюбити її.

До створення цієї праці долучилися його колеги, друзі та учні. Ми прагнули створити книгу, яка відображає не лише наукові здобутки професора, але й атмосферу довіри, поваги та творчого натхнення, що завжди супроводжувала спілкування з ним. Тут зібрані статті, спогади та роздуми, у яких кожен

автор по-своєму засвідчує вплив Володимира Васильовича на розвиток української кримінології.

Обираючи назву для цієї збірки, упорядники керувалися глибокими знаннями Володимира Васильовича німецької мови. *Festschrift* – «святкове написання» – це наш спосіб висловити повагу та шану Вчителю.

Цей *Festschrift* – жест уваги та вдячності від учнів, які знайшли себе у науковій та викладацькій діяльності завдяки старанням Володимира Васильовича.

Висловлюємо щиру подяку всім, хто підтримав підготовку цього видання. Нехай ця праця стане свідченням про шлях, який долається з гідністю та натхненням для майбутніх поколінь.

Фокус I

РОКИ ПОРЯД НА ЖИТТЄВОМУ ШЛЯХУ

ЛЕГЕНДИ КРИМІНОЛОГІЇ – 90

*Владислава Батиргарєва,
доктор юридичних наук, професор,
директор Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України*

Цим рядкам дарує світло і радість присутність мого Учителя – доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України Володимира Васильовича Голіни. Я пишу ці рядки у піднесеному настрої, тому що мій Вчитель – зі мною, він завжди поруч, його настрій бадьорий, а здоров'я – міцне. Його позитив і життєва сила немов незгасний вогник, що зігріває душу в непрості часи, які випробовують кожного з нас на міцність духу і віру у справедливість. Він – мій життєстверджуючий оптимістичний маяк, моя незламність. У будь-який час я можу звернутися до нього за порадою, спитати про будь-що, і не лише про кримінологію. Мені подобається занурюватися в його розлогі дискурси про історію

людства, разом з ним мандрувати крізь час і сміливо дивитися в майбутнє. Він – взірець українського вченого, який попри трагічний контекст нашого нинішнього буття, попри смертельну небезпеку, що загрожує щохвилини, продовжує творити Науку з великої літери. Вогненні відмітини війни – бомби й ракети – не поставили на паузу дослідницькі плани Вчителя. Навіть у серйозно пошкодженому нелюдами житлі професор Голіна продовжує працювати – щоденно, наполегливо, самовіддано.

У творчості Володимира Васильовича можна побачити паростки Ери Милосердя, на прихід якої ми так всі чекаємо, бо культурологічний підхід у запобіганні багатьом правопорушенням, який сповідує Вчитель, є ні що іншим, як глибокою вірою в людину та її здатність до добра. Тому і недивно, що коли я думаю про Володимира Васильовича, перше, що спадає на думку, це його виняткова ерудиція та глибокі знання в галузі кримінології та віддалених від неї наук, неймовірна людяність і теплота. Тому і невипадково, що віра знаного вченого у справедливість як вищу силу надихає нас на те, щоб прагнути стати чуточку краще, мудріше, культурніше.

... Ювілейний для Володимира Васильовича рік є роком ювілейним й для нашого Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Тридцять років історії Інституту – третина жит-

тя професора, яку він присвятив фундаментальним і прикладним науковим розробкам у галузі боротьби з лихом, ім'я якому злочинність. Мені пощастило брати участь у всіх цих наукових розвідках. А їх було чимало. Палітра творчих доріг і доріжок просто вражає – від кримінологічного вивчення традиційних видів злочинності до таких, котрі тільки-то з'явилися на криміногенному горизонті, від окремих кейсів до величезних полотен опору суспільства кримінальній навалі. Ще й війна, котра змусила нас замислитися над новими вимірами злочинності, над трансформаціями її природи в умовах воєнного стану, над тим, як змінюються мотиви, цінності, поведінка людей, коли саме життя стає щоденним випробуванням. Війна оголила слабкі місця у системі безпеки, показала, наскільки важливою є наука, здатна дати відповіді на найгостріші виклики часу. І саме Володимир Васильович був і залишається тим, хто вмів спрямувати інтелектуальні зусилля колективу однодумців в потрібне русло, зберігаючи головне – людяність, наукову чесність і надію на те, що сила правди є незламною.

Будь-які кримінологічні висновки метра завжди базуються на ретельно зібраній та опрацьованій емпіричній базі. Ще багато років тому Вчитель розповідав мені, що цифри, показники, статистичні дані – це наш ґрунт, котрий здатен виростати міцне дерево знання з безцінними кримінологіч-

ними плодами. Тому сьогодні, підбираючи кримінологічний інструментарій для аналізу нових викликів, ми, послідовники, розуміємо, що без міцного емпіричного фундаменту наша праця буде марною, адже тільки на основі достовірних даних можна збудувати ефективну систему протидії злочинності. У протилежному разі – без підкріплення фактами – наукові висновки не матимуть жодного значення для практики.

Моє знайомство з Володимиром Васильовичем відбулося ще до того моменту, як я була зарахована молодшим науковим співробітником до нашого Інституту. І воно розпочалося навіть не зі студентської аудиторії. Я знала метра із розповідей свого батька, з яких професор уявлявся мені справжнім знавцем кримінальних сюжетів. Та коли мені пощастило зустріти його особисто, я зрозуміла, що переді мною – не просто педагог, вчений, а людина із глибоким внутрішнім світом, невичерпною енергією та дивовижною харизмою. Саме з тієї миті почалося моє справжнє захоплення кримінологією. Свого часу він відкрив для мене цілий світ цієї науки, показавши її не як суху теорію, а як живу, багатогранну систему знань, що досліджує найскладніші аспекти людської поведінки, образно кажучи, «збої» програми життя по совісті і законам. Його лекції були завжди цікавими, наповненими реальними прикладами, що робило матеріал зрозумілим та одночасно незабутнім. Уміння Воло-

димира Васильовича пояснювати складне просто, розкривати глибинну логіку злочинних процесів через людські історії, робило з аудиторії, як тепер пам'ятаю, не слухачів, а співрозмовників, дослідників, однодумців.

І ось який парадокс! Якщо багато років тому мені показали б портрет Володимира Васильовича і спитали, яку наукову галузь він досліджує, я ні за що не здогадалася б, що переді мною досвідчений «бандитолог». Просто дуже не в'яжеться його зовнішність із характером наукових інтересів. Він – елегантний, витончений, а тут – підопічні Ломброзо, нащадки сімейки Houlihan та бандити «чорної кішки». Що, здавалося б, спільного у метра із цією публікою? Відповім: йому Долею призначено бути екзорцистом кримінального зла із нашого суспільства. Але він не лише виганяє своїм унікальним знанням з умів, сердець кримінальне зло, а й підтягує до цієї одвічної боротьби нових воїнів світла, котрі, пройшовши школу Володимира Васильовича, стають назавжди закоханими в науку, готуючи нову зміну, застосовують набутий досвід на практиці, запроваджуючи прогресивні методики запобігання злочинам у правоохоронній сфері та формуючи ефективні стратегії боротьби зі злочинністю. Разом ми робимо світ безпечнішим і кращим!

Саме з цієї школи, із тієї невичерпної енергії його особистості й народилася наукова спадщина,

яку сьогодні, по праву, можна назвати безцінною. Володимир Васильович не просто досліджує злочинність – він створює інтелектуальний фундамент української кримінології, формує її концептуальні орієнтири, розвиває її як живу, сучасну, суспільно значущу науку. Його праці давно вже стали класикою, адже на них виховано не одне покоління фахівців, його учні – справжня спільнота однодумців, що об'єднана знанням й духом наставника. Його доробок – це більше, аніж наукові тексти, це дороговкази для практиків, орієнтири для тих, хто формує політику безпеки і стоїть на сторожі закону. Дуже життєстверджуючою є його думка про те, що кримінологія – це наука не лише про злочинність, а передусім про людину, про шляхи запобігання її падінню, про можливість повернення до світла. І, можливо, саме в цьому – справжня місія нашого Інституту, який під мудрим наставництвом Володимира Васильовича протягом трьох десятиліть розвиває українську кримінологічну думку, зберігаючи її гуманістичне спрямування навіть у найтемніші часи.

... Мені завжди цікаво дізнатися, що у планах Володимира Васильовича – над чим ми працюватимемо далі, які нові ідеї визрівають у його творчій лабораторії думок? І знаєте, що найприємніше? Я можу це зробити будь-якої миті – просто взяти слухавку й набрати знайомий номер: «Володимире Васильовичу! Ми чекаємо на Вас. Робоча нарада, як завжди, через два дні...».

І вже чую у відповідь його усміхнений голос, відчуваю ту невимовну енергію, що миттєво запалює всіх довкола. Здається, варто лише почути його кілька слів – і світ знову стає яснішим, упорядкованим, наповненим сенсом і натхненням до праці. І саме це – найбільший дар Учителя, який у змозі перетворити знання на життя, а життя – на незгасне джерело світла...

З глибокою повагою та любов'ю, Ваша вдячна учениця...

ТВОРЧИСТЬ – ЗАПОРУКА НАУКОВОГО ДОВГОЛІТТЯ !

Вячеслав Борисов,

доктор юридичних наук, професор,

академік НАПрН України,

радник при дирекції Науково-дослідного інституту

вивчення проблем злочинності імені академіка

В. В. Сташиса НАПрН України

Моє знайомство з Володимиром Васильовичем Голіною відбулося ще в далекому 1970 році, коли після закінчення Харківського юридичного інституту (тепер – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), я вступив до аспірантури на кафедру кримінального права. Попередньо, ще студентом, я мав певне уявлення про

колектив цієї кафедри, яку на той час, та ще багато років потому, очолював Володимир Володимирович Сташис – видатний юрист, учений, педагог і організатор вищої юридичної освіти в Україні, 100-річчя з дня народження якого відзначила юридична громадськість у цьому році (10.07.1925 р.).

За поточну роботу на кафедрі відповідав професор Марко Ігорович Бажанов – не менш знаний фахівець у галузі кримінального права та кримінального процесу, якого керівництво Харківського юридичного інституту (далі – Інститут) призначило куратором наукового студентського товариства, головою якого тоді був я. А, отже, починаючи з 1968 року, я більш-менш регулярно приходив на кафедру до М. І. Бажанова для обговорення з ним повсякденних питань, пов'язаних із діяльністю студентської наукової громади.

Кафедра розташовувалася в кімнаті № 18, в якій також розміщувалася нещодавно створена кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права. Її першим завідувачем був доцент Леонід Миколайович Сугачев, лекції якого із Загальної частини кримінального права я слухав, будучи студентом другого курсу у 1968 році.

Кафедра кримінального права приваблювала молодим поколінням науковців та аспірантів, які прийшли на кафедру наприкінці 60-х рр. ХХ століття. Це викладачі В. Я. Тацій, В. А. Ломако, А. О. Пінаєв, які на той час вже захистили канди-

датські дисертації, та аспіранти – Ю. М. Шангін, В. П. Тихий, В. В. Голіна, М. І. Панов. Привертало увагу й те, що всі вони мали стаж практичної роботи. Більшість із них раніше працювали в органах прокуратури. На мій погляд, практичний досвід надавав їм значну перевагу перед науковцями-початківцями, які вступили до аспірантури одразу після закінчення вишу. Аспіранти із практичним досвідом бачили предмет наукового дослідження значно ширше, ніж ті, чиї розвідки проблемних питань напочатку спиралися на обмежену сферу наукових знань (у моєму випадку – на теорію кримінального права).

Серед аспірантів старшого покоління (відносно мене) маю увагу привернув Володимир Васильович Голіна – на той час аспірант другого року денної форми навчання. Володимир Васильович був як тоді, так і зараз, люб’язною, вельми комунікабельною людиною з доброзичливою посмішкою, що вже само собою слугувало своєрідною візитівкою його зовнішнього «я». Мене особливо зацікавило те, що перед вступом в аспірантуру він працював з 1962 по 1968 рік адвокатом у м. Кременчук Полтавської області, що було цілком достатнім для набуття практичного досвіду. І хоча у своїх розповідях він частіше згадував курйозні епізоди з роботи слідчим міліції у м. Ленінграді у 1959–1962 роках, однак, у колі аспірантів його сприймали все ж як колишнього адвоката. А це, відверто кажучи, викликало

при спілкуванні з ним з боку деякого з аспірантів, колишніх працівників прокуратури, певну напругу. Мабуть, давалися взнаки спогади про неприємні ситуації, що виникали у них у процесі роботи над кримінальними справами, які були ініційовані кимось із адвокатів.

У мене ж було зовсім інше ставлення до адвокатської професії – я її певною мірою романтизував. Ще до вступу в Інститут зачитувався промовами відомих російських адвокатів ХІХ – початку ХХ століття, а саме: П. А. Александрова, М. П. Карбчевського, Ф. Н. Плевака, В. Д. Спасовича та інших. Мені здавалося, що саме вони у своїх блискучих виступах віддзеркалювали людське прагнення до справедливості, а тому моє уявлення про професію адвоката формувалося крізь призму промов цих видатних постатей минулого.

Ще однією важливою рисою, яка зближувала мене з Володимиром Васильовичем, було й те, що певний час він мешкав у місті Житомирі – рідному для мене місті, де навчався у школі № 5, яку закінчив у 1953 році. Цю школу я добре пам'ятаю: вона була розташована на перехресті вулиці Карла Лібкнехта (тепер – вулиця Перемоги) та провулка Котляревського (тепер – вулиця Олександра Кловського). Юнаком я був у цій школі декілька разів на різноманітних розважальних заходах. На той час школа являла собою дещо непривабливу ззовні будівлю, яку було облаштовано під заклад

освіти у 1921 році. У 1988 році, коли Володимир Васильович працював у Харкові викладачем Інституту, основні навчальні площі якого розміщувалися у чудовій для здобуття освіти будівлі, спорудженій за проектом видатного харківського архітектора О. М. Бекетова, школа № 5 в Житомирі отримала нове приміщення, яким нині пишуться житомиряни. У 2022 році їй було надано статус ліцею.

Однак Володимир Васильович у своїх спогадах про життя в Житомирі мало згадує про шкільні будні. Йому більш подобається вести мову про Житомир як про затишне, спокійне місто з польським, як він часто підкреслює, «присмаком». І це не випадково, адже впродовж своєї історії Житомир значний час, починаючи з 1569 року, входив до складу Речі Посполитої. Поворотним моментом у становленні Житомира як адміністративного та культурного центру сходу польської держави став 1667 рік, коли за умовами Андрусівського перемир'я Київ відійшов до Московського царства, а Київський громадський і земський суди були перенесені до Житомира, який надалі також став адміністративним центром Київського воєводства Речі Посполитої. У 1795 році, вже після третього поділу Польщі, землі Київського воєводства разом із Житомиром увійшли до складу Російської імперії і завдяки наявності облаштованих попередньою владою адміністративних будівель це місто

з 1797 року стало центром новоствореної Волинської губернії. Варто зазначити, що понад 200-річне перебування Житомира в складі польської держави, а до цього Великого князівства Литовського, залишило помітний слід в архітектурі, культурі та побуті міста. Польська культура вплинула на мову, звичаї та традиції жителів Житомира. У містах колишньої Київської Русі, у тому числі й Житомирі, мовою спілкування стала польська говірка, а на офіційному рівні – польська мова. Можливо, саме тому й сьогодні ставлення до поляків у Житомирі доброзичливе. Не випадково саме на Житомирщині польська діаспора залишається найбільшою в Україні – вона має свої культурні та духовні осередки, які є показовою складовою громадського життя житомирян. Однак що стосується сіл Житомирщини, як, власне, й інших сільських регіонів колишньої Київської Русі, то їх мешканці зберегли мову пращурів. І хоча за часом вона також змінювалася, однак коріння давньоруської мови в ній залишилися.

У своїх спогадах про Житомир Володимир Васильович часто звертається до легенди, що має поширення серед житомирян. Йдеться про історію походження назви скелі «Голова Чацького» над річкою Тетерів. Ця гранітна скеля має вершинний камінь, схожий за формою на людську голову. Цей камінь – пам'ятка природи, що утворилася внаслідок вивітрювання скельних порід. За версією,

менш романтичною, яку, однак, поділяє В. В. Голіна, профіль каменю нагадує голову польського правника та мецената Тадеуша Чацького, який зробив помітний внесок в історію становлення міста Житомира. А, отже, на честь цього діяча минулих часів скеля й отримала відповідну назву.

У своїх розмовах з Володимиром Васильовичем ми зверталися не лише до спогадів про Житомир. Це були й огляди сучасної літератури, обговорення віршів «звучних» поетів «відлиги» 60-х років, а також звернення до модних митців живопису кінця ХІХ сторіччя. Я йому розповідав про своє захоплення полотнами імпресіоніста Вінсента ван Гога, особливо мене приваблює серія його картин «Соняшники» – яскраві, наповнені сонячними відблисками. Якось, коли ми з ним вели мову про цього митця живопису, він неочікувано поправив мене, сказавши, що Ван Гог – експресіоніст. Мені здалося, що він обмовився. Із поваги до В. В. Голіни я промовчав. Однак, пам'ятаючи ту розмову, звернувся до довідкової літератури та виявив, що Володимир Васильович певним чином мав рацію. Творчість Вінсента ван Гога лежала в основі нової для того часу течії живопису – експресіонізму, яскравими представниками якої були Едвард Мунк, Амедео Модільяні та багато інших митців.

В. В. Голіна належить до кола читачів художньої літератури. Захоплення читанням книг йому притаманне з молодих років. Із задоволенням він

згадував часи, проведені в читальному залі Житомирської обласної бібліотеки. Це одна з найстаріших бібліотек України, яку було відкрито в 1866 році як публічну бібліотеку губернського центру. Затишна зала, окремі столи для кожного читача, ввічливе ставлення бібліотекарів до відвідувачів. Я теж бував у цій бібліотеці – і коли навчався в будівельному технікумі, і коли готувався до вступу до Харківського юридичного інституту. Володимир Васильович не оминув увагою й бібліотеки Харківщини. У науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка він готував свою кандидатську дисертацію, а під час відпочинку звертався до художньої літератури. Почасту я бачив його з літературними журналами в руках і в читацькій залі бібліотеки Інституту.

Однак зрозуміло, що головним стрижнем життя стала для В. В. Голіни наукова робота. Свій науковий шлях він розпочав, вступивши до аспірантури Інституту. Спочатку його зарахували на заочну форму навчання, а з 1969 року – на денну. Науковим керівником йому призначили професора Володимира Сергійовича Трахтерова – відомого в Україні та й на теренах колишнього СРСР фахівця в галузі кримінального права. На той час професору В. С. Трахтерову було 83 роки. В Інституті Володимир Сергійович почав працювати з 1921 року. Тоді цей заклад, створений на базі

юридичного факультету Харківського університету, іменувався Харківським інститутом народного господарства. Науковець фактично пройшов разом з Інститутом увесь доволі складний шлях становлення та розвитку вищого навчального закладу, який на час навчання В. В. Голіни в аспірантурі вже був визнаним провідним центром підготовки професійних юристів. Багато років професор Трахтеров очолював кафедру кримінального права. Під його науковим керівництвом були підготовлені та захищені кандидатські дисертації Н. П. Грабовською («Кримінально-правова боротьба з розкраданням соціалістичної власності. (Закон 7 серпня 1932 р.)»), П. Ф. Яшиновою («Питання призначення покарання за сукупності злочинів в радянському кримінальному праві»), В. В. Сташисом («Боротьба зі спекуляцією в радянському кримінальному праві»), Л. М. Сугачовим («Відповідальність за образу в радянському кримінальному праві»). Про його діяльність з керівництва підготовкою наукових доповідей студентами та кандидатських дисертацій аспірантами з повагою згадував професор Марко Ігоревич Бажанов у розмовах з В. В. Голіною. Для М. І. Бажанова професор В. С. Трахтеров фактично був першим учителем, який увів обдарованого студента у світ знань науки кримінального права. З часом, надаючи належне працям В. С. Трахтерова з питань

осудності та неосудності у кримінальному праві, М. І. Бажанов та В. В. Сташис підготували та опублікували у 1992 році розгорнутий історичний нарис у вигляді навчального посібника про цей напрям творчості вченого.

В. В. Голіна з повагою та пошаною до вчителя згадує роки навчання в аспірантурі. Обсяг наукових джерел, які рекомендував йому опанувати вчитель, починався з праць відомих вчених ХІХ – початку ХХ століття: Н. Д. Сергієвського, М. В. Духівського, М. А. Неклюдова, О. Ф. Кістяківського та інших. Мабуть з того часу у В. В. Голіни сформувалася повага до вчених часів минулих століть, що формували витоки сучасного кримінального права, а потім, коли він поглиблено став займатися кримінологією, й до вчених – фундаторів різноманітних кримінологічних учень, це: Ч. Беккарія, І. Бентам, Р. Гарофало, А. Геррі, А. Кетле, Ч. Ломброзо, Е. Феррі та багато інших.

Треба зауважити, що стосунки між вчителем та учнем не були безхмарними. Все-таки давалися взнаки характер, вік та непростя школа життя вчителя, а тому, за порадою Володимира Володимировича Сташиса, В. В. Голіна з важливих питань, що вимагали авторитетного вирішення, звертався до Марка Ігоровича Бажанова. Зокрема, з питань теми дисертації. Не можу сказати напевне, як саме вплинув на вибір теми дисертації

В. С. Трахтеров, але з розмов із Володимиром Васильовичем впливає, що тему дослідження «Погашення та зняття судимості за радянським кримінальним правом» він обрав самостійно. За підтримкою він звернувся до М. І. Бажанова, який схвалив намір аспіранта. По суті, М. І. Бажанов став для В. В. Голіни другим вчителем, на що він із вдячністю наголошує у своїх спогадах про роки навчання в аспірантурі. Варто зазначити, що таке ставлення до професора М. І. Бажанова було й у мене, як і в більшості аспірантів та молодих викладачів кафедри. Всі ми вважали його своїм учителем, незалежно від того, чи було його офіційно призначено науковим керівником пошукувача наукового ступеня. Він діяв із щирого бажання допомоги стати на ноги майбутньому науковцю. Його поради, а особливо робота над нашими рукописами, вражали чіткістю оформлення відповідного наукового судження.

У грудні 1972 року Володимир Васильович успішно захистив кандидатську дисертацію. За традицією герой такої події запрошував членів кафедри, членів вченої ради, офіційних опонентів, родичів та друзів на «прийняття». І хоча організація такого заходу вимагала від дисертанта часу на підготовку та й значних коштів на його проведення, усе відбувалося пристойно – з відчуттям поваги до колективу та вдячності до всіх, хто брав

участь у цій, по суті, публічній події. Однак за кілька днів до захисту В. В. Голіною дисертації в радянській державі, по суті тоталітарній, з волі її керівництва, була оголошена кампанія боротьби з пияцтвом та алкоголізмом, а за цим й заборони на проведення публічних заходів, фактично будь-яких, пов'язаних із вживанням спиртних напоїв. Урешті-решт це, на перший погляд, блага державне рішення призвело до непередбаченого наслідку – поширенню в суспільстві, особливо серед молоді, вживання наркотиків. Явище, яке в Україні мало лише поодинокі прояви, набуло ознак масового негативу, небезпечного для здоров'я людей, а також призвело до зростання злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотиків, що й досі залишається доволі поширеним.

Отже, керівництво Інституту, керуючись вказівками зверху, заборонило «прийняття». Тим не менш, воно відбулося – у вузькому колі, на квартирі доцента кафедри Анатолія Олексійовича Пінаєва: чотири сім'ї (вісім осіб), серед яких були і я з дружиною – Валентиною Іванівною. Більшість членів кафедри, хоча й були запрошені, не прийшли – не наважилися порушити заборону, хоча проведення «прийняття» на квартирі виглядало справою суто приватною. Утім, в умовах тотальних обмежень навіть така форма проведення заходу могла обернутися для його учасників небажаними наслідками.

Після завершення аспірантури В. В. Голіна у листопаді 1972 р. був переведений на кафедру кримінології та виправно-трудового права (з червня 2000 року – кафедра кримінології та кримінально-виконавчого права). Проїшов шлях від асистента до завідувача кафедри, яку очолював протягом 19 років – до 2015 року. Надалі працював професором цієї кафедри до червня 2019 року. За цей час захистив у 1994 році дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Спеціально-кримінологічне попередження злочинності (теорія і практика)».

Першу наукову статтю з кримінології на тему «Понятие криминологической профилактики преступлений и классификация ее мер» опублікував у науковому збірнику «Проблемы социалистической законности», 1980 р., № 5. Поступово здобував визнання як провідний кримінолог України. А тому в березні 2002 року був обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (тепер – Національна академія правових наук України). У 2004 році йому присвоєне почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України», а у 2012 році він став лауреатом Державної премії України у галузі науки і техніки за п'ятитомне видання «Правова система України: історія, стан та перспективи» (Харків: «Право», 2008 р.), підготовлене групою визнаних вчених-правників України.

Прихильність до фундаментальності та бажання масштабніше розкрити свій творчий потенціал зумовили рішення Володимира Васильовича працювати в Інституті вивчення проблем злочинності Академії правових наук України (тепер – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України) спочатку за сумісництвом, а з червня 2019 року – на постійній основі. У 1998 році він очолив у цьому інституті сектор попередження злочинності серед неповнолітніх та молоді, з 2007 року – завідувач сектору дослідження проблем запобігання злочинності, з травня 2010 року – завідувач відділу кримінологічних досліджень. Починаючи з квітня 2015 року й донині він працює в Інституті головним науковим співробітником, керує розробкою тем фундаментальних досліджень з найактуальніших кримінологічних проблем сьогодення.

Я поцікавився останніми науковими напрацюваннями шановного всіма нами вченого, зважаючи й на поважний вік Володимира Васильовича. У 2021–2024 роках він очолював розробку фундаментальної теми «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту України». За підсумками наукової роботи була підготовлена та опублікована монографія «Стратегія забезпечення дорожнього руху в Україні: виклики, проблеми, рішення» (Харків:

«Право», 2024. – 432 с.). Вступ, а також значна кількість розділів та підрозділів цієї праці виконані В. В. Голіною одноособово. Настав 2025 рік – рік 90-річчя з дня народження Володимира Васильовича Голіни. Маститий учений разом із завідувачем відділу кримінологічних досліджень М. Г. Колодяжним бере під керівництво розробку на період 2025–2027 років фундаментальної теми «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання». За короткий час у межах цієї проблематики публікує наукову статтю «Деякі питання запобігання криміногенним викликам у трансвоєнному соціумі України (теоретико-прогностичний аспект). Частина 1» (Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. Харків: Право. 2025. Вип. 49), а також три тези наукових доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях. Воістину, творчим можливостям В. В. Голіни немає меж.

Розмірковуючи над творчими досягненнями та силою духу науковця, повертаюся до часів його навчання в аспірантурі при кафедрі кримінального права Інституту. Біля витоків його творчого шляху стояли два великі вчителі – професори Володимир Сергійович Трахтеров і Марко Ігорович Бажанов, які надихнули його на цей шлях. Подальших Вам, Володимире Васильовичу, творчих успіхів і життєвих благ!

РОЛЬ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ГОЛІНИ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ

*Валерій Шепітько,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
дійсний член (академік), академік-секретар
відділення кримінально-правових наук
Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України*

Володимир Голіна – відомий вчений в галузі кримінального права та кримінології, член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, заслужений професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, заслужений діяч науки і техніки України, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки¹.

¹ Голіна Володимир Васильович. *Професора Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого* / [редкол.: А. Гетьман (голова), Ю. Барабаш, О. Ярошенко та ін.]. [3-тє вид., змін. й допов.]. Харків: Право, 2024. 80–82; Голіна Володимир Васильович. *Національна академія правових наук України* URL: https://nals.com.ua/correspondent_members/golina_v_v

Володимир Голіна прийшов у науку з юридичної практики, він працював слідчим та старшим слідчим (1959-1961), тривалий час здійснював адвокатську діяльність (1961-1969). Саме з цим, на мою думку, у нього сформувалися правильні погляди на наукові дослідження: від практики – до теорії, що теорія має обов’язково ґрунтуватися на належній емпіричній базі.

Науковий шлях Володимира Голіни пов’язаний з дослідженням проблем кримінального права та кримінології. Суттєвий вплив на становлення Володимира Голіни як науковця було здійснено його науковим керівником – професором Володимиром Трахтеровим, видатним вченим-криміналістом, професором, завідувачем кафедри кримінального права Харківського юридичного інституту (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) в період 1938–1941 та 1946–1953 рр.¹ У першу чергу, заслуговує на увагу, освіченість Володимира Трахтерова, який навчався в Гейдельберзьському університеті імені Руперта і Карла (1905 р.), вивчав кримінальне право на юридичному факультеті в Цюріхському університеті (1906 р.), навчався на юридичному факультеті в Мюнхенському університеті Людвіга-Максиміліана (1907 р.), на юридичному факультеті

¹ Трахтеров Володимир Сергійович. *Криміналіст періодований*. 2014. №8. С. 150–162.

теті Харківського імператорського університету (1907–1910 рр.)¹.

Володимир Голіна був останнім аспірантом професора В. Трахтерова². За словами Володимира Голіни це був «такий сухорлявий старий, ходив прямо, весь сивий, великі губи...», «у 1968 р. йому було 84 роки», «він був відкритою людиною, публічною людиною», «він весь час контролював те, як я готуюся до іспитів, яку літературу читаю, чи є у мене час...». «Були такі часи, що я жив у нього тижнями... В його квартирі у будинку на Мироносицькій вражала, перш за все, бібліотека. Вона була не дуже велика, але практично вся на іноземних мовах»³.

Також значна роль у становленні Володимира Голіни як вченого належить професору Володимиру Сташису⁴ та професору Марку Бажанову⁵. Зокрема,

¹ Професори Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого / [редкол.: А. Гетьман (голова), Ю. Барабаш, О. Ярошенко та ін.]. [3-тє вид., змін. й допов.]. Харків: Право, 2024. С. 44, 45.

² Професор В. С. Трахтеров: отзвук епохи. *Голіна В. В. Вибрані праці*. Харків: Право, 2020. С. 555–560.

³ Про професора Володимира Сергійовича Трахтерова інтерв'ю доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», члена кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України Володимира Васильовича Голіни. Інтерв'ю проведено О. В. Харитоновною. *Криміналіст періодований*. 2014. № 8. С. 163–168.

⁴ Сташис Володимир Володимирович. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 917, 918.

⁵ Бажанов Марко Ігорович. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов

Володимир Голіна писав, що «Володимир Сташис, розуміючи, що ситуація у певному сенсі складна, що вік відбивається на знаннях, мисленні, пам'яті, емоціях та ін., рекомендував мені триматися Марка Бажанова... Я дуже вдячний Марку Ігоревичу, по суті він – мій другий вчитель»¹.

Володимир Голіна у 1972 р. захистив дисертацію «Погашення та зняття судимості за радянським кримінальним правом» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, у 1994 р. – докторську дисертацію «Спеціально-кримінологічне попередження злочинності (теорія і практика»².

Тривалий час (19 років) Володимир Голіна керував кафедрою кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. В один день, 1 липня 1996 р. нас було призначено завідувачами кафедри в Українській державній юридичній академії (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) – Володимира Голіну – завідувачем кафедри кримінології та кримінально-

(заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корсецького НАН України; нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 18, 19.

¹ Про професора Володимира Сергійовича Трахтерова інтерв'ю доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», члена кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України Володимира Васильовича Голіни. Інтерв'ю проведено О. В. Харитоновною. *Криміналіст першодрукований*. 2014. № 8. С. 163–168.

² Професори Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого / [редкол.: А. Гетьман (голова), Ю. Барабаш, О. Ярошенко та ін.]. [3-тє вид., змін. й допов.]. Харків: Право, 2024. С. 80–82.

виконавчого права, а мене – завідувачем кафедри криміналістики. У цей час ми пліч-о-пліч працювали з Володимиром Голіною: участь у робочих нарадах, вчених та навчально-методичних радах, державних комісіях тощо. Саме в цей час відзначається розквіт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, яка була заснована у 1966 р. Здійснюється педагогічна діяльність, відпрацьовується педагогічна майстерність, формуються наукові школи, захищаються дисертації з кримінології, видаються монографії та підручники.

Протягом багатьох років професор Володимир Голіна був членом спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій (спеціальності: 12.00.07, 12.00.08, 12.00.09) у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого, брав участь в атестації наукових кадрів. Завжди аргументовано виступав під час засідань спеціалізованої вченої ради, долучався до наукових дискусій не лише з проблем кримінального права та кримінології, а й кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи, адміністративного та фінансового права.

Певне захоплення науковими дослідженнями з кримінології спостерігаються у професора В. Голіни під час його роботи у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, де він працює за сумісництвом (завідувач сектора попередження

злочинності серед неповнолітніх та молоді (1998-2007), завідувача сектора дослідження проблем запобігання злочинності (2007-2010), завідувач відділу кримінологічних досліджень (2010-2015), головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень (2015-2019)). З 2019 р. Володимир Голіна працює головним науковим співробітником відділу кримінологічних досліджень цього Інституту за основним місцем роботи¹.

Професор Володимир Голіна здійснив суттєвий внесок у розвиток вітчизняної кримінології. До наукових інтересів професора Володимира Голіни може бути віднесено: вивчення феномена злочинності, проблеми кримінологічної профілактики, питання запобігання та припинення злочинів, віктимологічні проблеми. Володимир Голіна досліджує також проблеми державного програмування і регіонального планування заходів запобігання злочинності в Україні, проблеми якості кримінального законодавства та правозастовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю, проблеми розроблення кримінологічних характеристик різних видів кримінальних правопорушень, дослідження таких злочинів, як бандитизм, злочини проти життя і здоров'я особи, злочини проти особистої волі, корисливо-насильницькі злочини неповнолітніх та

¹ Професори Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого / [редкол.: А. Гетьман (голова), Ю. Барабаш, О. Ярошенко та ін.]. [3-тє вид., змін. й допов.]. Харків: Право, 2024. С. 80, 81.

ін. Професор В. Голіна також звертається до дослідження насильницької злочинності, рецидивної злочинності, жіночої злочинності тощо.

Ціла низка ідей професора В. Голіни була відображена у 18 томі «Кримінологія. Кримінально-виконавче право» Великої української юридичної енциклопедії (2019)¹. У 2020 р. професором В. Голіною були видані вибрані праці². До вибраних праць увійшли наукові роботи, які присвячені проблемам теорії кримінології, питанням запобігання злочинності, протидії окремим видам кримінальних правопорушень, розробленню запобіжних стратегій.

У науковому сенсі привертають увагу підходи професора В. Голіни до розуміння злочинності. В. Голіна пише, що «злочинність («зло чинити») – одна із стародавніх форм соціального буття, яка існує, незважаючи на палке бажання переважної частини людства позбутися її. Це складне соціальне явище, причини й умови якого пов'язані із генетичними схильностями людей до відхиленої, у тому числі злочинної поведінки, так і з вадами та недосконалістю самого суспільства й ступенем його здатності формувати правослухняну людину»³.

¹ Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол.: В. І. Шакун (голова), В. І. Тимошенко (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. 544 с.

² Голіна В. В. Вибрані праці. Харків: Право, 2020. 592 с.

³ Голіна В. В. Кримінологічна профілактика злочинності: поняття, специфіка, структура, об'єкт запобіжного впливу. *Проблеми законності: зб. наук. праць ? отв. ред. В. Я. Тацій.* 2015. Вип. 130. С. 145–154.

«Одним із запобіжних «флангових» ударів є стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів... Провідна ідея стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів і правопорушень – це створення різних більш ефективних бар'єрів, перепон, ризиків тощо, які суттєво знижують шанси досягти мети злочинним шляхом»¹.

У своїх наукових працях професор В. Голіна звертається до необхідності розроблення «кримінологічної політики». Зокрема, В. Голіна вказує, що «кримінологічна політика – це складова частина державної соціальної політики, яка на основі Конституції України і інтегрованих кримінологічною наукою знань визначає основні методологічні засади та шляхи, котрими керується держава і її інституції при здійсненні нерепресивної протидії злочинності та її проявам... Кримінологічна політика, таким чином, є не тільки сукупністю упорядкованих заходів, але й, образно кажучи, ідеологічним генератором, який підвищує запобіжну «напругу» в суспільстві, формує в ньому соціальну толерантність і повагу до соціальних цінностей, сприяє накопиченню в суспільних відносинах так званого «соціального капіталу» (громадський правопорядок, довіра, чесність, порядність тощо)².

¹ Голіна В. В. Зменшення можливостей вчинення злочинів як стратегія запобігання злочинності. *Вісник Академії правових наук України*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2012. № 3 (70). С. 204–213.

² Голіна В. Кримінологічна політика в Україні: деякі теоретико-прикладні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2008. № 2 (53). С. 182–190. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5776/1/Golina_182.pdf

Підтвердженням суттєвого внеску у розвиток вітчизняної науки є визнання наукових досягнень Володимира Голіни. У 2011 р. професор Володимир Голіна стає Лауреатом Державної премії України у галузі науки і техніки. На конкурс була подана монографія «Правова система України: історія, стан і перспективи»: у 5 томах. Харків: Право, 2008 (автори: Ю. П. Битяк, Л. К. Воронова, А. П. Гетьман, В. В. Голіна, Ю. М. Грошевой, В. В. Комаров, Н. С. Кузнецова, Н. М. Оніщенко, О. В. Петришин, О. О. Погрібний). Цикл наукових праць підсумовував 18-річний період розвитку правової системи України, визначав перспективи та основні напрями її подальшого розвитку. Професор Володимир Голіна був одним із авторів п'ятого тому «Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю» (840 с.)¹. Також професор Володимир Голіна тричі був лауреатом премії імені Ярослава Мудрого (2011, 2012, 2015).

Володимир Голіна створив наукову кримінологічну школу в Україні. Підтвердженням цьому є те, що він має учнів та послідовників. За підтримки і наукового консультування професора В. Голіни були підготовлені та захищені 3 докторські дисертації та 16 дисертацій на здобуття ступеня

¹ Державна премія України в галузі науки і техніки. Погляд на понад п'ятидесятирічну історію. URL: https://kdpu-nt.gov.ua/sites/default/files/pages/52_istorychni_oglyad_prysudzhennya_derzhpremiyi.pdf

кандидата юридичних наук¹. Володимир Голіна активно поєднує дослідницьку діяльність з підготовкою наукових кадрів, багато років здійснює керівництво аспірантами та здобувачами². Професор В. Голіна відомий вчений не лише в Україні, а й за її межами.

Мені пощастило працювати разом з професором Володимиром Голіною вже понад 30 років і в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого і в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності НАПрН України. Можу відверто сказати, що професор Володимир Голіна – талановита людина, справжній юрист, вчений-криміналіст і кримінолог. Володимира Голіну відрізняє людяність, інтелігентність, комунікабельність, фаховість. Неодноразово був слухачем його виступів і доповідей на різних заходах: його спічі завжди мають раціональне та емоційне, відрізняються логічністю побудови промови, стосуються суттєвого і глибинного змісту проблеми.

Володимир Голіні притаманні також високі етичні якості, справжній оптимізм та почуття гумору. Заслуговує на увагу й його найближче оточення. У колі його родини теж висококваліфіковані юристи, які його підтримують і сприяють творчим

¹ Професори Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого / [редкол.: А. Гетьман (голова), Ю. Барабаш, О. Ярошенко та ін.]. [3-тє вид., змін. й допов.]. Харків: Право, 2024. С. 81.

² Голіна Володимир Васильович. *Вісник Академії правових наук України*. Харків: Право, 2010. №3. С. 346, 347.

пошукам: дружина Юлія – нотаріус з великим досвідом роботи, донька Олена – кандидат юридичних наук, спеціаліст у господарському праві.

Професор Володимир Голіна – людина високого культурного рівня, цікавиться спортом, любить театр і знає коли і де відбуваються, які вистави. Він по справжньому любить життя, його поважають колеги й учні, є достойним прикладом для студентів та молодих науковців.

ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ ГОЛІНА – ЛЮДИНА ШИРОКИХ ПОГЛЯДІВ ТА БЕЗМЕЖНИХ ЗНАНЬ

Аліна Калініна,

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу
кримінологічних досліджень Науково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України*

Що спонукає людину обирати юридичну науку орієнтиром для свого професійного життя? Адже сама по собі ця галузь суспільної діяльності являє собою глибинний вимір знань про право, його осмислення, розвиток та потенціал. Як ста-

ють науковцями? Та й в цілому, хто такі науковці в юриспруденції?

На всі ці та багато інших запитань я шукала відповіді під час навчання в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого. І хоча закінчувала я військово-юридичний факультет (№ 6) і в перспективі могла пов'язати своє професійне життя із Головним управлінням ДСНС України у Харківській області, думки про (на той час) викладацьку, а не наукову, діяльність не покидали мене. Тож переді мною постав вибір кафедри, на якій я навчалася б в аспірантурі. Під час прийняття цього надважливого для мене рішення я познайомилася із завідувачем кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НЮУ – Володимиром Васильовичем Голіною, доктором юридичних наук, професором, членом-кореспондентом НАПрН України (саме завдяки цьому почесному званню я дізналася про існування НАПрН України як окремої інституції). Володимир Васильович вразив мене не лише своїм природнім шармом, а й сприйняттям дівчини-студентки на рівних із ним, що було далеко не часто з викладачами. Саме він запропонував мені спробувати свої сили і подати документи на вступ до аспірантури Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. В Інституті професор очолював також відділ кримінологічних досліджень. Я погодилася, оскільки

вибір наукового керівника навіть не обговорювався – я хотіла працювати саме з Володимиром Васильовичем, так як в очах юної студентки саме він став втіленням класичної академічної Науки, про яку можна тільки мріяти.

Із жовтня 2012 року розпочався мій шлях до здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Володимир Васильович ставився до своїх аспірантів як справжній науковий «батько»: пояснював, як підготувати ґрунтовну теоретичну частину роботи, навчав, як проводити емпіричну частину дослідження, мотивував продовжувати працювати над текстом (навіть, коли це не виходило), цікавився, чи все добре в поза аспірантському житті. Допомагав слухними порадами, надихав власним прикладом. Скрупульозність у підготовці кадрів Володимиром Васильовичем підкреслювалася і його поясненнями як конспектувати наукову літературу на власному прикладі – для цього він приніс один із на той час нещодавно розпочатих зошитів – пам’ятаю, що це був конспект книги Енріке Феррі «Кримінальна соціологія».

Чаювання з науковим керівником – це окремі теплі спогади. У такий неформальний спосіб обговорювалися не лише наукові, а й інші робочі питання. Володимир Васильович ділився життєвим досвідом та мудрістю, розказував про свої вподобання, літературу, мистецтво, мрії минулого. Саме такі моменти доповнювали його портрет

як видатної особистості. Адже шлях професора у кримінологію відбувався поступово, йому передувала реалізована кар'єра юриста: слідчий, адвокат, юрисконсульт. Цікаво, що, не зважаючи на робочу зайнятість, Володимир Васильович завжди знаходив час для хобі: читання літератури (класичної, іноземної та ін.), відвідування театру, колекціонування тощо. Вражаючим фактом було його навчання понад рік на заочному відділенні у консерваторії під час роботи слідчим! На цей вчинок його надихнули безмежна любов до опери та володіння хистом до співу. Крім того, він є автором віршів і навіть роману! А одним із захоплень професора став переклад віршів іноземних авторів на українську мову. Щоправда, «позанаукові» твори Володимира Голіни не охопили широкого загалу...

Ще один спогад, пов'язаний із робочим столом Володимира Васильовича на кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права, – на підвіконні біля нього завжди були кімнатні квіти, які створювали затишну атмосферу не лише для завідувача, а й для колективу кафедри.

Зважаючи на свою різнобічну захопленість, Володимир Васильович завжди казав своїм учням: «Якщо Вам щось подобається, обов'язково, за жодних обставин не полишайте своїх уподобань! Колекціонуйте, читайте, подорожуйте, розвивайтеся! Адже у кожної людини повинна бути своя справа для душі. Це обов'язково знадобиться Вам майбут-

ньому». Така життєва позиція підкреслює безмежність знань професора та широту його поглядів.

Для мене велика честь бути частиною кримінологічної школи професора Володимира Васильовича Голіни – людини, яка є провідником класичної юридичної науки та фундатором теорії запобігання злочинності на теренах України.

**МІСІЯ ЗДІЙСНЕНА:
НАУКОВИЙ ШЛЯХ
І ПОКЛИКАННЯ ПРОФЕСОРА
ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬОВИЧА
ГОЛІНИ**
(до 90-річного ювілею)

*Сабріє Шрамко,
кандидатка юридичних наук, старша дослідниця,
завідувачка кафедри кримінального права
та кримінології навчально-наукового інституту права
та психології НАВС*

Є люди, чия присутність у науці перетворює її на покликання. Люди, які досліджують, несуть ідею, творять школу, світогляд, традицію. Мій учитель професор Володимир Васильович Голіна – саме така постать. В Україні він відомий як учений, який зробив неоціненний внесок у становлення і розвиток кримінологічної науки, а також

засновник власної наукової школи послідовники якої донині розвивають його ідеї. Для всіх, хто знаходиться поряд із Володимиром Васильовичем як колегою або як учителем, відчувається його людяність, життєва бадьорість та усіляка підтримка, будь-то слухні поради у наукових пошуках або у хвилини сумнівів. Усе це створює атмосферу, що надихає та надає поштовх для самореалізації.

Наукова діяльність Володимира Васильовича характеризується глибиною теоретичних розробок у сфері кримінального права та кримінології. Водночас, вона відображає цілісну філософію права, у центрі якої перебуває людина як носій правосвідомості. У його працях право постає не як система норм, а як відображення духовного і морального стану суспільства, спосіб осмислення людиною власної відповідальності. Послідовно розвиваючи теоретико-прикладні питання розуміння злочинності та її запобігання, професор обґрунтував концепцію кримінологічної політики як інтегрованої частини загальної соціальної політики держави. Вона передбачає поєднання правових, соціальних, економічних і моральних механізмів впливу на злочинність, а також формування узгодженої стратегії запобіжного впливу на неї. Торкаючись проблем кримінологічної політики, він намагався максимально спростити її визначення, зміст і межі можливого, зробити їх зрозумілими і практично придатними для впровадження у життя. У своїх

роботах він наполягав, що «для практичного втілення кримінологічної політики недостатньо знань про стан злочинності та дотримання гуманістичних і демократичних переконань, що теж важливо. Слід ще чітко уявляти об'єкти запобіжного впливу, а також методи такого впливу, які при цьому необхідно використовувати, достатність політичної волі, рішучості й ресурсного забезпечення. У сучасних непростих умовах розвитку держави суспільству необхідно дещо змінити стереотипи у підходах до запобігання злочинності та її проявам. З одного боку, необхідно зменшити рівень криміногенного потенціалу суспільства – цього могутнього внутрішнього джерела правопорушень, девіацій, відхиляючої деструктивної поведінки, збочень, віктимізації і віктимності...»¹

Як можна побачити з праць професора, неабияка увага приділялася з'ясуванню сутності об'єкта запобігання злочинності, що становить одну з фундаментальних проблем кримінологічної науки, а також його кримінологічно значущої властивості – криміногенності, «яка характеризує взаємозалежність об'єкта й злочинності, а також суспільно кримінально загрозливий, небезпечний стан явища, процесу, особи, середовища. Така його властивість виявляється через силу впливу об'єкта на правосвідомість людей, здатність такого об'єкта

¹ Кримінологічна політика як основа розробки теорії і практики запобігання злочинності в Україні. *Вибрані праці* / В. В. Голіна. Харків : Право, 2020. С. 242.

(об'єктів) зумовлювати кримінальну практику»¹. Він трактував криміногенність не лише як негативну властивість, а як аналітичну категорію, що дозволяє прогнозувати напрями розвитку злочинності та визначати ефективність запобіжних заходів.

Володимир Васильович, як керівник фундаментальних тем наукових досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності, наполягав на практичній складовій розробок. Роботи під його керівництвом відрізнялися широким спектром емпіричних досліджень для повноти розуміння предмету та правильної аргументації висновків. Він налаштовував творчий колектив не переважувати дослідження дискусійними питаннями, а намагатися наближувати результати до потреб практики. З цією метою свого часу були проаналізовані Конгреси ООН із запобігання злочинності та поведження із правопорушниками, рекомендації яких стали джерелом ідей для втілення у сучасні кримінологічні дослідження. Відтоді стратегічний підхід до запобігання злочинності став пріоритетним напрямком для вибору фундаментальних тем.

Будучи вченим, який у своїх роботах пояснює сутність злочинності як соціального явища, притаманного суспільству, він із широтою філософських поглядів у кримінологічній інтерпретації розглядав категорію правосвідомості та правової

¹ Об'єкт запобігання злочинності як фундаментальна кримінологічна проблема. *Вибрані праці* / В. В. Голіна. Харків : Право, 2020. С. 283.

культури. На його думку, правосвідомість більш-менш відбиває правову реальність, що склалася за конкретно-історичних умов у тій чи іншій державі¹. Наприклад, у одному із останніх досліджень, присвяченому стратегії безпеки дорожнього руху в Україні, він підкреслював, що ефективність правового регулювання залежить від рівня правової культури громадян. Правосвідомість у його трактуванні є інтегральним показником моральної зрілості людини. Вона формує внутрішні межі поведінки, які передують юридичній забороні, і виступає механізмом саморегуляції у сфері суспільних відносин. У згаданому дослідженні він розвивав культурологічний запобіжний напрям, як найбільш реальний і водночас радикальний за своєю силою впливу на людський фактор засіб скорочення смертності і травматизму від ДТП. Таким чином була розвинута оригінальна ідея «примусової етики», «репресії оборони» за допомогою культурологічного механізму психологічного тиску на свідомість і волю правопорушників, з яких джерел цей тиск (у межах законності та верховенства права) не виходив. У результаті такого підходу вченим була запропонована Концепція культурологічного напрямку запобігання правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху, яка беззаперечно заслуговує на увагу та подальше просування в практичній площині.

¹ Кримінально-правова правосвідомість в Україні. *Вибрані праці* / В. В. Голіна. Харків : Право, 2020. С. 145.

Мені пощастило зустріти Володимира Васильовича на своєму шляху та протягом майже двох десятиліть працювати поруч. Бути його учнем – це більше, ніж навчатися, це справжня школа мислення, відповідальності та внутрішньої гідності. Володимир Васильович ніколи не нав'язував свої ідеї, а завжди спонукав думати. Він казав: «Ти можеш висунути гіпотезу, що земля у формі чемодана, але обґрунтуй це, поясни. В цьому і буде твоя новизна». Так, саме новизну він переслідує у своїх працях і вчить своїх учнів не повторюватися, а відшукувати свою родзинку. Володимир Васильович як науковий керівник був вимогливим до формулювання положень, критично, але в той же час об'єктивно оцінював роботи своїх учнів. Жодне його зауваження не залишалося без рекомендації та обговорення: як має бути розглянуто те чи інше питання, на що потрібно звернути увагу. В той же час, відмінною рисою Володимира Васильовича є віра в потенціал кожного його учня та підтримка на кожному кроці.

Він усіляко заохочував мати кожному власну наукову бібліотеку, робити огляд періодичної спеціальної літератури, анотуючи статті з питань кримінології у зошиті. Він так робить і донині. Володимир Васильович давав поради, але вони не були настановами, скоріше запрошенням до роздумів. Він готував своїх учнів не лише як науковців, а як і майбутніх викладачів. З цього приводу ним наголошувалося, що викладач має бути всебічно обі-

знаним, знатися на історії, сучасних літературних тенденціях. І тепер я часто пригадую його слова: «Студент народ хитрий, так і прагне спіймати тебе на незнанні...». Його життєвий досвід та енциклопедичні знання інтерпретуються із новими течіями у праві, соціології, філософії. Без перебільшення, професор постійно тримається на хвилі часу.

Місія Володимира Васильовича полягає не лише у створених ним наукових концепцій, чисельних праць, а в людях, яким він допоміг знайти себе у науці. У кожному його учневі живе частинка тієї наукової школи, яку він створив. Голосами його учнів скажу, а вони підтвердять, що місія здійснена, і вона здійснилася завдяки особистим якостям нашого дорогого вчителя Володимира Васильовича Голіни.

SCIENTIA POTENTIA EST
(до 90-річного ювілею
проф. Володимира Голіни)

*Шепітько Михайло,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент
Національної академії правових наук України*

Доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових

наук України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, довгорічний очільник кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (1996-2015) та діючий головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень (з 2019 р.)¹ НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України – Володимир Васильович Голіна – це приклад служіння улюбленій науці протягом життя.

Мені пощастило познайомитися з професором Володимиром Голіною ще до зайняття мною науковою та викладацькою діяльністю ще в юному віці прямо на подвір'ї Інституту вивчення проблем злочинності та кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (Харків, вул. Чернишевська, 80-А). Знайомство відбулося в 2000 році після чергового засідання Вченої ради Інституту під час продовження дискусій між ним та моїм батьком проф. Валерієм Шепітьком. Через певний час мені поталанило дружити з Оленою Голіною, донькою професора, – стали спільно займатися на секції в тенісному клубі. До цих пір – ця дружба є міцною та справжньою, не дивлячись на стан війни та інші виклики сучас-

¹ В. В. Голіна обіймав посаду завідувача кримінологічних відділів Інституту в 1998–2015 рр. Див.: Голіна Володимир Васильович. Національна академія правових наук України. URL: https://nals.com.ua/correspondent_members/golina_v_v

ного світу. Наші родини також продовжують спілкуватися, дружити та підтримувати один одного. Саме тому можу констатувати не тільки наукові зв'язки, але й певним чином особисті.

З роботами проф. Володимира Голіни та його науковою та викладацькою активністю, вдалося познайомитися дещо пізніше, коли аспірантом проф. Вячеслава Борисова, був присутнім на всіх Учених Радах Інституту та під час відпрацювання тем з підготовки до іспиту за спеціальністю, до яких безумовно входив кримінологічний блок. Проф. Володимир Голіна є чудовим оратором та таким, що запам'ятовується своїми виступами. Це достатньо довгі, логічні та взаємопов'язані конструкції. Він є щирим та зацікавленим співрозмовником, з яким цікаво дискутувати. У нього немає поділу на молодого та досвідченого науковця, з ким можна вести дискусії, а хто є недостойним цього. Пам'ятаю його виступ на захисті моєї докторської дисертації (2018), коли проф. Володимир Голіна звернув увагу на дослідження кримінальної політики у сфері здійснення правосуддя та поєднав їх з дослідженнями Франца фон Ліста, вільно їх цитуючи та доводячи необхідність дослідження саме кримінальної політики (а не суто кримінально-правової з точки зору політик та стратегій інших кримінально-правових наук). Після захисту дисертації проф. Володимир Голіна

привітав мене, сказав, що добре захищався, але вказав мені, що присуджена докторська ступінь вимагає постійного «тонусу», готування до виступів, оскільки слухач буде більше вимагати від такого доповідача.

Проф. Володимир Голіна є неординарною особистістю для кафедри кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права, а також Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в цілому. Це викликано його історичними зв'язками, які пов'язують його із «давньою» школою кримінального права, яка є спадщиною нашого університету ще з часів Російської імперії. Мова йде про те, що йому поталанило стати учнем проф. В. С. Трахтерова (1968), захистивши дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Погашение и снятие судимости по советскому уголовному праву» (1972)¹ та назавжди записавши своє ім'я в історію університету та юридичної науки. Саме це дослідження з подальшими монографічними публікаціями стало найбільш відомим і популярним серед фахівців з кримінального права – «Погашение и снятие судимости по советскому уголовному праву» (1979) та «Судимість» (2006)².

¹ Див. Зайцев А. В. Владимир Сергеевич Трахтеров. Криміналіст першодрукований. №8, 2014. С. 157.

² Голіна Володимир Васильович. Національна академія правових наук України. URL: https://nals.com.ua/correspondent_members/golina_v_v

При формуванні біографії В. С. Трахтерова на кафедрі кримінального права доц. Олексієм Зайцевим та доц. Оленою Харитоновною, збираючи інформацію «по краплях» найбільш цінну інформацію про нього надав саме проф. Володимир Голіна в соєму інтерв'ю¹, вказуючи на його психологічні особливості та надавши характеристику. Це зайвий раз підкреслює його зв'язуючу роль для історії всього університету в формуванні кримінально-правової та кримінологічної школи. Проф. Володимиру Голіні вдалося створити власну школу кримінології, до яскравих зірок якої можна віднести доктора юридичних наук Владиславу Батиргарєєву (директора НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України), кандидатів юридичних наук Максима Колодяжного, Сабріє Шрамко, Сергія Лукашевича та інших. Залишається сподіватися, що кримінологію як юридичну науку разом з її школами ще можна буде відновити як окрему кафедру в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого, а кримінологічний відділ НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України ще отримає свій імпульс до необхідного розвитку в Харкові та Україні в цілому.

¹ О профессоре Владимире Сергеевиче Трахтерове. Криміналіст першодрукований. № 8, 2014. С. 163–168.

Дослідження попередження та запобігання злочинності, її окремих видів, теорії кримінології, профілактики злочинності стали важливою та необхідною частиною становлення юридичної науки в Україні. Окремою подією стало видання вибраних праць проф. Володимира Голіни (2020), які увібрали в себе монографічні твори, наукові статті, тези наукових доповідей та повідомлень, довідкові статті та рецензії до наукових рукописів (592 с., відповідальна за випуск канд. юрид. наук, старша дослідниця Сабріє Шрамко)¹.

Під час російського вторгнення до України проф. Володимир Голіна знаходився в Харкові і була змога з ним комунікувати безпосередньо. Це завжди подія, – чіткі та свіжі думки, науковий погляд на сьогоднішній день. Один із приводів стала підготовка монографії «Сучасний вимір кримінального права. Liber Amicorum на честь академіка Вячеслава Борисова» (2023)², в якій він опублікував підрозділ «Не один пуд солі». Підготовка даного підрозділу була «через тернії до зірок» – від сумнівів до підготовки блискучої роботи, яка пролила світло на особливості роботи установ, особливостей формування шкіл кримінального права та кримінології та особистого спілкування між

¹ Див.: Голіна В. В. Вибрані праці. Харків: Право, 2020. 592 с.

² Сучасний вимір кримінального права. Liber Amicorum на честь академіка Вячеслава Борисова: монографія / ред кол.: М. Шепітько (відп. ред.) та ін. Харків : Право, 2023. 264 с.

професорами. Важливою стала настанова проф. Володимира Голіни для всіх дослідників – «любіть свою науку, бо тільки на цій основі можуть з'явитися ваші чудові твори» (с. 53).

Проф. Володимира Голіну можна назвати тихою розкіш'ю університету та інституту, яким він віддав все своє життя. Це пояснюється тим, що він досягнув своїх успіхів та наукових перемог не «піаром» або «гучними» постами чи дискусіями в електронних джерелах, а постійною наполегливою працею, важливими та глибокими науковими дослідженнями, виступами перед науковою та ненауковою спільнотами. Їх фірмовими ознаками є наповненість прикладами, проведенням емпіричних досліджень, опитувань, інтерв'ювання, використання великої кількості статистичних даних. Саме така наукова робота може бути прикладом досліджень та освітньої діяльності. Певним девізом для такої роботи, на мою думку, може стати «*Scientia potentia est*» (лат.) – «знання – сила». Проф. Володимир Голіна, який є важливим носієм знань, активним учасником заходів Інституту та кримінологічних заходів є справжнім даром та багатством не тільки кримінологічної, але й усєї юридичної спільноти.

Бажаю Вам, вельмишановний Володимире Васильовичу, бадьорості духу, творчого довголіття, многая та благая літа в родинному затишку та колі однодумців!

ОРІЄНТИР У ЛАБІРИНТІ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ НАУКОВЦЯ

Наталія Нетеса,

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
вчений секретар Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України*

Кожен, хто обирає свою професію, рідко робить це без впливу прикладу або постаті, яка надихає...

Я була ще школяркою, старшокласницею-відмінницею, якій легко давалися будь-які навчальні предмети, що значно утруднювало вибір майбутнього професійного шляху. Більше того, на той час було переконання, що майбутнє лежить десь поміж графіків, рівнянь і формул. Право? Юриспруденція? Це здавалося занадто «гуманітарним», далеким і, можливо, навіть, десь «не моїм». І саме тоді, коли я перебувала у лабіринті професійного вибору, надійшла несподівана пропозиція: залучитися до опрацювання емпіричного матеріалу для наукового дослідження, присвяченого боротьбі з бандитизмом.... Від кого? Від самого Володимира Васильовича Голіни – завідувача кафедри одного з найпрестижніших і найбажаніших для школяра, який мріяв про кар'єру юриста, закладів вищої освіти – Національної юридичної академії

України імені Ярослава Мудрого (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого). Я погодилась..., але зробила це не тому, що хотіла пов'язати свою долю з юриспруденцією чи науковою діяльністю, а, скоріше, із цікавості та бажання спробувати щось «нове», таке, чому не навчали за шкільною партою. Але чим глибше я занурювалася у вивчення матеріалів судових рішень, тим чіткіше розуміла, як наука стикається з реальною, часто дуже жорсткою дійсністю. Це вже були не абстрактні задачі, адже я побачила, що за сухими фактами та цифрами стояли долі конкретних людей, за злочинами – їх біль. І тим сильніше вражала мене глибина мислення професора Голіни: як він уміє бачити у праві не лише норму, а й людину.

Відтоді мій професійний шлях був визначений – навчання на юриста та мрія стати кваліфікованим практичним працівником у галузі права. Жодної думки про наукову діяльність тоді не виникало... Але доля розпорядилася по-своєму. Будучи студенткою третього курсу, я потрапила до Інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України (нині – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України), де на той момент працював і Володимир Васильович. Отримавши

диплом про вищу юридичну освіту, я знову опинилася у лабіринті вибору – куди далі? чи буде наука сенсом мого життя? І я вирішила ризикнути... І тут знову проблема вибору... Перше, що спало на думку, звісно, було продовжити свою роботу у відділі кримінологічних досліджень, який очолював Володимир Васильович і наукові праці якого вже тоді для мене були настільними. Але сталося інакше... Я відчула тяжіння до науки кримінального права. Напевно, це теж було не випадково, адже вже набагато пізніше я дізналася, що свою кандидатську дисертацію Володимир Васильович захищав саме з кримінального права. Так почалася моя наукова діяльність....

Працюючи над дисертацією, я вже мала уявлення про те, як поводитися з емпіричним матеріалом. Завдяки Володимиру Васильовичу ще школяркою я набула первинні навички аналізувати судову практику та уважно вивчати статистику. І хоча в науці кримінального права «не прийнято» забагато уваги приділяти збору репрезентативної емпіричної бази дослідження, мені дуже пощастило з науковим керівником – професором Вячеславом Івановичем Борисовим, який завжди підкреслював значущість саме цієї складової наукового дослідження та орієнтував своїх учнів на вивчення соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушен-

ня. Так відчувся той самий нерозривний зв'язок кримінального права (яке справедливо називають «арифметикою» серед наук кримінально-правового циклу) з кримінологією, а отже, й важливість міждисциплінарних наукових досліджень. Прийшло розуміння того, що кримінальне право – це наука про правила та межі, про те, що «дозволено», а що «не дозволено», де за кожною нормою стоїть юридична логіка, що нагадує сувору логіку чисел. Тоді як кримінологія – це соціологія, філософія й психологія права – практична механіка наслідків. Кримінологія – це про вміння бачити закономірності там, де інші бачать лише поодинокі факти, це здатність критично мислити, спираючись на фактичний матеріал, а не лише на правову догму. Як результат – переосмислення ролі та зміна погляду на кримінальне право як на щось більше, ніж сукупність заборон і санкцій. Завдяки вкрапленню кримінології воно стає більш об'ємним, «живим», набуває виміру відповідальності не лише правопорушника, а й держави, суспільства та взагалі кожного з нас.

Особливу роль в усвідомленні цього відіграли наукові праці Володимира Васильовича, і зокрема його вчення про загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання злочинності, яке без перебільшення стало класикою вітчизняної кримінологічної науки і, не зважаючи на час, про-

довжує виконувати роль матриці, на яку накладається будь-яка злочинність сьогодення. Доступність для сприйняття, логічність та системність викладення матеріалу, насиченість прикладами із реального життя відкривають читачеві багаторівневий вимір у розумінні суті боротьби зі злочинністю, формують його уявлення про превенцію як складну й глибоко гуманітарну діяльність, яка не може зводитися до суто репресивних заходів, яким є кримінальне покарання. Наукові праці Володимира Васильовича – це поєднання макро-соціологічного погляду із тонкою методологією практичного аналізу, це концептуальна карта, що дозволяє не лише молодому, а й вже досвідченому досліднику не заблукати у складних просторах сучасної кримінології. Більше того, наукові здобутки шановного професора – це дороговказ до розв’язання проблеми поєднання гуманізму та ефективності у правовій політиці. Саме у цих глибинах розкривається справжня сила науки, що не замикається на абсолютизації кари за злочин, а йде далі: запобігає, лікує й формує основи здорового громадянського суспільства.

Соціоорієнтований, людиноцентристській підхід, яким пронизані праці Володимира Васильовича, для фахівців із кримінального права є своєрідним ковтком свіжого повітря, що відкриває можливість відійти від суто догматичного мислення та

побачити реальні соціальні процеси, у центрі яких людина та її взаємодія з соціумом, глибше усвідомити причинно-наслідкові зв'язки, що породжують криміногенність, зрозуміти причини й осередки правової кризи, а головне – визначити напрями й розробити шляхи запобігання кримінальному правопорушенню ще до того, як воно буде вчинене. Прагнення розширити усталені горизонти в межах кримінально-правових досліджень та багаторічна робота пліч-о-пліч із Володимиром Васильовичем у складі спеціалізованої вченої ради Інституту із захисту кандидатських дисертацій, виступи якого в дискусіях завжди були скарбницею ідей, спонукали мене все частіше звертатися у науковій роботі до кримінологічних знань, а запрошення до рецензування дисертацій з кримінології стали не лише великою честю, а й приємним визнанням професійної довіри з боку колег-кримінологів.

Сьогодні вже не одне покоління науковців виросло на наукових публікаціях Володимира Васильовича, які продовжують його справу й гідно представляють створену ним наукову кримінологічну школу. Для колег і учнів він – не лише авторитетний вчений, а передусім вчитель у найглибшому сенсі слова, який вчить бачити зв'язок між правом і реальністю, між нормою і совістю, між судженням і співчуттям. Його ідеї – джерело професійного натхнення, яке лишається на роки.

«СВІТЛО БАЧИТЬСЯ ТОДІ, КОЛИ СВІТЛО В ОЧАХ Є»¹

Вікторія Ворожбіт-Горбатюк,

*доктор філософії, професор, головний науковий
співробітник відділу дослідження проблем кримінально-
виконавчого права Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України*

Доля кожного науковця зоріє наставником, Учителем, який не лише допомагає, спрямовує і супроводжує на шляху досягнення персонально значущої мети науково-дослідної роботи, а наповнює життя новими сенсами. Таким наставником, Учителем для мене став Володимир Васильович Голіна. Унікальна можливість долучитися до дослідницького простору під керівництвом Володимира Васильовича стала життєдайним мотивом останніх трьох років, які вкарбуються в пам'яті не гучними сигналами повітряних тривог, а передусім – Вашою неймовірною любов'ю до рідного Харкова і завзят-тям наукового пізнання у колі однодумців.

Моїй зустрічі з Володимиром Васильовичем Голіною передували майже три десятки років успішних наукових пошуків в освіті і педагогіці. Із честю і шаною поширюю унікальний досвід на своєму

¹ Г. Сковорода Мудрість передвічна. Афоризми давніх українських мислителів XI – поч. XIX ст. Упоряд. В. Шевчук. Київ: Кліо, 2019. 440 с.

професійному шляху від учителя до професора, головного наукового співробітника відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені акад. В. В. Сташиса Національної академії правових наук України. Стати ученицею Володимира Васильовича Голіни – це унікальний шанс не лише для професійного розвитку, масштабного підвищення кваліфікації, а передусім – можливість долучитися до потужної правничої школи у царині кримінології, яка об'єднує десятки знаних в усьому світі науковців.

Володимир Васильович взірцево демонструє значущість міжгалузєвого, міждисциплінарного глибинного аналізу проблем кримінологічної профілактики, розроблення ефективних стратегій запобігання злочинності. Виключного значення у кримінологічному дослідженні Володимир Васильович надає пошуку причин злочинної поведінки людини, викоріненню таких причин. Виважена людиноцентрична позиція вченого, його бачення у нових формах роботи з правопорушниками шансу для таких осіб змінитися на краще, зберігши позитивні соціальні зв'язки, спонукала до проведення дослідження кримінологічного виміру пробаційних програм для запобігання злочинності в Україні. Разом з Володимиром Васильовичем ми, як амбасадори пробації, сподіваємося: спільні зусилля учених і фахівців філій Державної установи «Центр

пробації» сприятимуть запобіганню злочинності серед суб'єктів пробації у воєнний час і на етапах відновлення України, допоможуть стримувати нові детермінанти злочинності.

Наставництво Володимира Васильовича Голіни сповнене життєвої і наукової мудрості. Керувати науково-дослідною роботою професора – рідкісне явище, яке свідчить про вищезвичайний рівень ерудиції, працездатності і відданості науці, неймовірну делікатність і високий професіоналізм наукового керівника. Світовим лідерам, популяризаторам науки і науковцям з інших країн важко досягнути значущість і силу фрази, яку Володимир Васильович сказав у телефонній розмові на світанку після масової атаки шахедрами нашого міста-героя Харкова: «Я звершу прочитання рукопису дисертації, тільки-но вставляю вікна у нашій квартирі». Доземно вклоняюся неймовірній силі і відданості науці навіть у такі моменти.

Роль наукового керівника у дослідженні важко переоцінити. Багатогранність ефективної підтримки, у тому числі – моральної, для Володимира Васильовича – звичне правило. У цій звичності уважний дослідник відчуває підтримку і можливість сформулювати власне наукове бачення предмета дослідження. Аналітичне мислення Володимира Васильовича на етапі вибору та обґрунтування теми дозволило виділити реалістичні аспекти, які цінні для теорії і практики кримінального, кримінально-

виконавчого права, є перспективними, оскільки дослідження триває кілька років. Тому уміння бачити перспективу – особливий дар Володимира Васильовича Голіни.

Значною є і методологічна підтримка наукового керівника в умовах гібридних воєн і розвитку технологій маніпулювання в сучасному інформаційному просторі. Чіткі, виважені рекомендації, дороговкази щодо обробки та інтерпретації отриманих даних допомогли забезпечити наукову достовірність результатів проведеного дослідження. Простота і зрозумілість для широкої читацької аудиторії – критерій структурування і викладу наукових результатів дослідження, які на думку Володимира Васильовича відіграють апріорну роль. Поліпшення аргументації, логіки викладу, формування авторського стилю – це не вичерпний перелік граней академічної культури Володимира Васильовича. Його напрацювання заслуговують детального вивчення, узагальнення і поширення у вигляді тематичних кейсів для інших наукових керівників, консультантів, експертів, менторів. Адже кожний елемент академічної культури відомого діяча, одного з фундаторів сучасної української кримінології, сприяє розвитку наукової самостійності, академічної незалежності.

Уміння визначати перспективні лінії у науковій проблематиці у галузі кримінології дає підстави охарактеризувати Володимира Васильовича уні-

кальним натхненником, позитивним мотиватором навіть у надскладних ситуаціях життя у прифронтовому місті у воєнний час. Висока кваліфікація і життєвий досвід, глибока внутрішня культура, здатність просто пояснювати складні речі і події, терплячість і відкритість у спілкуванні, неупередженість і відкритість для нового, людяність у всіх комунікаціях – ці риси наукового керівника і харизматичної особистості, неймовірно працьовитого Володимира Васильовича Голіни визначають високі орієнтири особистісного і професійного розвитку кожного його учня, усіх, кого він консультує чи супроводжує в наукових пошуках, торуванні життєвих шляхів. Бути завжди цікавим не просто. Це досягається щоденною працею. Володимир Васильович часто повторює: «Ні дня без рядка!» У кожного поціновувача кримінології, шукача наукової істини є прекрасна нагода приєднатися до правничої школи Володимира Васильовича Голіни.

Наукову велич цієї людини можна описати афоризмом Григорія Сковороди: «Світло бачиться тоді, коли світло в очах є». Щедрого року, пане професоре! Зичу Вам розумних амбітних учнів, нових цікавих тем кримінологічних досліджень і нескінченності світлих радостей буття! Ви кожному з нас підсвічуєте силу конгруентності – людяної широті, автентичності наукової позиції, узгоджуваності слова, дії, емоції із духовним «Я».

Фокус II

З НАУКОЮ В СЕРЦІ: РОЗДУМИ ПРО НАУКОВИЙ ДОРОБОК ВОЛОДИМИРА ГОЛІНИ

ПРОБЛЕМИ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ СФЕРИ БОРотьБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ У РОБОТАХ ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬОВИЧА ГОЛІНИ

Галина Авдєєва,

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
завідувачка лабораторії «Використання сучасних
досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю»*

*Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса*

НАПрН України

В умовах стрімкого науково-технічного прогресу та глобалізації питання ефективності боротьби зі злочинністю набуває особливої актуальності. Видатний український вчений-кримінолог Володимир Васильович Голіна у своїх численних працях послідовно розвиває ідею про необхідність інтеграції сучасних технологій у стратегії запобігання

злочинності та протидії їй. Його наукові думки формують основу для розуміння трансформації кримінологічної політики з урахуванням викликів ХХІ століття.

В своїх наукових публікаціях Володимир Васильович Голіна розглядає технології як інструмент стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів.

У його роботах наголошується, на важливості «використання новітніх технологій і індустрій, впровадження різних ноу-хау, дослідження доцільності запозичення зарубіжного досвіду профілактики, у тому числі захисту в національному просторі»¹. Це спрямовано як на розширення стримуючих засобів, так і на позбавлення злочинця шансів на використання незахищеного мікропростору². Ця концепція підкреслює активну роль технологій у формуванні антикриміногенного середовища.

У монографії «Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід» за загальною редакцією В. В. Голіни³ деталізуються напрями реалізації цієї стратегії за допомогою технологічних рішень. Зазначається, що «у правоохоронній діяльності використання штучного інтелекту – це процес надання правоохоронній діяльності сис-

¹ Голіна В. В. Зменшення можливостей вчинення злочинів як стратегія запобігання злочинності. Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2012. № 3 (70). С. 212.

² Голіна В. В. Вибрані праці. Харків: Право, 2020. С. 290.

³ Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2020. 288 с.

темних властивостей»¹. Також вказується на такі конкретні заходи, як «встановлення на входах до підприємств, установ, організацій, навчальних закладів детекторних рамок для автоматичного визначення осіб, які зберігають вогнепальну зброю або вибухові речовини тощо»². Це свідчить про глибоке розуміння потенціалу технологій для посилення фізичного захисту об'єктів та раннього виявлення загроз.

В. В. Голіна акцентує увагу на можливостях використання у кримінологічній практиці широкого спектру інформаційних та телекомунікаційних технологій. Наприклад, у його наукових працях згадується, як у рамках перегляду маршрутів патрулювання «чергувальні міліцейські автомашини обладнано системою GPS, що дозволило швидко діставатися до місця події»³. Це є яскравим прикладом практичного застосування сучасних технологічних рішень для підвищення оперативності та ефективності правоохоронних органів.

У монографії «Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід»⁴ за загальною редакцією В. В. Голіни, хоча й присвяченій ролі громадськості, опосередковано

¹ Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2020. С. 174.

² Там само. С. 262.

³ Там само. С. 296.

⁴ Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 288 с.

підіймається питання інформатизації, оскільки ефективна взаємодія громадськості з правоохоронними органами часто базується на швидкому обміні інформацією, зокрема за допомогою телекомунікаційних мереж. Це передбачає використання сучасних засобів зв'язку та інформаційних платформ для координації спільних зусиль.

Погляди В. В. Голіни на технологізацію поширюються і на запобігання окремим видам злочинності, зокрема пов'язаної з дорожнім рухом. У монографіях «Культурологія безпеки дорожнього руху в Україні: теорія та практика запобігання автотранспортним правопорушенням»¹ та «Стратегія забезпечення дорожнього руху в Україні: виклики, проблеми, рішення»², які В. В. Голіна написав разом зі своїми талановитими учнями, досліджуються аспекти використання технологій для підвищення безпеки на дорогах. Зазначається, що «кримінологічне дослідження автотранспортної злочинності нерозривно поєднане із вивченням розвитку автомобільної промисловості»³. Це включає технологічне удосконалення транспортних засобів, що, хоча й збільшує кількість водіїв, водночас створює можливості для впровадження систем,

¹ Культурологія безпеки дорожнього руху в Україні: теорія та практика запобігання автотранспортним правопорушенням: монографія / В. В. Голіна, С. С. Шрамко та ін. Харків: Право, 2023. 180 с.

² Стратегія забезпечення дорожнього руху в Україні: виклики, проблеми, рішення: монографія / В. В. Голіна та ін. Харків: Право, 2024. 432 с.

³ Стратегія забезпечення дорожнього руху в Україні: виклики, проблеми, рішення: монографія / В. В. Голіна та ін. Харків: Право, 2024. С. 19.

які зменшують ризик дорожньо-транспортного травматизму¹.

Ці роботи підкреслюють, що без розвитку економіки та соціальної сфери, а також без використання інноваційних технологій, покращення стану безпеки дорожнього руху неможливе². Це є свідченням системного підходу В. В. Голіни, який розглядає технології не як відокремлений елемент, а як невід'ємну частину комплексної стратегії боротьби зі злочинністю.

Відома вчена у галузі кримінології В. С. Батиргарєєва, яка є ученицею В. В. Голіни, зазначає, що її вчитель є прихильником розвитку так званої «фантастичної кримінології», яка не боїться йти в ногу з технічним прогресом, що інколи здається незбутньою фантастикою, але прийде час, коли наука випередить фантазію³. Ця ідея лейтмотивом проходить через наукові праці В. В. Голіни, підкреслюючи віру в потенціал науки та технологій для створення суспільства, максимально захищеного від злочинності.

Його наукові думки дають поштовх до розвитку багатьох напрямів у сфері запобігання злочинності,

¹ Стратегія забезпечення дорожнього руху в Україні: виклики, проблеми, рішення: монографія / В. В. Голіна та ін. Харків: Право, 2024. С. 19.

² Культурологія безпеки дорожнього руху в Україні: теорія та практика запобігання автотранспортним правопорушенням: монографія / В. В. Голіна, С. С. Шрамко та ін. Харків: Право, 2023. С. 129.

³ Голіна В. В. Зменшення можливостей вчинення злочинів як стратегія запобігання злочинності. Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2012. № 3 (70). С. 6.

не обмежуючись відомою «класикою»¹. Це свідчить про відкритість В. В. Голіни до інноваційних підходів та його здатність передбачати майбутні виклики та можливості у сфері кримінології.

Наукові думки Володимира Васильовича Голіни щодо технологізації сфери боротьби зі злочинністю є надзвичайно актуальними та прогностичними. Він послідовно обґрунтовує необхідність інтеграції передових технологій – від автоматизованих систем до штучного інтелекту та телекомунікаційних мереж – у стратегії запобігання злочинності та її ефективної протидії. Його концепція зменшення можливостей вчинення злочинів є наочним прикладом того, як технології можуть бути використані для створення антикриміногенного середовища. В. В. Голіна не лише визнає роль науково-технічного прогресу, а й активно закликає до його використання, розглядаючи його як потужний інструмент для формування безпечного суспільства. Його «фантастична кримінологія» (за формулюванням В. С. Батиргареєвої) є маяком для майбутніх досліджень, що надихає на пошук нових, інноваційних рішень у боротьбі зі злочинністю.

Не лише учні Володимира Васильовича, а й всі інші науковці, які будь-яким чином взаємодіяли з ним, від щирого серця вдячні йому за безцінні

¹ Голіна В. В. Зменшення можливостей вчинення злочинів як стратегія запобігання злочинності. Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2012. № 3 (70). С. 6.

поради та постійну допомогу. Його доброзичливість, чуйність та оптимізм завжди нас надихають. Володимир Васильович є не лише вченим найвищого наукового потенціалу, але й надзвичайно світлою людиною, яка завжди готова допомогти. Його настанови, мудрість та бачення майбутнього сфери боротьби зі злочинністю є дороговказом для всіх нас.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР СУДИМОСТІ В ПРАЦЯХ В. В. ГОЛІНИ ТА ПРОЄКТ НОВОГО КК УКРАЇНИ

Юрій Баулін,

доктор юридичних наук,

професор кафедри кримінального права

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого,

голова робочої групи з питань розвитку

кримінального права Комісії з питань правової реформи

при Президентові України

Володимир Васильович розпочав свою наукову діяльність з дослідження інституту судимості у кримінальному праві. У 1972 р. він успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Погашення і зняття судимості за радянським кримінальним

правом». У 1979 р. ним була опублікована наукова праця «Погашення та зняття судимості за радянським кримінальним правом»¹, яка стала першою монографічною роботою в юридичній бібліографії, присвяченої проблемам інституту судимості. Ця монографія значною мірою і зараз не втратила своєї наукової актуальності, оскільки в ній, крім аналізу діючого на той час КК УРСР 1960 р. в частині погашення та зняття судимості, вирішувалися важливі і сьогоденні питання правової природи і змісту цього інституту, що має значення для розуміння приписів чинного Кримінального Кодексу України 2001 р. (далі – КК) щодо судимості та його застосування.

Чинний КК містить окремий розділ XIII «Судимість», який складається із 4-х статей: «Правові наслідки судимості» (ст. 88); «Строки погашення судимості» (ст. 89); «Обчислення строків погашення судимості» (ст. 90); «Зняття судимості» (ст. 91), а також ст. 108 «Погашення та зняття судимості» у розд. XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітні».

Судимість особи виникає з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду і триває протягом певного часу, який залежить від ступеня тяжкості вчиненого злочину (ст. 12 КК України), виду покарання та інших передбачених

¹ Погашение и снятие судимости по советскому уголовному праву : монография. Харьков : Вища школа. Изд-во при Харьк. ун-те, 1979. 136 с.

законом умов (статті 89–90, 108 КК України). З їх дотриманням судимість особи або погашається, або достроково знімається судом (ст. 91 КК України, ст.ст. 538–539 КПК України). Згідно із ч. 2 ст. 88 КК України судимість особи має правове значення у разі вчинення нею нового злочину, а також в інших випадках, передбачених законами України.

У 2006 р. виходить нова монографія В. В. Голіни «Судимість»¹, в якій розглядаються не тільки новели КК, а й поглиблюються його позиції щодо судимості як явища у суспільстві взагалі, і на кримінально-правовий інститут судимості зокрема. Крім того, протягом подальшої своєї наукової діяльності професор В. В. Голіна у своїх публікаціях продовжує досліджувати сутність судимості, її соціально-правову обумовленість та призначення. Він аргументує висновок, що судимість є складовою частиною фундаментального інституту кримінальної відповідальності і тісно пов'язаний з її цілями. Такий підхід розширює уявлення про інститут судимості, виправдовує авторське бачення необхідності збереження на даному етапі боротьби зі злочинністю кримінально-правових і загально-правових наслідків судимості. Володимир Васильович розглядає судимість як складне юридичне поняття, яке має багатофункціональне

¹ Судимість : монографія / Інститут вивчення проблем злочинності ; Академія правових наук України. Харків : Харків юрид., 2006. 384 с.

кримінально-правове, соціальне і кримінологічне призначення. Інститут судимості тісно пов'язаний з іншими інститутами кримінального права, кримінально-процесуального законодавства, правовим статусом особистості, інститутами ресоціалізації і адаптації засуджених та соціального контролю, а у більш широкому масштабі слугує своєрідним індикатором морального стану суспільства, показником його криміногенного потенціалу, підставою для розробки і впровадження заходів запобігання злочинності¹. Виходячи з цього, професор В. В. Голіна розрізняє низку понять, складовим елементом яких є судимість, але таких, що мають різний зміст: судимість як факт засудження; судимість як певний правовий стан конкретної особи; інститут судимості; стан судимості у суспільстві². За авторським визначенням судимість особи – це її правовий стан, створений реалізацією кримінальної відповідальності, що виникає внаслідок засудження її обвинувальним вироком суду за вчинений нею злочин до будь-якого покарання, який (стан) виступає підставою для державного осуду і застосування до особи передбачених законом протягом певного, установленого законом перебігу часу, обмежень та втрат і відіграє у системі кримінально-правових

¹ В. В. Голіна. Судимість: кримінально-правові, соціальні та кримінологічні аспекти. Вибрані праці. / В. В. Голіна. – Харків : Право, 2020. С. 562

² В. В. Голіна. Судимість і суспільство. Вибрані праці. / В. В. Голіна. – Харків : Право, 2020. С. 310

засобів роль сприяючого фактору досягнення і закріплення цілей покарання¹.

Наукові позиції професора В. В. Голіни стосовно кримінально-правового виміру судимості мають значення не тільки для застосування і удосконалення чинного КК, а й для розвитку перспективного кримінального законодавства України.

Відомо, що Указом Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 року створена Комісія з питань правової реформи, в межах якої функціонує Робоча група з питань розвитку кримінального права (далі – Робоча група). Члени робочої групи дійшли висновку щодо необхідності ухвалення нового Кримінального Кодексу України, підготували його проект (далі – проект КК), який постійно удосконалюється і регулярно публікується на сайті Робочої групи².

Під час підготовки проекту КК обговорювалася, зокрема, і ідея відмовитися від судимості як такого правового інституту, що є пережитком «радянщини», веде до стигматизації особи, яка вже відбула кримінальне покарання. Така позиція членів Робочої групи не співпадає з поглядами В. В. Голіни, який зазначає, що сучасна злочинність не дає оптимістичних підстав для погодження з думкою окремих юристів, які пропонують відмовитися від інституту судимості³.

¹ Голіна В. В. Судимість : монографія. Харків : Харків юрид., 2006. С. 22

² <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

³ Судимість : монографія / Інститут вивчення проблем злочинності ; Академія правових наук України. Харків : Харків юрид., 2006. С. 50, 67.

Вирішальним аргументом для Робочої групи щодо збереження інституту судимості у проекті КК стала наявна вимога забезпечити його відповідність приписам частини 2 статті 8 Основного Закону України, згідно з якою «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй». Враховуючи, що Конституція України містить положення про судимість, її погашення та зняття – («Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку» (ч. 3 ст. 76) – у Розділі 3.10 проекту КК і передбачена судимість як окремий кримінально-правовий засіб.

Слід зазначити, що у проекті КК знайшли відображення певні позиції, які сформульовані професором В. В. Голіною щодо кримінально-правового інституту судимості, проте ряд принципів положень проекту КК суттєво відрізняються від поглядів Володимира Васильовича.

Стаття 3.10.1 «Загальні положення про кримінально-правові засоби» визначає кримінально-правовий засіб як обмеження в реалізації прав особи або покладення на неї обов'язків, що передбачені цим Кодексом, і застосовується судом у разі вчинення нею кримінального правопорушення чи іншого передбаченого цим Кодексом протиправного

діяння. Згідно із ч.1 ст. 3.10.2 видами кримінально-правових засобів є: 1) покарання; 2) судимість; 3) засоби пробації; 4) засоби безпеки; 5) реституція та компенсація; 6) конфіскація майна та вилучення речі; 7) кримінально-правові засоби щодо юридичної особи. При цьому покарання і судимість визнаються засобами кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 3.10.2), що відповідає поглядам В. В. Голіни на судимість як на складовий елемент інституту кримінальної відповідальності.

Далі, Розділ 3.10 має назву «Поняття і правове значення судимості». У ньому автори проекту, на відміну від чинного КК, передбачили, як і пропонував професор В. В. Голіна, визначення судимості через правовий стан засудженої особи. Згідно із ч. 1 ст. 3.10.1 «Судимість – це правовий стан, який виникає з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду, і полягає в застосуванні до засудженої особи обмежень у реалізації її певних прав і свобод, що визначені: 1) цим Кодексом, і триває до погашення судимості, 2) іншими законами України, і триває до зняття судимості».

Вочевидь, що питання кримінально-правових і загально-правових наслідків судимості є надзвичайно важливим.

Професор В. В. Голіна, який в цілому позитивно оцінює положення чинного КК щодо інституту судимості, виділяє певні кримінально-правові наслідки конструктивного та диференційного харак-

теру. «Використовуючи феномен судимості, законодавець створює різні інститути кримінального права, де вона, з одного боку, виступає одним із конструктивних елементів багатьох інститутів Загальної частини КК України, які регулюють питання повторності й рецидиву злочинів, звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування, призначення покарання, погашення та зняття судимості тощо, а з другого – кваліфікуючою ознакою значної кількості складів злочинів Особливої частини КК України. Таким чином, кримінально-правове значення судимості полягає у тому, що, по-перше, її наявність у особи перешкоджає застосуванню до неї деяких інститутів кримінального права або їх окремих положень, які пом'якшують кримінальну відповідальність; по-друге, за її допомогою законодавець конструює низку інститутів кримінального права, які при індивідуалізації кримінальної відповідальності за умов, указаних у законі, навпаки, сприяють її застосуванню, що обтяжує правове становище особи, посилює її кримінальну відповідальність»¹.

Розробники проекту КК, однак, відмовились від використання факту наявності судимості у особи для конструювання інститутів Загальної і Спеціальної частин КК, як це зроблено у чинному КК, оскільки виходять із того, що існуючі інститути

¹ В. В. Голіна. Судимість і суспільство. Вибрані праці. / В. В. Голіна. – Харків : Право, 2020. С. 312

повторності й рецидиву кримінальних правопорушень у чинному КК і пов'язані з ними кримінально-правові наслідки порушують, перш за все, принцип *non bis in idem*. «У зв'язку з цим концептуальне положення проекту КК полягає в тому, щоб передбачили окрему кримінально-правову кваліфікацію і, відповідно, окреме застосування кримінально-правових засобів за кожне вчинене кримінальне правопорушення, зокрема, і в тих випадках коли такі кримінальні правопорушення передбачені однією статтею або частиною статті Спеціальної частини. Крім того, при призначенні покарання за декілька кримінальних правопорушень розробники проекту КК переважно відмовились від принципу поглинення менш суворого покарання більш суворим, передбачивши правило складання покарань, призначених за кожне кримінальне правопорушення, в межах, передбачених законом»¹. Зазначений підхід розробників проекту КК не узгоджується з поглядами В. В. Голіни, який вважає, що колишні наявні судимості при повторності надають особі і вчиненому нею нового такого ж самого злочину підвищену суспільну небезпечність. Він вважає, що підвищення кримі-

¹ Гуторова Н. Множинність кримінальних правопорушень. //Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П. П., Бакумов О. С., Баулін Ю. В., Бурдін Ю. В., Вишневська І. А., Горох О. П., Гуторова Н. О., Марчук Н. О., Навроцький В. О., Пономаренко Ю. А., Стрельцов С. Л., Хавронюк М. І. // За заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с. С.111

нальної відповідальності об'єктивно відбувається не тому, що людина має судимість за попередній злочин, а у зв'язку з тим, що не були досягнуті цілі покарання, і тому зводити суспільну небезпечність злочину тільки до завдання ним шкоди, ігноруючи властивості суб'єктів злочину, навряд чи плідно¹. На думку членів Робочої групи, факт вчинення кримінального правопорушення, за яке особа повністю відбула призначене покарання та (або) щодо неї були виконані інші кримінально-правові засоби, не повинен впливати на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, а може враховуватися судом лише під час призначення кримінально-правових засобів. Так, в проекті КК передбачено, що «суд призначає покарання в межах санкції, встановленої статтями 3.2.8 або 3.11.1 цього Кодексу за злочин відповідного ступеня тяжкості або за провину та з урахуванням: 1) положень Загальної частини цього Кодексу, 2) особливостей конкретного кримінального правопорушення, 3) особи винного, наявності чи відсутності у неї судимості...» (ч. 2 ст. 3.3.1). Крім того, проект КК передбачає і інші кримінально-правові засоби, при застосуванні яких враховується наявність судимості у особи (застосування засобів пробації і безпеки, при визначенні ступенів ризику вчинення нового злочину під час зміни призначеного покарання, зу-

¹ Судимість : монографія / Інститут вивчення проблем злочинності ; Академія правових наук України. Харків : Харків юрид., 2006. .С.75–76

пинення його виконання тощо). Зазначені підходи до кримінально-правової оцінки та кримінально-правових наслідків вчинення особою декількох кримінальних правопорушень й обумовили те, що у проекті КК відсутні поняття повторності і рецидиву кримінальних правопорушень.

Таким чином, кримінально-правові наслідки, що передбачені у проекті КК, тривають від дня набрання обвинувальним вироком суду законної сили та до погашення судимості й полягають у можливості застосування протягом цього періоду до судимої особи кримінально-правових засобів, передбачених КК.

Загально-правові наслідки судимості, як зазначає професор В. В. Голіна, «це різноманітні за видом, обсягом та порядком настання часткові обмеження прав і свобод особи, яка має судимість, що передбачаються нормами різних галузей права (крім кримінального), і застосовуються протягом усього або частини строку стану судимості особи, але не входить до змісту конкретного призначеного виду покарання. Положення ч. 2 ст. 89 КК нібито відповідає вимогам ч. 2 ст. 63 Конституції України, згідно з якою «засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. Але фактично ж на законодавчому рівні питання про вид, зміст та межі загально-правових обмежень прав судимої людини не ви-

рішено. А цих обмежень за різним галузевим законодавством України вже достатньо. Існує значна кількість законів і підзаконних актів України, якими передбачені різні обмеження прав осіб, які мають судимість»¹. І тому можна погодитися з думкою професора В. В. Голіни, який підтримує ідею розробки проекту Закону України «Про правові наслідки судимості» (можлива і інша назва), але ініціюванню, розробці та прийняттю такого закону повинні передувати серйозні наукові розробки і дослідження громадської думки, оскільки дана проблема має міжгалузевий правовий характер.²

У проекті КК передбачено, що загально-правові наслідки судимості тривають від дня набрання обвинувальним вироком суду законної сили та до зняття судимості й полягають у можливості застосування протягом цього періоду до судимої особи обмежень, передбачених іншими, крім КК, законами України.

Як і передбачено Конституцією України, в проекті КК визначено, що судимість особи може бути або погашена, або знята. Але на відміну від чинного КК, проект КК передбачає, що автоматичне погашення стану судимості тягне за собою припинення лише кримінально-правових наслідків для судимої особи. Зняття ж судимості стосується припинен-

¹ В. В. Голіна. Судимість і суспільство. Вибрані праці. / В. В. Голіна. – Харків : Право, 2020. С. 312–313

² Судимість : монографія / Інститут вивчення проблем злочинності ; Академія правових наук України. Харків : Харків юрид., 2006. С. 68–69

ня загально-правових обмежень засудженої особи в реалізації її певних прав і свобод, передбачених іншими, крім КК, законами України.

Одне із принципових питань інституту судимості стосується строків, за спливом яких судимість або погашається автоматично, або знімається судом. З цього приводу В. В. Голіна зауважує, що «строки погашення та зняття судимості мають бути такими, сприятливий перебіг яких свідчив би про дійсне закріплення цілей кримінальної відповідальності, з одного боку, а з другого – не були зайвими, такими, що суперечать правомірній природі цього інституту. Строки погашення і зняття судимості, передбачені чинним КК України, майже не відрізняються від їх тривалості за КК України 1960 р. Зараз важко сказати, з яких критеріїв виходив вітчизняний законодавець, обираючи зазначені строки. В юридичній літературі зазначалося: оскільки строки погашення судимості визначені без спеціальних досліджень, то навряд чи можна цілком обґрунтовано стверджувати, що питання про збіг правового (припинення судимості) і життєвого (факти вчинення нових злочинів під час і після перебігу строків) результату вирішено найкраще. Питання це не просте і вирішувати його необхідно на основі ґрунтовних кримінологічних досліджень»¹.

¹ В. В. Голіна. Судимість і суспільство. Вибрані праці. / В. В. Голіна. – Харків : Право, 2020. С. 313

Виходячи з того, що судимість у проекті КК виступає як стимулюючий захід, що спонукає засуджену особу до швидкого й повного виконання покладених на неї судом обов'язків, питання про строк погашення та зняття судимості вирішене в проекті КК інакше, ніж у чинному КК. Так, проект КК передбачає, що припинення кримінально-правових відносин між судимою особою і державою пов'язане не зі спливом певного строку після відбуття покарання, як це передбачено у чинному КК, а з виконанням особою призначених судом кримінально-правових засобів за вчинене нею кримінальне правопорушення. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3.9.2 судимість погашається з дня закінчення виконання покарання, а також засобів пробації, безпеки, реституції чи компенсації, конфіскації майна чи вилучення речі, застосованих до особи у зв'язку з її засудженням за кримінальне правопорушення. Крім того, у випадку непризначення покарання (ст.ст. 3.4.1–3.4.3) – судимість погашається автоматично через один рік з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду, а у разі призначення такій особі засобів безпеки, реституції чи компенсації, конфіскації майна чи вилучення речі – з дня закінчення їх виконання; у випадку закінчення строку давності виконання призначеного судом покарання судимість погашається з дня закінчення цього строку, якщо його перебіг не був перерваний. Таким чином, якщо

особа добросовісно виконала всі обов'язки, обумовлені застосуванням до неї кримінально-правових засобів, то вона вважається несудимою з точки зору кримінально-правових відносин, що виникли між цією особою і державою у зв'язку із раніше вчиненим нею кримінальним правопорушенням. Отже, судимість виступає для особи засобом заохочення до законослухняної поведінки й стимулює її до якомога швидшого спокутування своєї вини не лише перед державою, а й перед потерпілою людиною. Інакше кажучи, засуджений може сам «керувати» кримінально-правовими наслідками своєї судимості за рахунок швидшого виконання реституції або компенсації, активної участі у реалізації засобів безпеки, пробації тощо. Проте судимість може тривати як завгодно довго, якщо особа не виконує обов'язків, покладених на неї у зв'язку із вчиненим кримінальним правопорушенням.¹

Але навіть якщо судима особа виконає свої обов'язки як перед державою, так і перед потерпілою особою і судимість у неї буде погашена, то відповідно до положень проекту КК така особа підлягає загально-правовим обмеженням аж до зняття з неї судимості. Згідно із ч.1 ст. 3.10.3 «Зняття судимості означає скасування судом щодо особи

¹ Навроцький В. Судимість//Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П. П., Бакумов О. С., Баулін Ю. В., Бурдін Ю. В., Вишневецька І. А., Горох О. П., Гуторова Н. О., Марчук Н. О., Навроцький В. О., Пономаренко Ю. А., Стрельцов Є. Л., Хавронюк М. І. // За заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с. С. 171

правових обмежень, які передбачені іншими, крім цього Кодексу, законами України, і поширювались на неї у зв'язку із її судимістю».

Отже, загально-правові наслідки судимості можуть бути лише зняті судом за клопотанням засудженої особи (ст. 3.10.3 проекту КК). З таким клопотанням особа може звернутися до суду тоді, коли правові обмеження стають для неї обтяжливими – наприклад, коли вона вирішила претендувати на зайняття відповідної посади, зайнятися певною діяльністю. У такому разі суд має перевірити, чи відпали підстави застосування обмежень, чи можна довіряти особі, яка колись була засудженою¹. Зняття судимості здійснюється за клопотанням засудженої особи, якщо вона після погашення судимості не вчинила іншого умисного кримінального правопорушення протягом строку, який відповідає: 1) тривалості фактично відбутого ув'язнення – щодо особи, засудженої до ув'язнення на певний строк або до довічного ув'язнення; 2) одному року – щодо іншої засудженої особи (ч. 3 ст. 3.10.3).

Для особи, яка була неповнолітньою на час вчинення злочину, передбачені більш сприятливі умови припинення судимості. Так, згідно із статтею 3.11.9 «щодо неповнолітньої особи, яка була засуджена за

¹ Навроцький В. Судимість//Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П. П., Бакумов О. С., Баулін Ю. В., Бурдін Ю. В., Вишневська І. А., Горох О. П., Гуторова Н. О., Марчук Н. О., Навроцький В. О., Пономаренко Ю. А., Стрельцов Є. Л., Хавронюк М. І. // За заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с. С. 172.

вчинення кримінального правопорушення, усі правові обмеження судимості, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, припиняються з дня погашення судимості». Таким чином, для неповнолітніх осіб зняття судимості не передбачається.

Загалом у проекті КК судимість стала більш диференційованою в аспекті розрізнення її кримінально-правових та загально-правових наслідків і здатна, на погляд членів Робочої групи, реально стимулювати засуджену особу до законотворчої поведінки¹.

ПОСТСУДИМІСТЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

*Юрій Пономаренко,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Розвиток наукових шкіл, що є великими не лише за обсягом, але й за характером та фун-

¹ Навроцький В. Судимість//Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П. П., Бакумов О. С., Баулін Ю. В., Бурдін Ю. В., Вишневська І. А., Горох О. П., Гуторова Н. О., Марчук Н. О., Навроцький В. О., Пономаренко Ю. А., Стрельцов Є. Л., Хавронюк М. І. // За заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с. С. 173

даментальністю здійснюваних ними досліджень, часто пов'язаний з їх розгалуженням, виділенням спершу окремих напрямів, а згодом – і формуванням та відбрунькуванням самостійних наукових шкіл. Не уникнула цього й Харківська школа кримінального права, представники якої ще ХІХ столітті проводили не лише догматичні кримінально-правові дослідження, але й вивчали причини злочинності, характеристики особи злочинця, інші кримінологічні питання. У першій половині ХХ століття кримінологічні питання досліджували Г. І. Волков, М. М. Гродзинський, В. С. Трахтеров. У вересні 1954 року при кафедрі кримінального права Харківського юридичного інституту була створена лабораторія з вивчення проблем злочинності, основними напрямками роботи якої було вивчення причин злочинів у галузі торгівлі, причин злочинності неповнолітніх, причин рецидивної злочинності, а також дослідження ефективності подань слідчих та окремих ухвал судів щодо усунення причин та умов, що сприяють скоєнню злочинів¹. Зрештою, кількість і якість кримінологічних досліджень на кафедрі кримінального права призвели до того, що у 1966 році з неї виділилася кафедра кримінології та виправно-трудоного права. Сформувалася самостійна Харківська кримінологічна

¹ Сташис В. В., Бажанов М. И. Очерк истории кафедры уголовного права Харьковского юридического института за 50 лет (1920–1970 гг.). В кн.: Сташис В. В. Вибрані праці / уклад.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов, Л. М. Демидова ; відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Право, 2015. С. 109.

школа, яка мала генетичні персональні, предметні й методологічні зв'язки з Харківською школою кримінального права.

Саме учені з кафедри кримінального права Харківського юридичного інституту сформували перший склад кафедри кримінології та виправно-трудового права. Її очолив доцент Л. М. Сугачов, працювати на цю кафедру перейшли Ю. П. Зубарєв, А. П. Копейченко, З. М. Онищук та Л. Є. Орел¹, згодом до колективу цієї кафедри долучилися І. М. Даньшин, В. М. Трубников та інші харківські криміналісти. Від 1972 року пов'язав свою долю з цією кафедрою і Володимир Васильович Голина, який у тому ж році захистом дисертації з теми «Погашення та зняття судимості за радянським кримінальним правом» завершив навчання в аспірантурі на кафедрі кримінального права.

Дослідження В. В. Голіною проблем інституту судимості не зупинилося на захисті кандидатської дисертації і не обмежалося ним. За результатами дисертації ним було опубліковано монографію², яка впродовж декількох десятиліть залишалася в Україні єдиним такого роду дослідженням з цієї теми. Подальші кримінально-правові та кримінологічні дослідження автора стали підґрунтям для опублікування ним у 2006 році другої фундамен-

¹ Через півстоліття. Літопис випускників Харківського юридичного інституту 1963 року / оргмітет В. Я. Тацій [та ін.]. Київ : Арт Економі, 2013. С. 55.

² Голина В. В. Погашение и снятие судимости по советскому уголовному праву : монография. Харьков : Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1979. 137 с.

тальної монографії, присвяченої інституту судимості загалом¹, а також циклу наукових статей, присвячених цьому ж інституту². З упевненістю можна стверджувати, що саме в трудах В. В. Голіни створене найбільш глибоке і всеохоплююче учення про інститут судимості за кримінальним правом України.

Зокрема, характеризуючи таку складову судимості як її загально-правові наслідки, В. В. Голіна визначає їх як «різноманітні за обсягом та порядком настання часткові обмеження прав і свобод особи, яка має судимість, що передбачені нормами різних галузей права (крім кримінального), і застосовуються протягом усього або частини строку стану судимості особи, але не входять до змісту конкретного призначеного особі покарання»³ [курсив мій – Ю. П.]. Далі, автор ще раз наголошує на тому, що загально-правові наслідки судимості обмежені строками її погашення або зняття⁴.

Так само й КК України імперативно визначає, що «Особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення або зняття судимості» (ч. 1

¹ Голіна В. В. Судимість : монографія. Харків : Харків юрид., 2006. 384 с.

² Голіна В. В. Загальноправові наслідки судимості. *Проблеми законності*. 2005. Вип. 76. С. 110–117; Голіна В. Судимість як соціально-правове явище: сутність, призначення, наслідки. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 2 (41). С. 173–182; Голіна В. В. Судимість і суспільство. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 3 (78). С. 124–134; Голіна В. В. Судимість у змісті кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 252–257 та ін.

³ Голіна В. В. Судимість : монографія. Харків : Харків юрид., 2006. С. 25.

⁴ Там само. С. 47.

ст. 88). Відтак хрестоматійним стало твердження про те, що після погашення судимості чи її зняття припиняються усі її правові наслідки – як кримінально-правові, так і загально-правові.

Втім, реалії законодавчого регулювання в Україні пішли далі теоретичних досліджень наших учених і положень чинного КК України. У цілій низці інших нормативно-правових актів передбачаються обмеження у реалізації прав і свобод для осіб, які були засуджені за вчинення кримінальних правопорушень, навіть якщо їхня судимість уже погашена чи занята у встановленому законом порядку.

Так, наприклад, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 61 закону «Про Національну поліцію»¹ не може бути поліцейським «особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку». Водночас, відповідно до п. 3 ч. 2 тієї ж статті не може бути поліцейським особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення будь-якого іншого кримінального правопорушення. Поєднанням у двох суміжних пунктах понять «особа, засуджена за вчинення злочину» і «особа, яка має непогашену або незняту судимість» законодавець показав, що він їх розмежує. При цьому словами «у тому числі судимість якої погашена або знята у визначеному законом

¹ Про Національну поліцію : закон України від 2 липня 2015 р. URL: №580-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

порядку» він додатково підкреслив, що в п. 2 ч. 2 ст. 1 згаданого закону йдеться саме про осіб, які з точки зору КК України уже не вважаються судимими. Аналогічні положення містяться у пунктах 4 і 5 ч. 2 ст. 31 закону «Про розвідку»¹ щодо обмежень для співробітників розвідувального органу та в ч. 4 ст. 9 закону «Про основи національного супротиву»² для членів добровольчих формувань територіальних громад.

У той же час, у багатьох інших законах, що регулюють порядок доступу до обіймання найважливіших державних посад або до зайняття регульованими професіями, відсутні обмеження для осіб, які були засуджені, але судимість яких вже знята чи погашена. Інакше кажучи, обмеження на обіймання відповідних посад чи зайняття відповідними видами діяльності встановлені лише для судимих осіб, а особи, судимість яких уже погашена чи знята, можуть їх обіймати чи ними займатися. Йдеться зокрема про:

1) посаду народного депутата України (ч. 5 ст. 134 Виборчого кодексу України³);

2) посаду члена Кабінету Міністрів України (ч. 1 ст. 7 закону «Про Кабінет Міністрів України»⁴)

¹ Про розвідку : закон України від 17 вересня 2020 р. URL: №912-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>

² Про основи національного спротиву : закон України від 16 липня 2021 р. №1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

³ Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 р. №396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

⁴ Про Кабінет Міністрів України : закон України від 27 лютого 2014 р. №794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>

3) посаду судді (п. 3 ч. 2 ст. 69 закону України «Про судоустрій і статус суддів»¹);

4) зайняття діяльністю присяжного (п. 3 ч. 2 ст. 65 того ж закону);

5) членство у Громадській раді доброчесності (п. 2 ч. 4 ст. 87 того ж закону);

6) членство у Вищій кваліфікаційній комісії суддів (п. 2 ч. 8 ст. 94 того ж закону);

7) посаду прокурора (п. 3 ч. 6 ст. 27 закону України «Про прокуратуру»²);

8) заняття адвокатською діяльністю (п. 1 ч. 2 ст. 6 закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність»³);

9) посади в Державній кримінально-виконавчій службі України (ч. 3 ст. 14 закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»⁴);

10) зайняття діяльністю приватного виконавця (п. 3 ч. 2 ст. 18 закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»⁵) тощо.

¹ Про судоустрій і статус суддів : закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

² Про прокуратуру : закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

³ Про адвокатуру та адвокатську діяльність : закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

⁴ Про Державну кримінально-виконавчу службу України : закон України від 23 червня 2005 р. № 2713-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>

⁵ Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : закон України від 2 червня 2016 р. № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>

Таким чином, за законодавством України, особа, яка раніше колись була засуджена, але судимість якої вже знята чи погашена, може бути народним депутатом, Президентом України, членом Кабінету Міністрів України, суддею, прокурором, адвокатом, працівником служби виконання покарань чи виконавчої служби тощо. Водночас, така особа не може бути поліцейським, розвідником чи членом добровольчого формування територіальної громади.

Крім того, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 212 Сімейного кодексу України¹ «Не можуть бути усиновлювачами особи, які ... «були засуджені за злочини проти основ національної безпеки України, кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також за злочини, передбачені статтями 164, 166, 167, 169, 181, 187 Кримінального кодексу України, або мають непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення інших кримінальних правопорушень».

У цьому приписі також розрізняються дві категорії осіб, які не можуть бути усиновлювачами. По-

¹ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

перше, це особи, які мають непогашену чи незняту в установленому порядку судимість за вчинення будь-яких кримінальних правопорушень. По-друге, це особи, які були засуджені за окремі види кримінальних правопорушень. І хоч стосовно другої групи осіб у СК України не вживаються слова на кшталт «у тому числі судимість якої погашена або знята у визначеному законом порядку» (подібно до того, як вони вживаються у законах «Про Національну поліцію», «Про розвідку» та «Про основи національного супротиву»), однак протиставлення цієї групи осіб з першою групою дає підстави для висновку, що і в п. 10 ч. 1 ст. 212 СК України «особи, які були засуджені» – це ті, судимість яких уже знята чи погашена. Бо в протилежному випадку вони охоплювалися б першою групою осіб, які мають непогашену і незняту судимість.

Нарешті, в Україні створений та функціонує «Єдиний реєстр осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи»¹. Згідно ч. 1 ст. 6¹ КВК України² він становить собою автоматизовану електронну базу даних, створену для забезпечення збирання,

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи : закон України від 19 грудня 2019 р. №409-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/409-20#Text>

² Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. №1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

зберігання, захисту, обліку, пошуку, узагальнення даних про осіб, які вчинили злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, у тому числі осіб, судимість яких за такі злочини знята або погашена в установленому законом порядку. Згідно ч. 6 тієї ж статті КВК інформація про особу виключається з реєстру лише у разі скасування відповідного обвинувального вироку або ухвали суду. Отже, за винятком цих випадків, інформація про засуджених осіб у реєстрі буде зберігатися безстроково не лише після погашення чи зняття їхньої судимості, але й навіть після їхньої смерті.

Законом «Про медіа»¹ передбачене також створення «Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці». Відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 126 названого закону до цього Переліку включаються фізичні особи (крім осіб, які мають виключно українське громадянство), в тому числі після їх смерті або оголошення померлими, які, серед іншого «засуджені судом за вчинення злочину, передбаченого статтями 109, 110, 110², 111¹, 111², 112, 113, 114, 114¹, 114², 161, 258–258⁵, 300, 332¹, 332², 435¹, 436, 436¹, 436², 437, 442 Кримінального кодексу України». Відповідно до ч. 7 тієї ж статті такі особи можуть бути виключені з цього Переліку лише за рішенням суду, яке на-

¹ Про медіа : закон України від 13 грудня 2022 р. №2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

брало законної сили. Вживання у цьому законі слів «засуджені судом» замість слів «які мають судимість», з урахуванням подібних позицій законодавця в інших законах, дає підстави для висновку, що й у цьому разі також охоплюються випадки, коли судимість була погашена або знята у встановленому законом порядку.

Включення даних про особу, яка була засуджена, до Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи або Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці, також створює підставу для обмеження таких осіб у реалізації ними окремих прав і свобод, що є подібними для загально-правових наслідків судимості.

Таким чином, цілою низкою різногалузевих, але не кримінальних законів України, створено систему обмежень у реалізації прав і свобод осіб, які були засуджені, але судимість яких уже погашена або знята відповідно до положень КК України. З урахуванням положень ч. 1 ст. 88 КК України така особа уже не визнається судимою і саме тому у цитованих законах і вживаються терміни «особа, яка вчинила кримінальне правопорушення», «особа, яка була засуджена за кримінальне правопорушення», «засуджена особа» і тому подібні. За своїм змістом обмеження в реалізації прав і свобод для таких осіб є подібними до обмежень у реалізації прав і свобод, що засто-

совуються на підставі тих же законів до судимих осіб. Така змістовна близькість цих двох станів (під час судимості і після її зняття чи погашення), також те, що другий стан настає після судимості, дає підстави висунути пропозицію про іменування останнього постсудимістю.

З огляду на викладене, постсудимість за законодавством України – це специфічний правовий стан особи, яка була засуджена вироком суду, але судимість якої погашена чи знята, і який полягає у передбачених законами України загально-правових обмеженнях у реалізації прав або свобод такої особи. Кримінально-правових обмежень у реалізації прав або свобод для постсудимих осіб КК України не передбачає.

При цьому момент закінчення строку, протягом якого особа вважається постсудимою, законом не визначений, тобто особа перебуває в такому статусі довічно. Інакше кажучи, комплекс правообмежень для постсудимих осіб, тобто осіб, які були засудженими за вчинення кримінального правопорушення, але судимість яких уже погашена чи знята, став загально-правовим (міжгалузевим) довічними правообмежувальним засобом. Жоден закон України не передбачає ні підстав, ні порядку зняття цих правообмежень з такої особи.

По суті, це означає, що держава не допускає можливості таких змін у їхньому світогляді, у їхній поведінці, у їхньому житті, за яких ці особи

знову стануть гідними бути усиновлювачами, поліцейськими, розвідниками, членами добровольчого формування територіальної громади тощо. Як би такі особи в подальшому не поводитися, які б добрі справи вони не зробили для ближнього, для суспільства чи для держави, які б зміни не відбулися у їхньому світогляді тощо, вони ніколи, ні за яких умов не зможуть стати такими, що «не були засуджені». Отже, доводиться констатувати, що постсудимість є загально-правовим (міжгалузевим) безвинятково довічним правообмежувальний засобом.

Існування таких правообмежувальних засобів у правовій системі України має бути оцінене на предмет його відповідності Конституції України та міжнародноправовим актам у галузі прав людини, передусім – Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Аргументи щодо його невідповідності Конституції України викладені *mutatis mutandis* у рішенні Конституційного Суду України у справі про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі¹, а щодо його

¹ Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі), 16 вересня 2021 р., №6-п(II)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text>

невідповідності Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – *mutatis mutandis* у рішеннях Європейського Суду з прав людини, в яких сформована концепція «права на надію» осіб, що засуджені до довічного позбавлення волі¹.

Загалом такі аргументи зводяться до того, що довічний правовий засіб, який застосований до особи, що вчинила кримінальне правопорушення, повинен узгоджуватися із заборонаю на застосування нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження або покарання (ч. 2 ст. 28 Конституції України, ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод). Звісно, у згаданих рішеннях йшлося про оцінку на предмет такої відповідності найсуворішого виду покарання – довічного позбавлення волі, – ступінь суворості якого є незрівнянно більшим порівняно з обмеженнями у реалізації прав і свобод людини, що несе в собі будь-який інший вид покарання, тим паче – постсудимість. Втім, не це є головним у згаданих рішеннях. Їхній лейтмотив полягав у тому, що держава ні за яких умов не може «ставити хрест» на людині, застосувавши до неї такий правообмежувальний засіб, від якого ця особа ніколи, ні за яких умов не може бути звільнена. Саме через це видається, що постсудимість в її існуючому виді, коли вона ніколи і ні за яких обставин не може

¹ Див., зокрема: Case of Petukhov v. Ukraine (№2) (Application №41216/13) : judgment, 12 March 2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191703>.

бути припинена, володіє ознаками нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження з особою, що заборонено ч. 2 ст. 28 Конституції України і ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Звісно, такі обмеження до певної міри можуть бути пропорційними і відповідними тій значній соціально корисній меті, для якої законодавець їх установив. В. В. Голіна з цього приводу слушно стверджує, що «Судимість як факт засудження особи судом можна розглядати з різних боків: це риси біографії людини, яка можливо, буде супроводжувати її все життя і навіть залишиться в пам'яті нащадків, незважаючи на те, що судимість погашена чи достроково знята і вже не має правового значення... У даному разі судимість має абсолютний характер: вона за перебігом строків і умов, передбачених законодавством, може втратити своє правове значення, але позбутися самого факту засудження судимості неможливо. І ця обставина нерідко впливає на долю людини, її рідних і близьких»¹. «Наша правосвідомість «продовжує» докоряти особі, яка вчинила злочин. І навіть не самою судимістю як такою, а тим злочином, який за нею стоїть... Судимість, у даному разі, виступає, так би мовити, сигналізуючою ознакою щодо морального обличчя

¹ Голіна В. В. Судимість і суспільство. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. №3 (78). С. 128.

засудженого»¹. Однак, пропорційність цих обмежень і їхня необхідність для досягнення значної соціально корисної мети не може виправдовувати продовження їх застосування тоді, коли потреба в них вже відпала.

Викладене дає підстави для висновку про те, що в законодавстві України склався міжгалузевий правовий засіб, який у цій статті запропоновано називати постсудимістю. Цей правовий засіб полягає у застосуванні до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення і судимість якої вже погашена або знята відповідно до положень КК України, передбачених законами іншої галузевої належності обмежень у реалізації окремих її прав і свобод. Цей правовий засіб не є кримінально-правовим, тому не може бути оцінений за ознаками таких засобів. Водночас, він має бути критично оцінений на предмет його відповідності положенням Конституції України та міжнародно-правових актів у частині заборони нелюдського поводження, яке за правовими позиціями Конституційного Суду України і Європейського Суду з прав людини може полягати у невизнанні державою можливості особи змінитися у своєму світогляді та поведінці таким чином, щоб ці зміни стали підставою для припинення застосування до неї певного правового засобу.

¹ Голіна В. В. Судимість і суспільство. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. №3 (78). С. 129.

**СПЕЦІАЛЬНО-
КРИМІНОЛОГІЧНЕ
ПОПЕРЕДЖЕННЯ У ДЗЕРКАЛІ
ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО
НАСИЛЬСТВА: ОЦІНКА РИЗИКІВ
ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ
(до 90-річчя проф. В. В. Голіни)**

*Олена Харитонова,
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Концепція спеціально-кримінологічного попередження злочинів, яку послідовно розвиває з 1990-х рр. професор В. В. Голіна¹, вирізняється системністю, міждисциплінарністю та орієнтованістю на багаторівневе втручання в соціальні процеси, що генерують злочинну поведінку. Одним із її ключових положень є розмежування та функціональне поєднання таких напрямів, як кримінологічна профілактика, запобігання злочинам та їх припинення. При цьому особлива увага приділяється ідентифікації криміногенних процесів на ранніх стадіях їх формування, аналізу мотивацій правопорушників, а також створенню механізмів

¹ Голіна В. В. Вибрані праці / В. В. Голіна. – Харків : Право, 2020. С. 1–113.

цілеспрямованого впливу на відповідні соціальні детермінанти.

Зазначені ідеї у своїй основі є певною мірою суголосними з підходами, що покладені в основу механізмів Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції)¹. Зокрема, у ній чітко артикульовано необхідність комплексного, інтегрованого підходу до запобігання гендерно зумовленому насильству (ГЗН), заснованого не лише на кримінально-правовому реагуванні, а й на попереджувальному впливі, прогнозуванні, оцінці ризиків і своєчасному управлінні ними.

Одним зі стовпів Стамбульської конвенції є превенція, яка вимагає підвищення обізнаності щодо ГЗН та його причин і умов, навчання, підготовки профільних спеціалістів, профілактичного втручання та лікувальних програм для кривдників, а також участі приватного сектора та засобів масової інформації у недопущенні ГЗН. Що ж стосується захисту постраждалих, то його невід'ємною частиною є обов'язок вживати превентивних заходів через механізм оцінки характеру та рівня ризику насильства. Йдеться про раннє виявлення загроз, індивідуалізацію ризиків на основі оцінки поведін-

¹ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

ки потенційного правопорушника, запровадження механізмів багатосторонньої взаємодії між усіма відповідними державними органами, у тому числі судовими органами, прокуратурою, правоохоронними органами, місцевими та регіональними організаціями, а також неурядовими організаціями та іншими відповідними організаціями й суб'єктами. У Конвенції підкреслюється обов'язковість запровадження інструментів оцінки та управління ризиками для забезпечення безпеки постраждалих (передусім жінок і дітей), попередження повторного насильства та ескалації небезпечної поведінки.

Подібне акцентування на превентивному прогнозуванні, формуванні цілісного соціального реагування прямо відповідає загальній логіці бачення проф. Голіни щодо спеціально-кримінологічного попередження злочинності. Доктринальна модель, запропонована вельмишановним професором, визнає визначальну роль аналізу соціальних детермінант злочинності, необхідність інституційного мультисекторального реагування, впровадження механізмів оцінки ризиків, а також акцентує увагу на обов'язковості упереджувального, а не лише реактивного підходу в боротьбі з насильством.

На думку В. В. Голіни, спеціально-кримінологічне попередження є інтегральною категорією, яка поєднує як наукову теорію, так і практичну діяльність органів державної влади, інститутів громадянського суспільства та окремих громадян. Воно

спрямоване на виявлення, обмеження та усунення криміногенних явищ і процесів, що детермінують злочинність, а також на запобігання вчиненню злочинів на всіх стадіях їх прояву.

Професор В. В. Голіна виокремлює три основні взаємопов'язані напрями спеціально-кримінологічного попередження, а саме: кримінологічну профілактику, яка охоплює заходи етіологічного характеру та передбачає вплив на причини, умови, фактори виникнення криміногенних явищ і їхню нейтралізацію; запобігання злочинам, суть якого полягає в зміні вже сформованих злочинних намірів, мотивацій і механізмів прийняття рішень особою щодо вчинення злочину; припинення злочинів – як діяльність, спрямовану на негайне переривання вже розпочатої злочинної поведінки з метою недопущення настання шкідливих наслідків.

У своїх наукових працях В. В. Голіна наголошує на тому, що спеціально-кримінологічне попередження не може обмежуватися лише впливом на вже сформовані криміногенні об'єкти. Воно має бути зорієнтоване на випереджаюче реагування на ті явища і процеси, які мають потенціал трансформації в криміногенне середовище. У цьому контексті, кримінологічна профілактика, за визначенням вченого, виступає як «форпост» всієї системи спеціально-кримінологічного попередження.

В. В. Голіна підкреслює, що успішна реалізація спеціально-кримінологічного попередження потре-

бує детального розуміння причин, умов і механізмів злочинної поведінки; забезпечення належного рівня ресурсного (матеріального, кадрового, ідеологічного, інформаційного) забезпечення; організації ефективного соціального управління, здатного впливати на процеси виникнення або, навпаки, пригнічення криміногенних явищ. Крім того, він акцентує увагу на важливості формування чіткої системи суб'єктів спеціально-кримінологічної превенції, розроблення дієвих методів попереджувального впливу, належного балансування між принципом законності та потребами у превентивному реагуванні, а також на потребі інституціоналізації відповідної діяльності на законодавчому рівні.

Таким чином, розвинені проф. В. В. Голіною підходи до спеціально-кримінологічного попередження донині залишаються цілком релевантними тим викликам, що постають у сфері протидії злочинності. Особливо помітне значення таких підходів в аспекті протидії гендерно зумовленому насильству, специфічна природа якого укорінена в дисбалансі влад та структурних соціальних нерівностях, які підсилюють дискримінацію та виступають каталізаторами насильницьких проявів.

В Стамбульській конвенції оцінка ризиків розглядається як механізм реалізації зобов'язань сторін щодо належної обачності (*due diligence*). З урахуванням того, що жінки та дівчата непропорційно часто стають жертвами домашнього насильства

й гендерно обумовленого насильства, оцінка ризиків виступає важливою складовою системи заходів, які передбачені Стамбульською конвенцією для ефективного запобігання насильству щодо жінок. У ст. 51 Стамбульської конвенції встановлено цілісний підхід до оцінки ризиків і управління ними. Конвенція зобов'язує сторони забезпечити, аби уповноважені фахівці здійснювали індивідуальну оцінку ризиків у кожному конкретному випадку, зокрема враховуючи ризик повторного або летального насильства. Така оцінка повинна базуватися на уніфікованих процедурах та супроводжуватись міжвідомчою координацією заходів реагування. До суб'єктів, які мають бути залучені до цього процесу, належать: поліція, суди, соціальні служби, медичні установи, працівники притулків, служби пробації, пенітенціарні органи тощо. Центральним критерієм у прийнятті рішень має залишатися безпека постраждалої особи.

Важливо, що оцінка ризиків повинна застосовуватись щодо всіх видів насильства, які підпадають під дію Конвенції, і має проводитись на різних етапах – у ході розслідування, розгляду справи та виконання заходів захисту. GREVIO як моніторинговий орган Стамбульської конвенції наголошує на важливості розуміння гендерно зумовленого насильства як тяглого процесу, певного поведінкового зразку, а не як сукупності ізольованих, відокремлених один від одного інцидентів, і підкреслює

необхідність врахування інтересів не лише жінки, яка зазнала насильства, а й її дітей. Особливо значущою у цьому плані стала справа *Kurt v. Austria*¹, що розглядалася Великою палатою Європейського суду з прав людини, де GREVIO залучався як третя сторона. У цій справі Суд певною мірою змінив підхід до стандарту належної обачності у справах домашнього насильства, запровадивши більш суворий стандарт «спеціальної обачності», покликаний враховувати вищеназвані особливості таких кейсів.

Серед індикаторів підвищеного ризику у справі було названо низку чинників, які повинні враховуватися під час оцінки ризиків. Зокрема, наявність у кривдника зброї або доступ до неї визнається важливим фактором, що суттєво підвищує ризик летального насильства. Володіння зброєю є засобом тиску та контролю над постраждалою особою. До інших суттєвих індикаторів ризику належать також припинення або розрив стосунків з ініціативи постраждалої особи, наявність попередніх випадків насильства (особливо сексуального), контролююча або примушуюча поведінка, погрози щодо постраждалої та/або її дітей або опіки над ними, наявність психічних розладів або залежностей у кривдника, застосування до нього в минулому обмежувальних заходів, безробіття, погрози самогубством, нефатальні випадки удушення, які, як засвідчено

¹ *Kurt v. Austria*, App. N 62903/15. Judgment 15.6.2021 [GC] [ECtHR]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-210463%22%5D%7D>

дослідженнями, істотно підвищують ризик летального насильства.

У межах імплементації положень Стамбульської конвенції сторони застосовують різноманітні стандартизовані інструменти для оцінювання ризиків¹. У ряді країн проводяться багатосторонні конференції з оцінювання ризиків (MARACs – multi-agency risk assessment conferences), що передбачають обмін інформацією між відповідними уповноваженими органами для прийняття скоординованих рішень і вжиття належних заходів щодо захисту постраждалих осіб, які перебувають у ситуаціях підвищеної небезпеки. Важливими є і спеціалізовані форми для оцінки ризику насильства, вчиненого в ім'я так званої честі, наприклад, PATRIARCH (Assessment of Risk for Honour-Based Violence). Цікавим є також досвід Іспанії, яка запровадила систему оцінки ризиків VioGen, що використовує технології штучного інтелекту (ШІ).

Водночас, варто відзначити, що у застосуванні інструментів оцінки ризику є і певні недоліки. Так, хоча інструменти, засновані на ШІ, є важливими і помічними інструментами, водночас, вони не повинні замінювати собою всебічну оцінку, яка має

¹ Thematic perspectives on the implementation of the Istanbul Convention. Compilation of focus sections no.1 to 5 as presented in GREVIO activity reports (from June 2015 to December 2023) / Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). URL: <https://edoc.coe.int/en/violence-against-women/12132-thematic-perspectives-on-the-implementation-of-the-istanbul-convention.html>

ґрунтуватися не лише на стандартизованих формах оцінки, розроблених на основі якісних кримінологічних досліджень, але і на оцінці належним чином підготовлених профільних фахівців. Цей комплексний підхід має також долати і інший «перекос», коли офіційно затверджені інструменти використовуються неналежним чином – формально, неточно, або взагалі ігноруються на користь особистих оцінок поліцейських, що ґрунтуються лише на їх інтуїції чи досвіді.

Нерідко застосування відповідних інструментів оцінки ризиків є дуже нерівномірним в залежності від певного територіального розташування всередині країни. В цілому ж, якщо говорити про сторони Конвенції, то здебільшого їхнє розгалужене використання зосереджене переважно у північних країнах Європи. У деяких країнах (наприклад, Іспанії) оцінювання ризиків не враховує критично важливих чинників, таких як володіння кривдником вогнепальною зброєю. У Польщі, зокрема, не береться до уваги обставина нещодавнього розриву стосунків між кривдником і постраждалою. GREVIO також часто виявляє, що цифровий аспект насильства проти жінок залишається поза увагою у внутрішньому законодавстві та політиках держав, включаючи механізми оцінки ризику. Це відбувається попри зростаючу поширеність таких форм насильства та їх криміналізацію у багатьох державах-учасницях Конвенції.

Існує також і проблема фрагментації підходів – коли різні установи застосовують різні методики, що призводить до суперечностей у результатах оцінки. Навіть формалізовані процедури оцінки ризиків часто не є належно включеними в багатосторонні координаційні механізми. Нерідко оцінка ризику ґрунтується виключно на поліцейській інформації, без системного залучення інших установ – таких як суди чи служби у справах дітей тощо. Окрім того, аналіз звітів GREVIO свідчить про те, що більшість національних інструментів оцінки ризиків орієнтовані виключно на випадки домашнього насильства, а форми насильства, які виходять за межі домашнього, хоч і підпадають під дію Стамбульської конвенції, рідко визнаються як такі, що потребують системного оцінювання ризику. Тож, необхідно забезпечити застосування інструментів оцінки ризику щодо всіх форм насильства, охоплених положеннями Конвенції.

Понад те, управління ризиками має відбуватися на динамічній основі. Конвенція передбачає, що у випадках високого рівня загрози багатостороння координація та співробітництво мають включати не лише оцінку ризику, але й розробку індивідуального плану безпеки для постраждалої особи. Оскільки рівень загрози для постраждалих може змінюватися на різних етапах досудового слідства і судового провадження, правоохоронні органи, прокурори та суди мають здійснювати регулярну

оцінку ризику й перегляд заходів безпеки, починаючи з першого контакту з постраждалою до завершення розгляду справи. На додаток, оцінка ризику повторного насильства в пенітенціарній системі також є значущим інструментом захисту постраждалих і сприяє розбудові належних заходів реабілітації та реінтеграції кривдників. Систематичні моніторинг та оцінювання є необхідними для забезпечення належної якості процедур оцінки ризику, виявлення недоліків і удосконалення підходів. Вони також підвищують рівень підзвітності правоохоронних та інших профільних органів у межах їх обов'язку щодо реагування на випадки насильства в межах міжвідомчої взаємодії.

Належне проведення оцінки ризику та управління ним може запобігти ескалації гендерно зумовленого насильства. Це особливо стосується такого його найекстремальнішого прояву, як гендерно зумовлені вбивства жінок і дівчат (які також називають феміцидом). За даними UNODC, у 2021 р. було вбито понад 81 тис. жінок і дівчат, переважно ці вбивства були вчинені інтимними партнерами або членами сім'ї. Такі вбивства зазвичай відбуваються після попереднього досвіду фізичного, сексуального або психологічного насильства. Відповідно GREVIO приділяє особливу увагу наявності законодавчих та інших інституційних заходів, що гарантують обов'язкове оцінювання ризику у випадках насильства щодо жінок. Такі зусилля мають

доповнюватися ретельним аналізом кожного випадку феміциду для виявлення прогалин у системі захисту. Запровадження системного механізму поглиблених оглядів випадків побутових вбивств та замахів на вбивство, оглядів летальних випадків в результаті домашнього насильства, ретельний аналіз суїцидів жінок і дівчат, які стали наслідком тривалого або тяжкого гендерного насильства, мають сприяти побудові системи, покликаної знизити рівень екстремальних проявів насильства і упередити потенційні ризики для постраждалих. Подібні ретроспективні огляди мають аналізувати усі попередні контакти між постраждалими та відповідними сервісами захисту та підтримки і профільними уповноваженими органами, а також з кривдником, міжсекторальну координацію під час таких оглядів, зусилля зі збору даних та формування відповідних рекомендацій.

Таким чином, належне розгортання механізмів оцінки ризиків та управління ризиками в справах гендерно зумовленого насильства відіграватиме ключову роль в адаптації актуальних моделей превенції злочинності і підвищенні ефективності національних правових систем в питаннях захисту постраждалих.

З цієї точки зору розроблена вельмишановним ювіляром професором В. В. Голіною концепція спеціально-кримінологічного попередження як міждисциплінарної, структурованої системи пре-

вентивної діяльності, що ґрунтується на глибокому розумінні механізмів злочинної детермінації та потреби адаптації інструментів соціального управління до актуальних криміногенних викликів, відіграє для української науки та практики роль потужного джерела, що сприяє формуванню комплексних підходів до розробки кримінально-правової політики, які забезпечують не лише оперативне реагування на прояви насильства, а й ефективне усунення його глибинних причин.

══════ **ТОЙ, ХТО ВІДЧИНЯЄ
ВУЗЬКІ БРАМИ
(до 90-річчя професора
В. В. ГОЛІНИ)**

*Юрій Орлов,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Вельми не просто надати стислу текстуальну форму тому феномену української кримінологічної науки, який пов'язується з іменем професора Голіни Володимира Васильовича. Надто він є широким, глибоким, недосяжним до будь-якої спроби формалізації. Жива думка не піддається стиснен-

ню. Вона не завмирає у часі. Одного разу будучи осягненою, сформульованою – починає жити «власним життям»: її підхоплюють інші дослідники, розвивають, видозмінюють, творять. Тож немає сенсу перераховувати ті доктринальні відкриття й удосконалення, які належать перу Майстра. Вони, по-перше, є широковідомими у своєму первинному оформленні та, по-друге, будучи відпущеними у «відкритий космос» (ставши ноосферичним надбаням), вже пройшли довгий шлях апробації, подальшого розвитку у сотнях і тисячах спалахах наукового осяяння студентів, аспірантів, молодих науковців й досвідчених шукачів кримінологічних істин. У зв'язку з цим доречно обмежитись деякими узагальненнями, які, на мій погляд, можуть підкреслити характерні риси наукового спадку та невичерпного потенціалу Володимира Васильовича.

Головне з цих узагальнень нескладно вивести: професор Голіна без перебільшення є одним з фундаторів української кримінології як такої. З її предметно-структурними особливостями, характером постановки питань, способом їх бачення, озвучення. Принагідно зауважу, що причиною кримінологічного мислення, орієнтири, горизонти і прийоми якого сформувалися й практикуються низкою українських дослідників, є його масштаб, що повсякчас не задовольняється аналітико-емпіричним рівнем, а тяжіє до постановки й безупинного пошуку відповідей на фундаментальні,

граничні питання, питання «на межі». Це геть не властиво кримінологам Італії, Німеччини, Нідерландів, США, низки інших країн, формат мислення яких відзначено домінуванням не інтелектуального, але інструментального, прикладного. Вітчизняна ж кримінологічна наука традиційно має ширші межі та глибші структури комплексності (й навіть сама ця категорія, зусиллями талановитого «кримінолога-голініста» Максима Геннадійовича Колодяжного, стає предметом окремого вивчення), тяжіє до трансцендентальності. Саме у надрах останньої, між іншим, тільки і може народитися кримінологічна стратегія. Вона напряму пов'язується з можливістю відбутись кримінологу як стратегу. А це – найбільший з можливих у блоці наук про злочинність інтелектуальний виклик! Відповідна здатність може себе проявити виключно в оперуванні питаннями «на межі», граничними питаннями: чим є злочинність, криміногенний потенціал? Яким є дійсний об'єкт запобігання злочинності? Чи можлива особистість злочинця?..

Ці та подібні їм питання обумовлюють між-і метадисциплінарний характер кримінології. І це, підкреслимо, – безумовна принада вітчизняної кримінологічної традиції. Але варто бути свідомим і того, що кожна наукова традиція – не даність, а результуюча напруженої роботи духу, розуму і волі тих сміливців, що наважилися взяти на себе роль і відповідальність інтелектуальних лідерів.

Професор Голіна Володимир Васильович належить до їх числа. Лицар духу й розуму! Людина, з чуйною до несправедливості совістю, тонким відчуттям гідності та краси (слова, жести, стилю), складним мисленням, спрямованим на пошук смислів.

Чи не найталановитіший вітчизняний філософ-сучасник Андрій Баумейстер пропонує увазі по-мистецьки витончений прийом опису нашого мислення. Дослухаймось до його слів (мовою перекладу): «Наше мислення і сприйняття можна уподібнити глибі мармуру, з якої ще належить створити прекрасний скульптурний образ. Скрипач чи піаніст довго тренують свої пальці, своє вміння відтворювати та інтерпретувати звуки. Їх робота над звуком практично не знає меж. Письменник чи поет наполегливо працюють над засобами вираження їх думок, емоцій. Вони працюють з художнім словом. Вчений удосконалює свої знання, розвиває власні здібності дослідника. Він працює з науковою думкою, з теоріями та гіпотезами. Але що їх об'єднує?.. Зусилля сприймати, переживати та передавати певний смисл»¹. Як видається, творчість Володимира Васильовича – це поєднання і класичного наукового підходу, і мистецького, і філософського споглядання у прагненні до встановлення істини. Й у цьому прагненні він май-

¹ Баумейстер А. На пути к мышлению, или Интеллектуальные путешествия в страну Философию. К. : Издательский дом Дмитрия Бурого, 2021. С. 21.

стерно оперує античною запитальною традицією, завдяки чому вдається досягати методологічної граничності у постановці фундаментальних питань для кримінології.

Помітність наукової фігури Професора є настільки феноменальною, що жодне з питань загальної частини кримінології, до яких звертається чи-то здобувач вищої освіти, майбутній правник, правохоронець, чи-то науково-педагогічний працівник або дисертант, не може отримати повноцінного стартового опису без звернення до його напрацювань. І можна нескінченно перераховувати те, що нам відомо в кримінології завдяки Володимирі Васильовичу. Його праці – надто відомі, щоби їх детально цитувати, обговорювати у цьому есе. Їх новизна, фундаментальне значення та прикладна спрямованість – беззаперечні. Але мене з наукового доробку будь-якого дослідника завжди більше цікавило те, яку невідомість продукують засвоєні знання (щось на кшталт антибібліотеки Нассіма Талеба¹). Звісно, ця цікавість виникала тільки після опрацювання того масиву інформації, які Метр пропонував чи-то читачеві, чи-то в особистому спілкуванні. Кожен, хто хоча б трохи попрактикує запитування про невідоме (зокрема у сфері кримінологічних інтересів: про злочинність, її детермінацію, особистість кримінального

¹ Taleb N. The Black Swan. The Impact of the Highly Improbable. London : Penguin Books, 2011. P. 8.

правопорушника, об'єкти запобіжної діяльності тощо), швидко виявить, що саме у цих питаннях криються вільні місця для подальших кроків уперед. І в цьому сенсі наукові роботи професора Голіни виявляються корисними до надзвичайності. Адже окрім безумовного освітлення до пори темних частин реальності у її кримінологічному осягнення, не менш значущими виявляються й простори незнання, до безкрайніх меж яких підводить рух «професорськими стежками». Тож які простори незнання відкриваються поза кримінологічною ойкуменю, окреслену професором? Як видається, їх можна сформулювати так:

– ми не знаємо дійсної природи злочинності. Розмаїття підходів не формує універсальну парадигму та вимагає продовження творчого пошуку;

– нам достеменно не відомі дійсні причини злочинності та індивідуальної кримінально протиправної поведінки. Саме тому при характеристиці стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів професор говорить про неї як про стратегію «флангових» ударів¹, себто не основних;

– невідомими є взаємозв'язки (прямі, опосередковані, зворотні, мережеві) злочинності та криміногенного потенціалу суспільства. Яким чином, за рахунок дії яких факторів відбувається перехід від криміногенного потенціалу до злочинності?

¹ Голіна В. В. Зменшення можливостей вчинення злочинів як стратегія запобігання злочинності. Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2012. № 3 (70). С. 205.

– ми не знаємо повного змісту категорії «особистість кримінального правопорушника». Особистість є ширшою за суспільство?

– ми не знаємо таємниці впливу ситуації на особу, яка із законослухняного громадянина перетворюється на жорстокого злочинця;

– до кінця невідомим лишається дійсний об'єкт запобігання злочинності. А звідси – проблема розуміння кримінологічної політики та стратегії. Стратегування взагалі та у сфері протидії злочинності – це мистецтво гри, чи наукова діяльність? Чи віддільні одне від одного мистецтво, філософія і наука? Чи є в Україні стратеги державного будівництва (оборони, відновлення) взагалі та стратеги-кримінологи, зокрема? Чи здатні стратеги-кримінологи переграти агресора, олігархат? І як це може статися?

– ми не знаємо складові правової реальності. Де закінчується реальність та починається ілюзія? Як виявляти «платонічні складки», що маркують цей розрив? І як їх враховувати в процесі криміналізації (декриміналізації) діянь? Лишається нез'ясованою на концептуальному рівні допустимість існування кримінального права взагалі. Здавалося б, очевидна нісенітниця. Однак дослухайтесь до думки-чуття Нобелівського лауреата Б. І. Пастернака з його вірша «Гроза миттева навіки» (1919 р.):

*«...И когда по кровле зданья
Разлилась волна злорадства
И, как уголь по рисунку,
Грянул ливень всем плетнем,*

*Стал мигать обвал сознанья:
Вот, казалось, озарятся
Даже те углы рассудка,
Где теперь светло, как днем!»¹*

Так інколи буває: щось, що, здавалося б є очевидним (ясно як вдень), у певні моменти, на деякому відтинку осмислення втрачає непохитність своєї визначеності та безальтернативності. Може так статися, що й кримінальне право виявить такі властивості своєї природи, що будуть суперечити панівній наразі (принаймні у ліберально-гуманістичній парадигмі) концепції прав людини. Задамося такими питаннями: кримінально-правова свідомість² формується тільки на основі знань про норми чи також і на основі імпліцитної загрози покарання всім? Чи є загроза (загальна превенція) базовою властивістю методу кримінально-правового впливу і регулювання, що нівелює людську гід-

¹ Пастернак Б. И. Гроза моментальная навек URL: https://poetry-land.com/роем?роем_id=98a3e9fe-d36b-4690-9b19-5305f7ae5e42.

² Голіна В. В. Кримінально-правова свідомість в Україні // Сучасна кримінально-правова система в Україні : реалії та перспективи / Ю. В. Баулін, М. В. Буромський, В. В. Голіна та ін. Київ : ВАІТЕ, 2015. С. 383–414.

ність? Чи не принижує погроза (загроза) людську гідність? Якщо так, то чи не руйнує кримінальне право засадничу конструкцію прав людини, що виводиться саме з ідеї гідності (продукт античної філософії, середньовічної теософії, мистецтва Ренесансу й науки Просвітництва)?

Це – лише окремі, пунктирно позначені зони незнання й чутливі питання, які виводяться з опрацювання наукових робіт Володимира Васильовича Голіни і які вимагають найбільш прискіпливого до себе дослідницького погляду. Звернімо увагу: ці питання виводяться з позиції цілого. І тільки така позиція наукового споглядання може продукувати смисли, а не «мертві знання». Осмисленість наукової творчості та життєвого шляху Володимира Васильовича – те, що вирізняє його з-поміж багатьох кримінологів сучасності.

До речі: що означає бути кримінологом сучасності? Що взагалі означає бути сучасником? Можливо – здатність відчувати та осмислювати дух часу, до календарних контурів якої поміщається людина волею Усесвітнього Розуму? Безперечно: Метр володіє гострим почуттям сучасності!

І в цьому ключі мені пригадуються хвилюючі миті спілкування з Володимиром Васильовичем з приводу моєї докторської дисертації¹, по якій він

¹ Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2016. 477 с.

виступав офіційними опонентом. Це був один зі спекотних серпневих днів 2016 р., коли Професор мені зателефонував і у властивій йому м'якій, інтелігентній манері спочатку поділився загальними враженнями від перебування у відпустці, на своїй заміській дачі, у безпосередній близькості до природи. Здавалося, тоді Володимир Васильович мав добродушно-філософський настрій, який не міг не передатися й мені, означивши деякі, ледь вловимі схвальні його враження від первинного прочитання тексту дисертації. Приємно було відчувати, що і він, і я читали одні і ті самі, не пов'язані з кримінологією і при цьому не надто популярні книжки, окремі цитати яких були вплетені у текст дисертації (зокрема, «Таємний радник вождя» В. Д. Успенського). Відбувся обмін думками і щодо художньої літератури. Трохи згодом загальна компліментарна тональність розмови була розбавлена майстерним підсвічуванням вразливих до критики «місць» дисертації. Але і тут інтелігентність Володимира Васильовича дала про себе якнайкраще знати. Від нього я почув раніше мені невідомий анекдот про Гегеля та його дружину, яка не зрозуміла половину з написаного їй чоловіком нового філософського трактату і на що сам Гегель вигукнув: «Як?! Тільки половину? Піду доопрацьовувати...». Тим самим Майстер дав зрозуміти одну з вад дисертації: перенасиченість тексту новітньою, часто іноземного походження термінологією. Не дарма супутником

Володимира Васильовича у тій відпустці на дачі, за його власним зізнанням, став тлумачний словник... І це – дуже показово: вже будучи у поважному віці, Майстер лишається відкритим до нового, до ускладнення власного мислення, до ускладнення інструментів наукового дискурсу, виключно через які і відбувається приріст не мертвого (статистичний емпіризм у своїй самозамкненості), але живого знання. А тому й лишається сучасником, багато в чому визначаючи життєво важливі напрями поточних і перспективних кримінологічних досліджень в Україні.

Серед іншого тоді довелося подискутувати з Володимиром Васильовичем з приводу положень моєї дисертації, присвячених так званій політико-кримінологічній технології масового спротиву. По суті – це була спроба упорядкувати, передусім з точки зору Основного закону та закону про кримінальну відповідальність, а також кримінологічної доктрини рух «народних мас» проти влади, її персоналізованого складу і проваджуваної ним політики, запропонувати критерії відмежування злочинного, насильницького повалення конституційного ладу, захоплення державної влади від реалізації природного права на повстання (за правом націй на внутрішнє самовизначення). До певної міри неочікувані, однак теоретично вагомі, влучні, обґрунтовані контраргументи професора Голіни з приводу розробленої в дисертації моделі

такої технології змусили мене переглянути низку положень, які, як здавалося спочатку, були ясними, раціональними, зрозумілими. Й дотепер зауваження Володимира Васильовича не втратили актуальності. Як, зрештою, і сама проблема теоретичного осмислення та можливого законодавчого унормування природи, підстав та умов реалізації права народу на повстання. Зважаючи на вітчизняні традиції безпосереднього народного волевиявлення засобами «вилучної демократії», а також наростаючий криміногенний потенціал суспільства в умовах війни та повоєнного переходу – розробка цієї тематики, як видається, є гостро затребуваною.

Сам дослідницький підхід Володимира Васильовича дивовижним чином поєднує фундаментальну та прикладну властивості, характер, спрямованість. Мимоволі зринає образ схожості внутрішнього світу Метра кримінології із надскладним сплетінням смислів, спонук, що постають з перспективи Рафаеля, зафіксованої на фресці «Афінська школа». Центр уваги притягують постаті Вчителя і Учня, Платона та Аристотеля. Перший вказує в небеса, апелюючи до світу ідей (величний діалог «Тимей»), звідки й виводяться уявлення про сутності, суть, про головне, важливе. Другий (надглибока «Етика») – на світ людський, на «заземлення» сутностей до їх втілюваності у потреби забезпечення гідної практики. Так важливі, методологічно значущі концепції у науковому доробку професора Го-

ліни втілюються з одного боку – у фундаментальні концепти і концепції, а з іншого – в актуальні, прикладні розробки окремих видів злочинності, її детермінації, проблем запобігання. В цьому – їх оригінальність, їх цінність і значення.

Підсумовуючи висловлені судження, спогади, враження, хочеться задатися питанням, яке, вочевидь, доречніше було поставити на початку: навіщо цей текст? Для чого, з якою метою він запропонований читачеві? Яка його цільова причина та, зрештою, хто є його уявним читачем? Перш за все, мабуть, цей текст – лист до самого Володимира Васильовича. Справа життя – не марна. Вона продовжує пульсувати у Всесвіті, продукуючи все нові й нові ідеї, надихаючи на рух думки! Крім того, висловлене адресовано й тим нинішнім та прийдешнім поколінням кримінологів, які тількино стали чи стануть у майбутньому на тернистий шлях метадисциплінарного кримінологічного мислення. Хочеться вірити, що в ході війни, в епоху максимальної утилітарності як вимоги до наукової продукції, жорстких узалежнень дослідників, установ від запитів стейкхолдерів не вихолоститься здатність українських кримінологічних шкіл та окремих ініціатив до пошуку безкорисного знання. А тільки таким може бути справжнє фундаментальне знання, які становить культурний код європейської цивілізації. Саме тому науковий доробок Володимира Васильовича Голіни, його до-

слідницькі орієнтири, принципи, підходи, способи бачення проблем гідні й варті того, аби їх вивчати, наслідувати, розвивати.

Але мислення ходить вузькою брамою, яка відчиняється тільки спраглим до інтелектуальних глибин та відкритим до інакшого. Таємниця, принада й велич генія Володимира Васильовича Голіни – у володінні ключами від тієї брами, які ще мусять послужити високим ідеалам науки!

Довгих років життя, Метре!

ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЇ У ПРАЦЯХ ГОЛІНИ ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬОВИЧА

Анатолій Музика,

український правознавець із Шевченківського краю

З-поміж обставин загального емоційного налаштування, ювілеї колег-науковців мають важливу особливість. Такі календарні події надають можливість більше пізнати їх наукову спадщину. Усвідомлена необхідність зобов'язує ...

Хто такий Голіна Володимир Васильович? В юридичній спільноті це питання зайве. Але запропоную на загал трохи суб'єктивних вражень з претензією на об'єктивність. Володимир Васи-

льович – заслужено визнаний спеціаліст у правознавстві, талановитий вчений. До того ж у своєму активі він має практичний досвід – працював слідчим, старшим слідчим, адвокатом. Тому не випадково його думки проростають не лише з теоретичного пізнання реальності, а й з практики і для практики. Те, що наукові дослідження Володимира Васильовича зазвичай вирізняються елементами прикладного спрямування, зримо відчуваємо у кожному доробку вченого. Водночас така особливість праць дослідника не позбавляє їх теоретичної вагомості, дослідницької глибини, їх вирізняє науковий стиль мовлення і мислення. Все якраз збалансовано. Можна стверджувати, що наш ювіляр є вченим-прагматиком, а це, своєю чергою, обумовлює мою впевненість у тому, що він сповідує правовий прагматизм.

Володимир Васильович однаково вільно почувається у фундаментальних напрямках розвитку і кримінології, і кримінального права; гостро відчуває проблематику кримінального процесу і кримінально-виконавчого права.

Спочатку він захистив кандидатську дисертацію з кримінально-правової тематики: «Погашення та зняття судимості за радянським кримінальним правом» (1972 р.). У 1979 р. вийшла друком праця з аналогічною назвою, понад два десятиліття вона залишалася єдиним монографічним виданням з такої проблеми. А в 2006 р. публікує ще одну

монографію – «Судимість». Кримінальне право не відпускає...

У 2020 р. були опубліковані «Вибрані праці» Володимира Васильовича; примірник цього видання дарований мені ювіляром, за що йому щиро вдячний. Власне на цьому зібранні його творів зосереджу свою увагу, і здебільшого – на публікаціях чи аспектах кримінально-правового спрямування (не за їх пріоритетним значенням, а відповідно до змісту видання).

Перше. Мені до вподоби його особливий акцент на причинності в кримінології (зокрема: с. 46–49). Автор наголошує: в сучасній кримінології поняття причин і умов злочинності визначається неоднозначно; і це за умови, що причинність допомагає виявити об’єкт запобіжного впливу, його компоненти, пізнати їх особливості та, з огляду на інформаційну природу причинності, розробити інституційні кримінологічні заходи запобігання злочинності. Тому він актуалізує питання – чи має наукове значення встановлення тотожності або ж відмінності між цими поняттями?

На його думку, низка спірних положень в кримінології часто викликані або недостатньою асиміляцією і недосконалістю визначення філософських проблем, або пов’язані з невдалими спробами застосувати філософські категорії до кримінологічної теорії. Серед них – проблема причинності в кримінології. На практиці така ситуація часто викликає

скептицизм, очікування, що кримінологія розкриє таємниці причин і умов, та, зрештою, сягне зоряної години людства в боротьбі зі злочинністю. **Насправді те, що потрібно вирішити, давно відомо, хоча з'являються нові явища, пов'язані із вчиненням злочинів; нові явища і процеси, нові способи взаємодії, а не нові причини й умови** (пригадую, як мені – слідчому, відповідно до ст. 23 КПК України 1960 р. доводилося виявляти причини й умови, що сприяли вчиненню злочину. – А. М.). Враховуючи цей висновок (не безпідставний і доцільний), Володимир Васильович пропонує уявлення про об'єкт запобігання злочинам формувати як про сукупність, «набір» негативних явищ і процесів (стосовно кожного виду злочинів); це буде краще, ніж поняття «причина» й «умова», особливо для практики, так воно більш зрозуміле і зрима (с. 48–49).

Аналізований фрагмент додатково свідчить на користь раніше зробленого мною висновку: Володимир Васильович – переконливий прихильник прагматичного розв'язання проблем кримінальної юстиції. Критично важливі погляди на проблему кримінологічної причинності і відповідна пропозиція автора видаються продуктивним кроком. Утім це не стосується кримінально-правового поняття причинного зв'язку. У кримінальних провадженнях, де постає проблема причинності діяння, обов'язковим є встановлення й доказування причинно-наслідкового зв'язку. А це, відповідно,

вимагає встановлення власне конкретної причини (або ж сукупності умов, які утворюють таку причину) інкримінованого особі діяння, що породила передбачені законом наслідки. Тут важливо зазначити, що причинність у правознавстві, як одна із багатьох виявів детермінаційних зв'язків у нашій реальності, не має універсальної природи. Не випадково існує багато різних теорій (налічують десятки) причинного зв'язку у праві. Каузальність має свої особливості залежно від сфери її пізнання. Тому цілком виправдано розмежовують поняття про це явище у: кримінальному праві, кримінології, криміналістиці, судово-експертній практиці. А звідси – і правильний, на мою думку, висновок Володимира Васильовича в аспекті обережного сприйняття філософських підвалин щодо розуміння причинності у правознавстві. Зрозуміло, що він не заперечує їх методологічного значення.

Його міркування – по-суті, цілком обґрунтовані заперечення нормативності філософського вчення про причинність – перегукуються з думками інших спеціалістів. Зокрема, вбачаємо актуальними такі застереження А. Е. Жалінського: у предметі теорії кримінально-правової причинності мають бути посилені її професійна, кримінально-правова, законодавча складові і мінімізоване використання філософських аргументів; кримінально-правова наука має розробити особливе, своє вчення про цей феномен, відмінне від філософського, природничо-

наукового, психологічного і т. п. вчень; висновок про наявність або відсутність причинного зв'язку між діями (бездіяльністю) суб'єкта має обов'язково базуватися на кримінальному законі і кримінально-правовій доктрині й обґрунтовуватися їх аргументами, філософські погляди на причинність не можуть бути основою визнання особи кримінально відповідальною, а їх використання найчастіше є неправдивим редукціонізмом, що ґрунтується на ігноруванні складності природних і соціальних явищ та перебільшенні нормативної значущості філософських суджень. Людина не повинна відбувати покарання, призначення якого не можна обґрунтувати без посилань на судження філософів.

Взагалі час від часу постає питання: чи можливо законодавчо визначити поняття причинного зв'язку? Вітчизняні спеціалісти у розробленому ними проєкті Кримінального кодексу України (частини 2, 3 ст. 2.2.6 – актуальна версія станом на 15.10.2025), за висловом Дж. Флетчера, «насмілилися розкрити таємниці причинності».

Очевидно, законодавча дефініція поняття причинного зв'язку, будучи нездатною допомогти в конкретній ситуації його встановлення, є зайвою витратою нормативного матеріалу. Теоретики, володіючи знаннями щодо змісту кримінально-правових понять і категорій, не зобов'язані всі їх переносити у нормативну площину. У випадку, коли справа стосується причинного зв'язку, необхідно

усвідомлювати: йдеться про надскладне об'єктивне явище, усталеному розумінню якого бракує існування універсальної теорії; поняття каузальності є багатоаспектним, воно лежить, зокрема, на межі філософії, логіки і правознавства, тому унормування його видається непродуктивним кроком. Це означає, що зазначене явище необхідно оцінювати відповідально, зі знанням стану наукового забезпечення аналізованої проблематики, наявних наукових дискусій, а не побіжно, стосовно лише до намірів Робочої групи з розробки проекту КК України дати визначення всіх понять, що належать до складу кримінального правопорушення. Наявність у кримінальних кодексах окремих держав дефініції причинного зв'язку поза всякою критикою і не може слугувати аргументом на користь відповідного рішення.

Друге. Значне місце у дослідженнях Володимира Васильовича посідає проблематика потерпілого від злочину, більшою мірою – віктимологічного запобігання злочинності (с. 114–142; 345–354). Він неодноразово виразно підкреслює: бідність – наріжний камінь масової віктимності нашого населення. Тому подолання бідності як довготривалий стратегічний напрям боротьби зі злочинністю шляхом зменшення кримінальної віктимності – пріоритетний вектор віктимологічного запобігання. Інший важливий напрям загальносоціального рівня у цій сфері, за твердженням автора, «є активізація за-

хисних можливостей потенційних жертв злочинів та забезпечення їх безпеки». Він слушно зазначає, що в Україні цей напрям майже не розроблений; наразі «відсутня офіційна статистика щодо кримінологічної характеристики жертв злочинів»; зазначене не дає можливості об'єктивно оцінити розмах такого явища, як віктимність населення, а звідси – розробити (на базі вивчення причин і умов аналізованого явища) науково обґрунтовані і гідні для наукового впровадження віктимологічні програми.

На цьому тлі автор визначає та належно обґрунтовує цілу низку способів активізації відповідної державної політики, залишаючи їх перелік відкритим: це – кримінологічна поінформованість населення та правова пропаганда; просвітницькі програми з питань захисту прав населення; адаптаційні заходи для певної категорії населення; навчання населення правилам безпечної поведінки.

Поза всяким сумнівом, окреслені та інші заходи кримінологічної політики є важливими, вони набули особливої актуальності за умов російської агресії проти України, що розпочалася у 2014 р. Їх розробку і впровадження нерозумно відкладати на потім, оскільки йдеться про збереження життя тисяч наших громадян, особливо мало захищених верств населення, зокрема дітей. Війна змінила життя українців, разом із нею набула інших форм протиправна поведінка, виникли нові злочини,

загалом безпека людини багато років поспіль знає подальшої руйнації. Все це обумовлює необхідність вжиття невідкладних віктимологічних заходів.

Тут доречно акцентувати на такому. В Основному Законі України чимало уваги приділено правам затриманих і заарештованих (ст. 29), невинуватих і обвинувачених (ст.ст. 62, 63), підозрюваних, підсудних і засуджених (ст. 63). У цьому ж аспекті серед засад судочинства передбачено «забезпечення доведеності вини» і «забезпечення обвинуваченому права на захист» (ст. 129). Коли йдеться про право на правову допомогу, то держава піклується передусім саме про зазначених осіб, яким «у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно» (ст. 59). Натомість слово «потерпілий» (чи «постраждалий» або «жертва») у ньому навіть не згадується.

Зазначена ситуація дисонує зі ст. 3 української Конституції, в якій велично закарбовано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю...». Наведені положення є базовими, на них вітчизняний законодавець має орієнтуватися повсякденно і повсюдно.

В аспекті аналізованого питання вважаю необхідним, аби наукова спільнота докорінно переглянула погляд на кримінально-правові відносини, згідно з яким останні виникають та існують ви-

нятково між суб'єктом злочину і державою в особі уповноважених на те державних органів. Це рудимент радянщини. Праворозуміння кожного із нас слід наповнити усвідомленням того, що до складу учасників кримінальних правовідносин належать не лише держава і правопорушник (злочинець), а, щонайменше, потерпілий від злочину (у кримінально-правовому сенсі) та юридична особа (за КПК України), якщо такі фігурують у кримінальному провадженні.

Вважаю доречним пригадати одну власну ініціативу. Свого часу у Міністерстві освіти і науки України зважили на мою пропозицію та включили до предметного напрямку досліджень 2.8. Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, в межах спеціальності 081 «Право», таку актуальну проблематику, як: «кримінально-правова характеристика окремих видів злочинів», «кодифікація кримінального законодавства», **«проблема потерпілого від злочину»**, «примусові заходи медичного та виховного характеру», «новостворені кримінально-правові проблеми на тлі російської агресії», «причини правомірної поведінки», «прогресивна система виконання покарання», «проблема душпастирської опіки у сфері пенітенціарної діяльності» (див.: Примірний перелік та опис предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право», затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 28 грудня

2018 р. № 1477. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1477729-18#Text>).

Третє. Володимир Васильович не міг обійти стороною проблему кримінологічної політики, з цього приводу свої думки виклав, зокрема, у статтях «Кримінологічна політика як основа розробки теорії і практики запобігання злочинності в Україні» (с. 237–249), «Проблема кримінологічного забезпечення криміналізації і декриміналізації у кримінальному праві України» (с. 299–309). Він дійшов певних принципово важливих висновків щодо природи цього виду політики, її ролі у подальшому розвитку кримінологічної теорії, а також її реалізації в державотворенні. Ось лише декілька положень: наділення кримінології гіперфункцією призвело до девальвації кримінологічної політики і самої кримінології; натомість кримінологія була і є «сигналізуючою» наукою, а не індустрією з вироблення будь-яких за природою запобіжних заходів, власне на такому розумінні має будуватися кримінологічна політика; запобігання злочинності має стати національним обов'язком усіх гілок влади, тож заходи щодо її здійснення мають затверджуватися Верховною Радою України; необхідно дещо змінити стереотипи у підходах до запобігання злочинності та її проявам – зокрема, вже час відмовитися від гігантоманії планів і програм (ліквідувати, усунути, скоротити), які, до речі, фактично ніколи не виконуються, і перейти до

невеликої кількості стратегій, призначення яких – без кон'юнктури і перебільшення – є зниження або обмеження злочинних проявів; соціальна обумовленість криміналізації/декриміналізації повинна доказуватися науковими дослідженнями; участь громадськості у запобіганні злочинності має стати реальністю, а не гаслами (пригадаймо радянську дискусію про поняття кримінальної політики – коли участь громадськості у цій сфері державної діяльності помилково заперечувалася. – А. М.).

На думку автора, «загальносоціальне запобігання злочинності – це мудра соціальна політика держави, яка вирішує свої важливі нагальні для неї соціально-економічні, політичні, демографічні, культурно-виховні, правові, організаційно-управлінські тощо завдання, що спрямовані на обмеження, усунення суперечностей, конфліктності, гармонічне поєднання, державних, групових, національних, особистісних інтересів».

З приводу мудрості соціальної політики, до прикладу, пригадується позитивний досвід радянської пори: неповнолітні і молодь мали можливість займатися спортом на безоплатній основі. Це, безспірно, з-поміж інших позитивних результатів, відволікало молоде покоління від усіляких дурниць, безглуздої поведінки, зрештою – формувало особистість, фізично розвинуту і морально стійку. На собі відчув користь такої соціальної практики, займаючись класичною боротьбою. Вважаю вкрай

доцільним перейняти цей досвід минулого – держава мала б взяти на себе турботу щодо повного фінансового забезпечення такої важливої справи. Абсолютно переконаний в реальній ефективності подібної ініціативи, розмірковуючи про загально-соціальне запобігання злочинності.

У своїх працях Володимир Васильович неодноразово підкреслює, що «кримінологічна політика є своєрідною державною ідеологією». І це насправді так. На мою думку, треба визнати за істину: **без правової ідеології немає правової політики.** Свого часу великий українець російського походження Микола Михайлович Амосов закарбував, зокрема, такі думки (мовою оригіналу): «Многие, после марксизма, говорят: не нужна идеология. Не могу согласиться: нужна. Любое разумное действие предусматривает цель. Идеология – цель для общества, расписанная на каждого гражданина... Перейдем к тому, ради чего начата статья. **Способна ли наука** помочь Украине в выборе и реализации идеологии? Опыт говорит: пока не помогала. Существуют, правда, политологи и институты, но что-то я не вижу в их деятельности ничего, кроме расчета хитрых шагов для достижения властями их эгоистических целей» (зі статті академіка НАНУ і АМН М. М. Амосова: «Идеология для Украины». «Зеркало недели». 1997. № 16. 18 апреля). І хоча ці думки стосуються загального рівня явища ідеології, за сферою застосування вони є актуально-

прийнятними для розуміння кримінально-правової чи кримінологічної ідеології, аналогічно – для відповідного виду правової політики.

Володимир Васильович уболіває за стан розвитку української кримінології, активно захищає «кримінологічне наукове поле», яке, на його думку, «засіяне» скороспілим зерном рекомендацій, непридатних для практичного застосування. Поділяю таку критику. Особливо це стосується дисертацій, в яких нерідко автори, за активного впливу наукового керівника чи консультанта, наосліп пропонують до розроблення цілу низку різноманітних, надуманих концепцій, що видаються за наукову новизну одержаних результатів дослідження. Вчений раціонально наголошує: «Кримінологічну політику слід очистити від штучно створених гібридних запобіжних систем, напрямів, за впровадження або виконання (точніше, невиконання) яких чомусь несе відповідальність тільки кримінологія. Складається враження, що саме вчені відповідальні за стан злочинності в країні, а не уряд... **Кримінологічна політика – це не тільки контроль над злочинністю, а й контроль за владою, її інституціями...**» (виділено мною. – А. М.)

В аспекті розуміння політики і, відповідно, її різновидів – до прикладу, кримінологічної, кримінально-правової, вкрай важливо вирішити принципове питання: що є первинним – право чи політика? На жаль, останнім часом щодо цього концепту

мені доводиться з окремими юристами дискутувати. Глибоко переконаний в тому, що будь-яка діяльність, зокрема держави, не має бути над правом чи поза правом. **Не може існувати верховенство політики** водночас із верховенством права. Звісно, якщо ми сповідуємо верховенство права.

Четверте. На с. 524 видання розміщена симпатична, рідкісна світлина (1970-ті роки), на якій зображені Володимир Васильович і Трахтеров Володимир Сергійович (1884 р.н.) – один з його наукових вчителів. Саме йому присвячені теплі спогади і відверті враження, що відображені у статті «Професор В. С. Трахтеров: отзвук епохи» (с. 555–560). Ці спомини збагачують нашу пам'ять, відображають наукову наступність, мають виховний потенціал. Два Володимири – дві епохи. За згаданим текстом ми пізнаємо обох. Подібні публікації навіюють власні спогади. Про шкільного вчителя математики, Андрія Володимировича, про правознавця-практика – Петра Івановича, мого наставника, який передавав свій досвід, коли я працював юрисконсультom у Білоцерківській райспоживспільці. Спеціально згадую, письмово закарбовую їх ім'я, по батькові, аби якось не забути. Ці люди також народилися до 1917 року... Інтелектуальну й етичну собівартість спілкування з ними не під силу переоцінити.

Володимир Васильович розпочинає свої спогади тим, що він став останнім аспірантом професора

В. С. Трахтерова. Натомість ніхто не стане заперечувати, що професор В. В. Голіна – наразі серед перших у правознавстві.

Із тексту пізнаємо, що тоді, в 70-х роках минулого століття, помітно відчувався брак вітчизняної юридичної літератури. Перший підручник з кримінального права УРСР було видано в Харкові у 1980 р. Також одержуємо унікальне, істинне уявлення про риси характеру В. С. Трахтерова, зокрема через – батьківсько-турботливе ставлення вчителя до свого учня, коли той, виявляючи неймовірну емпатію, запитує: «...чи правильно ви їсте?» (треба розуміти, що багатьом із нас бракує культури харчування, що безпосередньо пов'язано з нашим здоров'ям і навіть життям. – А. М.); особливості спілкування з жінкою, що допомагала йому поратися по господарству – коли вона приходила з базару, він цікавився, скільки коштують ті чи інші овочі, фрукти та чому вона обрала за ціною саме їх, а не інші (чи не пригадується симпатичний професор Преображенський із «Собачого серця»?); І ще: він був вимогливим до жіночої краси, любив красивих жінок; був галантним, носив шляпу; ніяких підвищень голосу, ніякого грубого слова. Одним словом – комільфо.

У своїх споминах Володимир Васильович пригадує й інших колег, зокрема про своє наукове спілкування з «другим учителем» – М. І. Бажановим, який так само навчав його володіти науковим методом

і вмінню писати. Всім нам потрібна, особливо на початку свого творчого шляху, така школа і досвід.

Та епоха, – завершує Володимир Васильович, – вирізнялася аристократичною суворістю. «У них був етикет. Були певні правила, які не можна порушувати. Нам є чому у цього покоління повчитися». Як щиро Володимир Васильович рефлексує! Соціально, конструктивно. Це спонукає до подібного стану кожного читача, до пізнання самого себе. Разом з іншими і я «повертаюся назад».

П'яте. До наукових жанрів належить відгук офіційного опонента на відповідну дисертацію. У «Вибраних працях» розміщено декілька таких відгуків. Торкнувся лише відгуку на дисертацію Ю. В. Орлова «Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності» (с. 568–577). В ньому офіційний опонент дискутує, зокрема, щодо розуміння понять «політичний злочин», «політична злочинність». Ці явища становлять неабияку складність, оскільки за своєю природою вони надзвичайно суперечливі у сприйнятті влади і народних мас; образно кажучи – це палиця з двома кінцями. До прикладу, Володимир Васильович не без підстав критично ставиться до такої думки дисертанта: «Державний переворот не завжди є злочинним та при дотриманні відповідних умов законності й справедливості, наявності кримінологічного обґрунтування (цікаво, хто таке обґрунтування замовлятиме напередодні можливого державного

перевороту і хто буде на нього чекати? – А. М.), може розглядатися як прийнятний політико-кримінологічний засіб протидії злочинності у розрізі реалізації права народу на спротив». Офіційний опонент правильно зазначає, що «право на народний спротив не тотожне державному перевороту» і вважає «досить проблематичною, суперечливою можливістю характеристики державного перевороту як легітимної процедури».

Варто зазначити, що в науковому середовищі аналізована тематика подеколи сприймається з острахом. Свого часу мені довелося здійснювати наукове керівництво щодо підготовки Г. В. Маляр кандидатської дисертації з проблематики політичної злочинності. Вже на стадії затвердження теми дослідження виникли складнощі. Тодішній завідувач відділу Інституту держави і права ім. В. М. Корецького на засіданні Вченої ради категорично заперечував проти теми дисертації, відповідно до якої, на його думку, стверджувалась наявність політичної злочинності в Україні. Голова Вченої ради, директор Інституту – шановний Юрій Сергійович Шемшученко (світла йому пам'ять!), не став ризикувати і порекомендував змінити назву запланованої праці. Невдовзі я запропонував на його розсуд тему дисертації, яка звучала інакше – «Проблема політичної злочинності в зарубіжній кримінології». Він зразу погодився, але миттєво запитав: «А навіщо нам вона потрібна?». Так само,

без роздумів, йому відповів: «А щоб у нас такої проблеми не було». Це пояснення задовольнило Юрія Сергійовича, тему затвердили і дисертація успішно була захищена.

Завершуючи короткий огляд кримінологічної проблематики (вибірково, лише торкаючись деяких праць нашого колеги), необхідно відзначити позитивний, значний вплив його творчого доробку на розвиток кримінологічного, кримінально-правового і кримінально-виконавчого знання, правозастосовну діяльність; його інтелектуальні «зерна» добре засіяли освітянську ниву.

Насамкінець, щиросердно вітаю Вас, шановний Володимире Васильовичу, зі славним 90-річним ювілеєм, висловлюю побажання встановити черговий (і не останній) особистий віковий рекорд у здоровому гуморі, у мирній та вільній Україні. Хай щастить!

ФОНОВІ ЯВИЩА В СИСТЕМІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЖІНОЧОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Олексій Литвинов,

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України,
в. о. ректора Національного аерокосмічного
університету «Харківський авіаційний інститут»*

Наталія Філіпенко,

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету «Харківський авіаційний інститут»*

Розвиток української державності є яскравим свідченням прагнення до створення правової держави, розвинутого суспільства, побудови ефективної конкурентної ринкової економіки та становлення соціальної справедливості як фундаментальної складової демократичного устрою. Проте цей процес зустрічається з системними перешкодами, серед яких домінантною загрозою постає прогресуюче зростання злочинності в усіх сферах суспільного життя. Така тенденція не лише підриває засади правопорядку, а й істотно впливає на довіру громадян до інституцій державної влади, що ускладнює імплементацію стратегій сталого розвитку. Як зазначають українські фахівці-кримінологи, «злочинність є не лише правовим, а й соціальним маркером структурних дисбалансів у суспільстві»¹.

У цьому контексті превенція злочинності виступає як загальнонаціональне завдання, яке вимагає інтегрованої участі не лише правоохоронних органів, а й широкого спектра соціальних інститутів,

¹ Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х.: Право, 2009. 288 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/Kriminologia_2009.pdf

освітніх і наукових осередків, громадянського суспільства в цілому. Як доречно стверджує Д. О. Назаренко, виявлення, описання та вироблення інструментів нейтралізації криміногенних факторів, спектр яких не обмежується загальновідомими протиріччями в різних сферах суспільних відносин, а має складну детермінаційну природу, виявляє опосередковані різноспрямовані, поліваріативні зв'язки. Значна кількість з них може бути діагностовано та адекватно оцінена виключно через призму аналізу соціально-деструктивних масових явищ, що регулярно відтворюються в українському суспільстві та які прийнято в науці називати фоновими для злочинності явищами¹.

Питання існування фонових явищ та шляхів їх превенції були предметом дослідження низки знаних науковців, серед яких необхідно відзначити О. М. Бандурку, І. Г. Богатирьова, В. С. Батиргарєєву, А. Б. Благую, М. Ю. Валуйську, В. В. Голіну, О. М. Джужу, В. П. Ємельянова, А. П. Закалюка, О. М. Литвинова, Б. М. Орловського, Н. Є. Філіпенко, В. Я. Тація, О. О. Юхна та інших. У своїх працях ці дослідники розглядали фонові явища як важливий елемент криміногенного середовища, що сприяє виникненню та поширенню злочинності, а також визначали основні напрямки протидії таким явищам на рівні суспільства.

¹ Назаренко Д. О. (2013) Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам : монографія / Д. О. Назаренко. Харків : Золота миля. 458 с. С. 4.

Разом із тим, визнаючи суттєвий внесок цих учених у розробку теоретичних і прикладних аспектів проблеми, необхідно відзначити недостатню увагу до специфіки прояву фонових явищ у місцях позбавлення волі, особливо стосовно засуджених жінок. Саме ця обставина зумовлює актуальність дослідження та визначає його наукову й практичну значущість.

Метою статті є дослідження кримінологічної природи фонових явищ, що виникають та проявляються у жіночих пенітенціарних установах, із визначенням їх змістовних характеристик, основних форм вияву, механізмів впливу на жінок, які відбувають покарання, а також з'ясуванням їхньої ролі у формуванні, підтриманні та ескалації злочинної субкультури в умовах пенітенціарного середовища.

Злочинність є одним із найскладніших соціальних феноменів сучасності, що глибоко інтегрувалася у структуру суспільного буття та набула рис системного явища, здатного впливати на різні рівні взаємодії між соціальними інститутами. Її присутність у суспільному житті не тільки відображає рівень соціальної дезорганізації, а й вказує на наявність прихованих девіацій у культурному, економічному та правовому просторі. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз так званих фонових явищ, які, незважаючи на те, що не є правопорушеннями у кримінальному сенсі, перебувають у тісному взаємозв'язку зі злочин-

ністю та формують сприятливе середовище для її розвитку. Як слушно зазначає з цього приводу В. В. Голіна, «фонові явища – це відхилення від суспільно прийнятих норм, що виступають «соціальними каталізаторами криміногенних процесів», сприяючи активізації делінквентної поведінки на інституційному та індивідуальному рівнях»¹.

У межах сучасної кримінологічної науки фонові явища розглядаються як комплекс соціально обумовлених процесів та поведінкових актів, які, хоча самі по собі не є злочинами у вузькому правовому розумінні, утворюють сприятливе середовище для виникнення, розвитку та ескалації злочинної поведінки. Такі явища мають чітко виражений асоціальний характер, порушують загальноприйняті соціальні норми, підривають основи правового порядку та моралі в суспільстві, а також, у багатьох випадках, передують вчиненню кримінально караних діянь. Вони формують специфічне соціальне тло, на якому розгортається процес девіантного й надалі делінквентного розвитку особи, залишаючи відбиток у причинно-наслідкових зв'язках формування мотивації, прийняття рішень і реалізації суспільно небезпечних намірів. До таких фонів найчастіше зараховують адитивні форми поведінки, що характеризуються надмірним та неконтрольованим прагненням до задоволення через

¹ Голіна В. В. (2012) Криміногенний потенціал суспільства: поняття, зміст, форми реалізації // Проблеми законності. Вип. 119. С. 78–85. С. 78.

споживання психоактивних речовин (алкоголь, наркотики тощо) або повторювані компульсивні дії (азартні ігри, шопоголізм, залежність від цифрових технологій тощо). У кримінологічному дискурсі ці форми поведінки кваліфікуються як різновиди соціальної девіації, що, у разі відсутності своєчасного соціального або правового втручання, можуть трансформуватися у делінквентну поведінку – тобто таку, що безпосередньо порушує чинне кримінальне законодавство¹.

Наприклад, як наголошує В. В. Голіна, «явища соціальної дійсності, що ... взаємодіють із злочинністю, перебувають у різного роду зв'язках та відносинах. У кримінології такі явища називаються фоновими. За змістом – це асоціальні явища. Вони виражаються у формі соціальних відхилень від встановлених норм і цінностей, несуть загрозу дестабілізації суспільних відносин... Фонові для злочинності явища здійснюють системний негативний вплив на всі сфери суспільного життя... не породжують злочинність як наслідок, а виконують роль її детермінант, виступають сприятливим середовищем для поширення останньої»².

¹ Див. докладніше: Литвинов О. М. (2018) Злочинність в контексті національних безпекових орієнтирів // Публічне право. №1 (29). С. 9–16. ; Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов ; МВС України, Харків. ун-т внутр. справ. X. : ХНУВС, 2011. 308 с. ; Валуйська М. Ю. (2014) Фонові явища злочинності та засоби протидії їм в умовах місць позбавлення волі // Порівняльно-аналітичне право. №5. С. 310–314.

² Голіна В. В. (2014) Роль фонових явищ у детермінації злочинності // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх

На думку О. М. Литвинова, «фонові явища – це сукупність аморальних проявів, які суперечать загальноприйнятим нормам поведінки, та які органічно взаємопов’язані зі злочинністю, оскільки детермінують одне одного й тягнуть за собою соціальну деградацію особи (а зрештою – й усього суспільства)»¹.

На наш погляд, фонові явища, що проявляються в умовах функціонування пенітенціарних установ, підлягають системному групуванню у виразні тематичні блоки, виходячи не лише з формального змісту конкретних девіацій, а й з урахуванням ступеня їх поширеності, повторюваності, соціальної інтегрованості, а також інтенсивності впливу на делінквентну поведінку жінок, які відбувають покарання. Такий підхід до класифікації передбачає не механістичне розділення за типами правопорушень чи режимних порушень, а концептуальну орієнтацію на рівень криміногенного потенціалу кожного явища, його здатність до ініціювання, підтримки або посилення аномальних моделей поведінки в умовах ізоляції, психоемоційної нестабільності та субкультурного тиску.

Враховавши сказане, більшість фонових явищ, що спостерігаються у жіночих пенітенціарних установах, доцільно систематизувати у відповідні бло-

вирішення (матеріали наук.-теор. конф., м. Київ, 20 бер. 2014 р.). Київ: НАВС. С. 12–16.

¹ Литвинов О. М. (2008) Поняття і класифікація причин та умов, що сприяють вчиненню злочину // Форум права. № 2. С. 323–327.

ки, взявши за критерії класифікації ступінь їх поширеності та силу впливу на прояви делінквентної поведінки серед засуджених жінок. Таким чином:

До **першої групи** фонових явищ, що найбільш репрезентативно проявляються в умовах функціонування жіночих пенітенціарних установ, доцільно віднести порушення режиму відбування покарання, зокрема у формі дисциплінарних проступків.

Згідно з положеннями ст. 131№ Кримінально-виконавчого кодексу України, дисциплінарним проступком визнається «протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на встановлений порядок виконання покарань»¹, вчинене особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі. Як зазначає О. М. Джужа, порушення режиму є не лише показником індивідуальної дезадаптації, а й маркером інституційної неефективності, що генерує злочинне середовище в межах установи².

У переважній більшості випадків такі порушення стосуються дій, пов'язаних із доставкою, виготовленням та зберіганням предметів і речовин, заборонених до обігу серед засуджених. Йдеться, перш за все, про грошові знаки (як українські, так і іноземні), дорогоцінні метали, наркотичні

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV / Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ : Офіційне видання, 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

² Джужа О. М. (2010) Організаційно-управлінські заходи профілактики злочинів та інших правопорушень в установах виконання покарань // Профілактика злочинів : навч. посіб. / О. М. Джужа. Київ : Центр учбової літератури. С. 188.

речовини хімічного або рослинного походження, алкогольні напої кустарного або промислового виробництва, предмети цивільного одягу (що порушують визначену форму перебування у закладі), мобільні телефони, фото– та відеотехніку, а також розмножувальне обладнання, яке використовується для виготовлення фальшивих документів – посвідчень, перепусток тощо¹.

Особливої уваги потребує практика нелегального листування, яка виходить далеко за межі побутової комунікації. Згідно з аналітичними висновками оперативних служб, такі кореспонденції часто містять інформацію про підготовку втечі, змову щодо захоплення заручників, координацію заворушень між засудженими різних установ, а також інструкції з нейтралізації або фізичної розправи над окремими особами – як усередині колонії, так і за її межами. Як зауважує В. В. Голіна, «комунікативна автономія засуджених створює паралельну структуру влади, що нівелює легітимність адміністративного контролю та сприяє кристалізації кримінальних практик»².

Іншим характерним проявом фонові активності є участь засуджених жінок в азартних іграх – на-

¹ Див. докладніше: Кричун Ю. А. (2024) Кримінологічна характеристика фонових явищ у місцях позбавлення волі // Право і безпека. 2024. № 1. С. 30–39. DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-184-189; Філіпенко Н. Є. (2004) Сучасний стан та тенденції розвитку жіночої злочинності в Україні // Вісник ЛАВС. Спецвипуск. № 2. ч. 1 Луганськ: РВВ ЛАВС. С. 95–103.

² Голіна В. В. (2012) Криміногенний потенціал суспільства: поняття, зміст, форми реалізації // Проблеми законності. Вип. 119. С. 78–85. С. 81.

самперед у грі в карти. Оскільки гральні предмети також належать до заборонених, в установах виникає специфічний тіньовий «бізнес» з їх виготовлення та розповсюдження. Це не лише порушення режиму, але й джерело неформальної економіки, що зміцнює ієрархію всередині кримінальної субкультури. Особливої уваги потребує феномен карткових ворожінь, що притаманний саме жіночим колоніям. Він несе загрозу у формі психологічного шантажу, формування залежності від так званих «лідерок» серед ворожок, які використовують страх, навіювання та приниження для встановлення контролю над уразливими засудженими. Як свідчить аналіз, засуджені жінки з низькою емоційною стабільністю та пригніченою самооцінкою потрапляють в соціальну залежність від таких неформальних авторитеток, що призводить до вкорінення поведінкових моделей із високим рівнем ризику – шантаж, відмова від ресоціалізації, психологічна ізоляція, прихована агресія тощо.

Ми можемо стверджувати, що ритуалізація девіантної поведінки у вигляді повторюваних ігрових форм, символічних дій або обрядоподібних практик сприяє тому, що поведінкові відхилення поступово втрачають ознаки негативної оцінки в очах учасників групи й починають сприйматися як соціально прийнятні, а згодом – як внутрішньо обґрунтовані та культурно легітимні норми

поведінки. Така трансформація девіації у «норму групового життя» не лише ускладнює зовнішній педагогічний вплив на засуджених жінок, які її демонструють, але й значно знижує ефективність правових механізмів впливу, оскільки будь-яке втручання сприймається як загроза стабільності звичних і прийнятих у спільноті правил¹.

До другої групи фонових явищ, що мають визначальний вплив на динаміку пенітенціарної злочинності серед жінок, слід віднести стійкий рівень алкоголізації та наркотизації, що набув у закритому середовищі установ виконання покарань масштабного характеру. Ці явища не лише порушують режимні норми, а й формують комплексну сукупність соматичних, психоемоційних, поведінкових і соціальних девіацій, які значною мірою детермінують делінквентну поведінку.

Вживання алкоголю є одним із чинників із високим криміногенним потенціалом, оскільки призводить до активації тих елементів особистісного профілю, які асоціюються з підвищеною емоційною збудливістю, нестабільністю психоемоційного стану, розмиванням морально-етичних меж, а також істотним зниженням здатності до самоконтролю та усвідомлення соціально небезпечних наслідків власної поведінки. У таких умовах ризик вчинення протиправних діянь суттєво зростає. Па-

¹ Правові та організаційно-тактичні основи профілактики пенітенціарної злочинності: навч. посібник // Кол. авторів: Н. С. Філіпенко, Шендрик В. В., Марков С. В. // ХНУВС. К.: УВПД ГШ МВС України, 2010. 116 с.

ралельно з цим поширення наркотичних засобів, особливо ін'єкційного типу, формує окреме середовище з чітко окресленими ознаками адитивної субкультури. Це середовище функціонує на основі альтернативних до загальноприйнятих норм, має власну систему цінностей, маркерів ідентифікації, внутрішньо-групових правил поведінки, а також стійку ієрархію, що регламентує взаємодію її учасників. Така субкультура не лише ізолює особу від впливу суспільства, а й активно відтворює девіантні моделі поведінки.

У контексті жіночої пенітенціарної практики вживання алкоголю та наркотичних засобів виступає вагомим криміногенним чинником, який суттєво впливає на формування делінквентної поведінки засуджених жінок, адже стимулюють ті психологічні компоненти особистості, які характеризуються емоційною нестабільністю, тривожністю, імпульсивністю та схильністю до афективних реакцій. У результаті відбувається зниження здатності до самоконтролю, критичності мислення та адекватного оцінювання власних дій, що у поєднанні з уразливістю до зовнішнього впливу часто призводить до агресивної або саморуйнівної поведінки.

Третя група фонових явищ охоплює поведінкові функції засуджених жінок, що формуються під безпосереднім впливом соціального мікросередовища колонії. На відміну від умов свободи, такий

вплив носить характер інтенсивного кримінального тиску, адже взаємодія з іншими засудженими часто триває роками й відбувається у ізольованій, напруженій та субкультурно-насиченій атмосфері. У таких умовах індивідуальна поведінка зазнає кримінальної трансформації – через механізми наслідування, ідентифікації з лідерами кримінального середовища, а також через прагнення до виживання в соціально складному просторі.

Значна частина засуджених жінок у місцях позбавлення волі орієнтується на норми, цінності та традиції злочинного світу, які регулюють їхні повсякденні взаємини та формують відповідну поведінкову модель. У спілкуванні активно використовується кримінальний жаргон як маркер належності до пенітенціарної субкультури, що додатково закріплює неформальні ролі та статуси. Особливу небезпеку становить те, що ці криміналізовані установки свідомо або мимоволі транслуються менш досвідченим, молодшим чи психоемоційно вразливим засудженим, які перебувають у стані адаптаційної кризи та шукають підтримки й орієнтирів у новому середовищі.

Така практика сприяє криміналізації морально-етичного дискурсу в колоніях: поняття провини витісняється виправданням девіантної поведінки, а прояви емпатії або морального сумніву – знецінюються. Відповідно, насильство починає сприйматися як допустимий або навіть легітимний ін-

струмент вирішення конфліктів, а міжособистісні стосунки набувають інструментального характеру, зводяться до форм домінування, підпорядкування або вигоди. Це ускладнює процес морального виховання та створює додаткові ризики рецидиву після звільнення.

Спотворене уявлення про сенс життя, знецінення базових людських цінностей, прагнення до домінування або ж виживання ціною психологічного поневолення – усе це призводить до утворення мікросоціальних груп корисливо-насильницької або деструктивної спрямованості.

Однією з не менш загрозливих детермінант жіночої пенітенціарної злочинності є суїцидальна поведінка, яка в умовах ізоляції, жорсткого режиму та соціально-психологічного напруження набуває особливої гостроти та небезпечних форм. У виправних колоніях для жінок спроби суїциду виступають не лише індикатором глибоких психоемоційних криз, а й потенційним тригером для дестабілізації внутрішньої ситуації в установі. За даними низки досліджень¹, основними чинниками, що зумовлюють схильність засуджених жінок до суїцидальних дій, виступають: виражена психологічна дезадап-

¹ Див. докладніше: Суліцький В. В. (2002) Психологічні особливості засуджених-суїцидентів: автореф. дис. ... канд. психол. наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія. Національна академія внутрішніх справ України. Київ. 23 с. ; Соціально-психологічні технології індивідуальної та групової роботи із засудженими жінками в пенітенціарних умовах / Крейдун Н. П. та ін.. Харків: Основа, 2001. 121 с.

тація до умов позбавлення волі; емоційна нестабільність та вразливість нервової системи; відчуття ізоляції, самотності та відірваності від родинного середовища; відсутність фізичного й емоційного контакту з близькими; глибоке почуття провини або сорому за скоєне; страх перед приниженням чи осудом; а також ревності, заздрість, неприйняття власної поведінки й прагнення повернути увагу або отримати співчуття¹.

Подібні психоемоційні стани суттєво ускладнюють підтримання режимних вимог та забезпечення безпеки в установі, адже можуть призводити не лише до аутоагресивних дій, але й до імпульсивних вибухів агресії, нападів на інших осіб чи втягнення у конфліктні ситуації. У певних випадках це створює передумови для вчинення нових кримінальних правопорушень уже в умовах позбавлення волі.

Звісно, нами не був наведений увесь спектр складного соціального явища – фонових проявів жіночої пенітенціарної злочинності. Вони потребують подальшого вивчення та концептуального переосмислення, усвідомленого управлінського та наукового вироблення інструментів мінімізації їх негативного впливу на злочинність в жіночих пе-

¹ Філіпенко Н. Є. (2013) Теоретичні основи попередження суїциду серед засуджених жінок // Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17 травня 2013р.) / МВС України; ХНУВС; Крим. асоціація України. Х.: ХНУВС. С. 287–289.

нітенціарних установах України. Водночас, запропонована класифікаційна матриця може слугувати інструментом для аналітичного моделювання ризиків, формування превентивних заходів адміністрацією установ, а також для розробки індикаторів соціальної реабілітації засуджених. Урахування системності, латентності та багаторівневої взаємодії фонових явищ дозволяє розглядати їх не як ізольовані прояви девіантності, а як структурні компоненти криміногенного середовища, що прямо або опосередковано формують траєкторії повторної злочинної поведінки.

Висновки. У ході проведеного дослідження було з'ясовано, що фонові явища у місцях позбавлення волі є багатофакторним і системним утворенням, що чинить суттєвий вплив на криміногенне середовище жіночих пенітенціарних установ. Їхня латентна природа, тісний зв'язок із неформальними ієрархіями, адитивними залежностями, проявами суїцидальності, субкультурними нормами та інституційною дезадаптацією значно ускладнює процес ресоціалізації засуджених жінок і підвищує ризики рецидиву після звільнення.

Запропонована класифікація фонових явищ, побудована за критеріями поширеності та впливу на делінквентну поведінку, дозволяє розглядати їх як структуровані блоки, які мають значення не лише для теоретичного аналізу, але й для практичного управління пенітенціарною системою.

Виявлено, що серед найбільш небезпечних форм фонових проявів варто виокремити: ритуалізовану девіантну поведінку, включення в адитивні субкультури, трансляцію кримінальних норм і жаргону, а також схильність до аутоагресії та соціального відчуження.

Особливу увагу слід приділити жіночій уразливості до психологічного тиску, ізоляції, порушення родинних зв'язків, що спричиняє глибоку емоційну дестабілізацію та формує умови для виникнення суїцидальних тенденцій, які в окремих випадках можуть набувати кримінального забарвлення.

Аналіз кримінологічної природи фонових явищ в установах виконання покарань дозволяє дійти висновку, що їх необхідно розглядати не як другорядні або побічні процеси, а як інтегровані чинники злочинного середовища, які опосередковано або безпосередньо впливають на формування повторної злочинності серед жінок. Їх ігнорування у профілактичній та виховній роботі призводить до зниження ефективності пенітенціарної політики загалом. У цьому контексті запропонована класифікаційна матриця може стати інструментом практичного застосування: для оцінювання рівнів ризику, проєктування індивідуальних програм ресоціалізації, моніторингу поведінкових змін та впровадження адресних заходів профілактики девіацій в умовах ізоляції тощо.

**КРИМІНОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ,
ЗАСУДЖЕНИХ ЗА КРИМІНАЛЬНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ
У 2024 РОЦІ**

Сергій Денисов,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права, процесу
та криміналістики Класичного приватного
університету*

Дмитро Зайка,

*доктор філософії у галузі права,
керуючий партнер АО «Офіс законності»*

Дослідження кримінологічної характеристики засуджених за кримінальні правопорушення проти громадського порядку в Україні має важливе значення для розуміння соціальних, психологічних та економічних факторів, що сприяють вчиненню таких злочинів. Громадський порядок є основою стабільності суспільства, а порушення у цій сфері, такі як хуліганство, масові заворушення чи інші форми антисоціальної поведінки, створюють загрозу безпеці громадян та функціонуванню державних інститутів. Вивчення кримінологічного портрету засуджених дозволяє виявити ключові детермі-

нанти їхньої поведінки, включаючи соціально-демографічні характеристики, мотивацію, рівень освіти, економічний стан та вплив середовища. Це дає змогу не лише краще зрозуміти причини злочинності, але й розробити ефективні превентивні заходи, спрямовані на зниження рівня рецидиву та вдосконалення системи виправлення та ресоціалізації засуджених. Проте, як вказує В. В. Голіна, для практичного втілення кримінологічної політики недостатньо знань про стан злочинності, кримінологічної характеристика та дотримання гуманістичних і демократичних переконань. Слід чітко уявляти об'єкти запобіжного впливу, а також методи такого впливу, які при цьому необхідно використовувати. Важливо мати достатність політичної волі, рішучості й ресурсного забезпечення¹.

Поза тим, аналіз кримінологічної характеристики засуджених сприяє формуванню науково обґрунтованої бази для вдосконалення кримінального законодавства та правоохоронної практики в Україні. В умовах сучасних викликів, таких як соціальна нестабільність, повномаштабні бойові дії, економічна нерівність та вплив зовнішніх факторів, важливо враховувати специфіку кримінальних правопорушень проти громадського порядку для прогнозування їхньої динаміки та розробки страте-

¹ Голіна В. В. Кримінологічна політика як основа розробки теорії і практики запобігання злочинності в Україні. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 196.

гій протидії. Як слушно зазначають В. В. Голіна та Н. В. Сметаніна, особливістю сучасної злочинності здебільшого не у кількісних показниках, а у її якісних перетвореннях, вираженням яких служить поява нових видів злочинів, зростання масштабів злочинності, зухвалість і жорстокість дій злочинців, проникнення злочинності в усі структури суспільства і держави¹. Таким чином, систематичне вивчення кримінологічних характеристик засуджених не лише поглиблює теоретичне розуміння природи злочинів, але й має практичне значення для зміцнення громадської безпеки та забезпечення правопорядку в Україні.

Науковці визначають громадський визначають як сукупність суспільних відносин, що забезпечують спокійні умови життя людей у різних сферах суспільно корисної діяльності, відпочинку, побуту і нормальної діяльності підприємств, організацій, установ у цій сфері². До кримінальних правопорушень проти громадського порядку належать склади кримінальних правопорушень, зазначені у ст. 293–296 Кримінального кодексу (далі – КК) України³. Саме сукупність статистично виражених ознак злочинності, окремих її видів і властивос-

¹ Голіна В. В., Сметаніна Н. В. Злочинність і системний підхід. *Системний підхід у дослідженні злочинності* : матеріали наук. – практ. конф., м. Харків, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 21 черв. 2013 р. Харків, 2013. С. 29.

² Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. С. 359.

³ Кримінальний кодекс України: закон, кодекс від 05.04.2001 р. №2341-III. Дата оновлення 17.07.2025. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 17.07.2025).

тей особистості засуджених за кримінальні правопорушення проти громадського порядку і стали об'єктом подальшого наукового аналізу¹. Дослідження включатиме аналіз наукової літератури, вироків суду, розміщених у єдиному державному реєстрі судових рішень та матеріалів статистичної звітності №7 Державної судової адміністрації України за 2024 рік.

Щодо групового порушення громадського порядку то за 2024 рік було засуджено лише дві особи, обидві у віці від 30 до 50 років, працездатні, які не працювали і не навчалися, мають базову загальну середню освіту². Суб'єктом вказаного злочину виступає чоловік, при цьому А. О. Войтко звертає увагу на те, що здебільшого вчиненню групових порушень громадського порядку сприяє: обстановка безкарності (32,3%), що виникає через несвоєчасність вжиття заходів підрозділами Національної поліції (47,5%), недосконалість кримінального законодавства (51,6%), невідповідність покарання тяжкості вчиненого злочину (66,7%)³.

Щодо масових заворушень, то як і у випадку із груповим порушенням громадського порядку, час-

¹ Кримінологічний словник-довідник / автори-упорядники: С. Ф. Денисов, М. В. Пузиревський. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. С. 126.

² Звіт про склад засуджених (№7) за 2024 рік. Державна судова адміністрація України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.

³ Войтко А. О. Криміналістична характеристика та розслідування групового порушення громадського порядку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. С. 10.

то суб'єктом злочину вважається лише особа, яка виступила організатором або активним учасником¹. За 2024 рік лише 2 вироки суду набрали законної сили. З кримінологічної точки зору, суб'єктом даного злочину виступають чоловіки, що логічно з огляду на особливості об'єктивної сторони складу злочину. У контексті досліджених вироків можна зробити висновок про наявність політичних мотивів. З-поміж засуджених такою ж залишається вікова тенденція – обидва правопорушення вчинені у віці від 30 до 50 років, один із злочинів вчинений засудженим у період відбування покарання².

Варто відзначити, що особливістю масового заворушення, що вирізняє цей злочин з-поміж інших, є вчинення його натовпом³. Як зазначає Т. П. Гусак злочинні дії, що вчиняються особами в складі натовпу, визначаються умовами їх створення: неорганізоване проведення мітингів; недоліки в діяльності державних і громадських організацій; здатність людини піддаватися впливу радикально налаштованих учасників мітингів та на провокації; моральне формування особистості, зокрема

¹ Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Злочини проти громадського порядку: кримінологічна характеристика та питання запобігання національною поліцією України. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*, 2022. №1(3). С. 101.

² Звіт про склад засуджених (№ 7) за 2024 рік. Державна судова адміністрація України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.

³ Пустовий О. О. Оперативно-розшукова характеристика масових заворушень. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. №4. С. 156.

прагнення до агресивного розв'язання конфлікту; доступність зброї для громадян; неадекватна відповідь силових структур на обстановку, що склалася; в екстремальних ситуаціях можливість застосування підручних засобів учасниками масових заворушень¹.

3. Щодо закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, то для них характерним є виключно умисний характер діяння, що може проявлятися у публічних закликах до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницького виселення громадян, що загрожують громадському порядку, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів такого змісту². Згідно матеріалів Державної судової адміністрації України за 2024 рік за вказаною статтею також лише 2 вироби суду набрали законної сили. В обох випадках засуджені мали лише базову загальну середню освіту, одна із засуджених осіб – жінка у віці від 18 до 25 років, що не є типовим для досліджуваної групи злочинів³. Із аналізу матеріалів вироку суду можна стверджувати, що характерною ознакою

¹ Гусак Т. П. Протидія злочинним діянням, що вчиняються особами у складі натовпу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. С. 12.

² Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. С. 363.

³ Звіт про склад засуджених (№ 7) за 2024 рік. Державна судова адміністрація України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.

є використання мережі інтернет та наявність політичних мотивів (у тому числі протидія законній діяльності Збройних Сил України).

Щодо хуліганства, то при проведенні дослідження важливо врахувати, що в середині минулого століття хуліганство становило більше третини у структурі загальнокримінальної злочинності на території сучасної України. Потім почалося зниження його рівня, проте і зараз можна впевнено стверджувати, що хуліганство займає значну частку у загальній структурі злочинності в Україні¹. В основі хуліганських спонукань лежить прагнення показати навмисно-показне нехтування до оточуючих, до суспільства, до особистої гідності людини, її праці, явно протиставити свою поведінку вимогам громадського порядку, бажання показати свою грубу силу, жорстокість, п'яну завзятість, познущатися над беззахисним, в зухвалій формі кинути виклик суспільній моралі й інші ниці прагнення².

На відміну від правопорушень, що досліджувались вище, за хуліганство було засуджено 523 особи за 2024 рік, що дозволяє надати більш розгорнуту характеристику. Так, з кримінологічної точки зору суб'єктом даного кримінального пра-

¹ Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / за заг. ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкина. – Харків: Право, 2014. С. 298.

² Кірінко О. В. Хуліганство: психолого-юридична характеристика. *Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права* : матер. міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.) Т.1 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В. М. Дрьомін ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2012. С. 769.

вопорушення є чоловік (96,8% вироків) у віці від 30 до 50 років (46,7% вироків), що працездатний, але не працював і не навчався (64,3% вироків), не мав вищої освіти (86,2%). Для хуліганства також характерним є вчинення правопорушення у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння – 30,7% вироків¹.

Хуліганам притаманні такі риси, як агресивність, рішучість, самовпевненість через фізичну перевагу, неконтрольованість дій, потяг до алкогольних напоїв, що є характерним для чоловіків. Злочинні переконання та антисоціальні дії є менш властивими для жінок². Особливістю жіночого хуліганства, на думку Д. А. Демчишина є те, що воно вчиняється групою осіб або з «ідейних спонукань»³. Варто відзначити, що лісне хуліганство становить близько 15% від загального числа реєстрованих хуліганських дій та пов'язане із застосуванням зброї або предметів, використовуваних як зброя⁴.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що кримінологічна характеристика осіб, за-

¹ Звіт про склад засуджених (№ 7) за 2024 рік. Державна судова адміністрація України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.

² Артюхова В. В. Хуліганство: кримінально-правове та кримінологічне пізнання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. С. 145.

³ Демчишин Д. А. Кримінологічна характеристика та запобігання хуліганству в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Маріуполь, 2021. С. 126.

⁴ Войтко А. О. Поняття та генезис виникнення групового порушення громадського порядку. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 1, 2017. С. 207.

суджених за кримінальні правопорушення проти громадського порядку, відзначається стабільністю ряду соціально-демографічних показників. Зокрема, типовим суб'єктом є чоловік віком 30–50 років, який не має вищої освіти, не працює і не навчається. Особливості мотивації, психоемоційного стану та соціального середовища цих осіб свідчать про значний вплив маргіналізації, девіантної субкультури та недостатнього контролю з боку правоохоронних органів. Також важливим чинником є вживання алкоголю або наркотичних речовин, що посилює ризик агресивної та деструктивної поведінки.

Окрему увагу привертають рідкісні, але резонансні форми правопорушень, як-от масові заворушення або заклики до дій, що загрожують громадському порядку. Незважаючи на малу кількість вироків, аналіз показав наявність політичних мотивів, використання цифрових платформ для організації або пропаганди протиправних дій, а також зростаючу залученість молоді та жінок, що є нетиповим явищем у даній категорії злочинів. Це вимагає адаптації профілактичної роботи до сучасних умов, зокрема шляхом моніторингу інформаційного простору та посилення кібербезпеки.

Таким чином, результати дослідження мають як теоретичну, так і практичну цінність. Вони дозволяють сформулювати більш точну модель ризиків, пов'язаних із порушенням громадського

порядку, що може стати основою для розробки ефективних профілактичних стратегій, зниження рівня рецидивної злочинності та удосконалення кримінального законодавства. Урахування встановлених кримінологічних особливостей засуджених також сприятиме більш обґрунтованій ресоціалізації та індивідуалізації впливу на правопорушників у межах кримінально-виконавчої системи.

**НАУКОВИЙ ВНЕСОК
ПРОФЕСОРА ГОЛІНИ
ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬОВИЧА
У РОЗВИТОК ВЧЕННЯ
ПРО ВІКТИМОЛОГІЧНЕ
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ**

Катерина Кулик,

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
асистентка кафедри кримінально-правової політики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Розвиток сучасної кримінології в Україні неможливо уявити без фундаментальних наукових досліджень шановного доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України Голіни Володимира Васильовича. Вчений має широкий спектр науко-

вих інтересів, які включають проблеми судимості, питання кримінологічної політики, попередження злочинності, окремих видів злочинів, державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні, віктимологія та ін. Науковий доробок Заслуженого діяча науки і техніки України налічує понад чотири сотні публікацій, сповнених глибокими та комплексними дослідженнями, енциклопедичними знаннями й прогресивними концепціями.

Однією з ключових тем наукових розробок В. В. Голіни є запобігання злочинності, якій професор присвятив велику кількість праць, що стали джерелом знань для багатьох поколінь кримінологів та фахівців в сфері кримінального права. Важливо згадати про фундаментальне дисертаційне дослідження на тему «Спеціально-кримінологічне попередження злочинності (теорія і практика)» (1994 р.) для здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Зазначена наукова праця стала теоретичною базою для подальших досліджень як і самого науковця, так і плеяди правників. Так, Володимир Васильович, проаналізувавши попередні наукові напрацювання зарубіжних та вітчизняних вчених, сформулював визначення запобігання злочинності. Під запобіганням злочинності розуміємо «соціальну політику держави, спрямовану на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх

позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загальносоціальне запобігання)», а також спеціальну випереджальну практику протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання)»¹. Вчений також систематизував критерії класифікації запобіжних заходів. Так, за рівнем розрізняються загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинності; за суб'єктами – заходи, що здійснюються органами всіх гілок влади відповідно до їх компетенції, ресурсного забезпечення, специфіки діяльності, організаціями, трудовими об'єднаннями, установами, громадськістю, окремими посадовими особами і громадянами; за об'єктами – відповідно до видів злочинів, на протидію яким вони спрямовані та ін.².

Професор В. В. Голіна не залишив поза увагою і питання віктимологічного запобігання, оскільки воно є невід'ємною частиною загальної системи протидії злочинності. На його думку, віктимологічне запобігання здійснюється за такими ж напрямками, що й запобігання злочинності взагалі: загальносоціальне віктимологічне запобігання; спеціально-віктимологічне запобігання та індивідуальне віктимологічне запобігання.

¹ Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / Голіна В. В. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 16. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0016.pdf

² Там само. С. 17

Звертаючись до загальносоціального віктимологічного запобігання, Володимир Васильович визначає головним напрямом припинення в країні пауперизації, люмпенізації населення, виконання стратегічного спрямування подолання бідності. Необхідною передумовою подолання бідності є створення працездатним верствам населення умов для самостійного розв'язання проблем підвищення власного добробуту, що можливо лише у разі забезпечення продуктивної зайнятості, збалансування попиту і пропозиції на ринку праці, запобігання безробіттю¹. Другим важливим вектором є активізація захисних можливостей потенційних жертв злочинів та забезпечення їх безпеки. Активізація захисних можливостей потенційних жертв злочинів означає кардинальну зміну ставлення людей, посадових осіб і взагалі суспільства до захисту своїх особистих і майнових справ від злочинних посягань і упереджуюче забезпечення з боку держави безпеки потенційних жертв. До способів такої активізації можна віднести: кримінологічну поінформованість населення та правову пропаганду; просвітницькі програми з питань захисту прав населення; адаптаційні заходи для певної категорії населення; навчання населення правилам безпечної поведінки та інші².

¹ Голіна В. В. Вибрані праці / В. В. Голіна. Харків : Право, 2020. 125–126.

² Там само. С. 127.

Розкриваючи питання спеціально-віктимологічного запобігання В. В. Голіна в колективній монографії «Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження)» зазначає, що воно є специфічною складовою частиною спеціально-кримінологічного запобігання злочинності і являє собою підсистему заходів, спрямованих на усунення тих явищ і процесів, які безпосередньо віктимізують людину, що робить її уразливою, віктимною для певних видів злочинів (віктимологічна профілактика), а також на підвищення стану безпеки особи і захищеності матеріальних цінностей від злочинних посягань¹. Віктимологічна профілактика, згідно з позицією автора, мислиться як завдання держави та відповідних суб'єктів боротьби зі злочинністю завчасно попередити процес кримінальної (не будь-якої) віктимізації людей шляхом впливу на ті негативні явища й процеси, які можуть відбутися чи вже відбуваються у безпосередньому людському середовищі. Залежно від того, на які явища й процеси спрямовані профілактичні віктимологічні заходи (на ті, що можуть виникнути і бути використаними злочинцями), виділяє наступні їх види: заходи обмеження такої віктимності; заходи усунення віктимізації і віктимності; заходи захисту і безпеки.

¹ Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / кол. авторів. За заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Кроссрууд, 2008. 364 с. Зі змісту : Віктимологічне попередження: загальна характеристика, його види та основні напрямки / В. В. Голіна. Розд. 4, підрозд. 4.4. С. 256–283.

Окремо, вчений вказує на важливість заходів випередження формування групової чи масової віктимізації, що включають специфічний комплекс заходів різних за соціальною природою, за допомогою яких держава намагається уникнути появи масової віктимізації і жертв від певних видів злочинів¹.

Індивідуальне ж віктимологічне запобігання Володимир Васильович трактує як різновид випереджальної профілактичної діяльності, спрямованої на конкретну особу з підвищеним рівнем віктимності з метою недопущення стосовно неї кримінального посягання. В основі такої діяльності лежать обґрунтоване припущення, прогноз і правова підстава, що та чи інша особа потенційно може опинитися в ролі жертви злочину. Об'єктом індивідуального віктимологічного запобігання професор визначає: поведінку та спосіб життя осіб з високою віктимністю; особистісні соціальні та психофізичні особливості індивідів, які перетворюють (і суб'єктивно, і об'єктивно) у кримінально уразливих; несприятливі умови оточуючого таку особу середовища та життєвого укладу, в яких виникає і проявляється її підвищена віктимність [2, с. 137]. До форм індивідуального віктимологічного запобігання належать переконання, надання допомоги та примус.

¹ Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / кол. авторів. За заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Кроссрууд, 2008. 364 с. Зі змісту : Віктимологічне попередження: загальна характеристика, його види та основні напрямки / В. В. Голіна. Розд. 4, підрозд. 4.4. С. 256–283.

У своєму навчальному посібнику «Запобігання злочинності (теорія і практика)» В. В. Голіна виділяє наступні спеціальні напрями віктимологічного запобігання: а) виховно-профілактичний; б) захисний; в) організаційно-управлінський; г) обмежувальний; ґ) нормативного врегулювання питань, пов'язаних з віктимізацією; д) просвітницький; е) подолання віктимного стану. Кожен із цих векторів включає розробку заходів, які знижують віктимність й віктимізацію населення, наприклад: упровадження програм стримування злочинності; консультативно-освітні заходи щодо особистої безпеки і охорони власності; навчальні курси або навчальні дисципліни в школах; розповсюдження пам'яток типу «Як не стати жертвою злочину»; технічні заходи; належна освітленість міст, сіл, територій, дворів; безпечна архітектура будинків, дошкільних закладів, квартир тощо; нормативне закріплення допомоги жертвам злочинів та відшкодування шкоди та інші.

Таким чином, вагомий внесок професора В. В. Голіни охоплює різноманітні сфери кримінологічних та кримінально-правових досліджень, де особливе місце посідають праці, присвячені вивченню запобігання злочинності та віктимологічному запобіганню. Зазначені роботи мають неоціненне значення для формування теоретичних та практичних аспектів кримінології й, без сумніву, сприятимуть подальшим науково-практичним пошукам шляхів зниження злочинності в Україні.

НАУКОВА ШКОЛА
«РОЗРОБКА КРИМІНОЛОГІЧНИХ
ЗАСАД БОРОТЬБИ
ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ»
ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬОВИЧА
ГОЛІНИ

*Політова Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри права
Маріупольського державного університету*

Якщо Ви володієте знанням,
дайте іншим запалити від нього
свої світильники.

Т. Фуллер

Кожна наукова школа – це об’єднання дослідників заради розробки спільних концепцій, серед яких один вчений є «творцем» та її лідером. З одного боку, таке визначення «наукової школи» може бути не зовсім вдалим, адже залишило поза увагою багато особливостей та властивостей таких об’єднань, а з іншого боку дозволило сформуванню загального уявлення. Саме тому можна погодитися з тим, що кожний, хто дотримується академічної доброчесності, самостійно пройшов шлях до здобуття наукового ступеня кандидата (доктора філософії) або доктора юридичних наук, пишається своїм на-

уковим керівником або науковим консультантом. Ці відносини, які поєднані наукою, стають фундаментом для творчого натхнення та продовження спільної співпраці¹. І саме це є головне у наукових школах.

З впевненістю можна сказати, що теплі слова про свого наукового керівника – це шана і гордість. Самі такі слова приємно читати про Володимира Васильовича Голіну: «Нас, учнів, Володимир Васильович вчить бути щедрими на думки та ідеї. Адже саме цей безцінний досвід комунікації визнає вектори бачення та розв'язання багатьох кримінологічних і соціально-політичних проблем української сучасності. Збираючись разом, ми розповідаємо Вчителю про те, як проходять наші наукові будні, якими сподіваннями живимо, над чим працюємо. І такі наші зустрічі – своєрідні хроніки кримінологічної науки в першій чверті ХХІ століття. Ми навчилися науковому колективізму та разом із тим продовжуємо бути лідерами, ми з упевненістю крокуємо в майбутнє нашої країни та одночасно вболіваємо за долю теперішню, ми радимося з метром «з приводу і без приводу» та розвиваємося як цілком самостійні, самодостатні

¹ Політова А. С. Наука та наукові школи з кримінального права (кримінології): роздуми. *Наступність у кримінальному праві: до 70-річчя проф. Ю. В. Бауліна* : матеріали наук. конф. (м. Харків, 8 верес. 2023 р.) / редкол.: Ю. А. Пономаренко (голова), О. В. Харитонова, Н. В. Маслак та ін. ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. кримін. права. Харків : Право, 2023. С. 103–109.

«наукові одиниці». Словом, ми завжди в епіцентрі подій наукової кримінологічної школи, ім'я якої завжди буде пов'язуватися з Володимиром Васильовичем Голіною»¹.

Проведений нами аналіз щорічних видань «Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук» з 2012 р. по 2024 р. показав, що науковим керівником В. В. Голіна був закріплений у 11 здобувачів (більш детально у Схемі 1).

Схема 1.

Наукова школа Голіни В. В.

¹ Голіна В. В. Вибрані праці. Харків : Право, 2020. 592 с.

2017 р.
Кібальник С. О.
Тема
«Кримінологічна характеристика та запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України»

2019 р.
Лимаренко Ю. С.
Тема
«Запобігання і протидія домашньому насильству за матеріалами Харківського регіону»

2021 р.
Віценко С. М.
Тема
«Кримінологічна характеристика та запобігання зловживанням владою або службовим становищем розпорядниками коштів при закупівлі товарів та послуг»

2021 р.
Гончарова О. О.
Тема
«Злочинність жінок: кримінологічна характеристика, детермінація і запобігання»

2021 р.
Біланчук Р. В.
Тема
«Кримінологічний аналіз та запобігання насильницьким суспільно небезпечним діянням, що вчиняються особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності в Україні»

Зауважимо, що науковим керівником В. В. Голіна у 2016 р., 2018 р., 2020 р., 2022 р., 2023 р. не був затверджений у здобувачів. Але важливо не тільки закріпити тему наукового дослідження, обрати наукового керівника, а й захистити дисертацію. Саме успішний захист дисертаційного дослідження здобувачем й формує наукову школу.

У Національному репозитарії академічних текстів за дисертаційними дослідженнями (спеціальність 12.00.08) наукова школа Голіни В. В. представлена такими вченими:

1. Самойлова О. М. (захист 2019 р.) Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання умисним вбивствам та умисним тяжким

тілесним ушкодженням, що вчиняються особами похилого віку¹.

Дисертаційне дослідження присвячене кримінологічному аналізу умисних вбивств та тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються особами похилого віку, та розробці перспективних заходів запобігання останнім. Здійснено вивчення основних кількісно-якісних показників цих злочинів, висвітлено соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні риси особи злочинця і потерпілого. Залежно від характеру поведінки потерпілих запропоновано їх класифікацію. З'ясовано детермінанти, а також роль віктимологічного аспекту в механізмі детермінації таких злочинів, запропоновано комплекс заходів запобігання їм на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та віктимологічному рівнях.

2. Рябчук С. В. (захист 2019 р.) Кримінологічна характеристика та запобігання гральному бізнесу².

У дисертаційному дослідженні здійснений комплексний аналіз сучасного стану грального бізнесу, виділені його причини й умови, вивчено особу злочинця, який займається гральним бізнесом, а також розроблені заходи запобігання вказаному

¹ Самойлова О. М. Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання умисним вбивствам та умисним тяжким тілесним ушкодженням, що вчиняються особами похилого віку: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 23 с.

² Рябчук С. В. Кримінологічна характеристика та запобігання гральному бізнесу: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 20 с.

злочину. Дисертантом внесені пропозиції з оптимізації запобіжної діяльності, рекомендації з удосконалення як чинного кримінального законодавства, так і практики запобігання гральному бізнесу з урахуванням зарубіжного досвіду.

3. Шрамко С. С. (захист 2018 р.) Роль громадськості у запобіганні злочинності в Україні¹.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретичних і прикладних питань участі громадськості у запобіганні злочинності в Україні. У роботі розглянуто процес залучення громадськості до запобігання злочинності, форми та методи її участі у радянський період. Виділено істотні ознаки громадськості як суб'єкта запобігання злочинності та сформульовано її сучасне розуміння. Виокремлено блоки нормативно-правового регулювання діяльності громадськості щодо запобігання злочинності. З'ясовані чинники, що сприяють зниженню активності громадян у запобіганні злочинності. Названі основні форми та методи участі громадськості у запобіганні злочинності в Україні. На підставі дослідження питання щодо взаємодії громадськості з органами влади, місцевого самоврядування, правоохоронними органами у сфері запобігання злочинності та практики залучення громадськості до запобігання злочинності у провідних країнах світу, сформульовано шляхи підвищення ефективності участі громадськості у запобіганні злочинності в Україні.

¹ Шрамко С. С. Роль громадськості у запобіганні злочинності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Харків, 2018. 20 с.

4. Калініна А. В. (захист 2018 р.) Запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства в Україні¹.

Дисертаційна робота присвячена поглибленому кримінологічному аналізу і розробці ефективних заходів запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства в Україні. На основі офіційних статистичних даних та результатів емпіричного дослідження надано характеристику її рівня, структури, топографії, географії, латентності, динаміки та ін. Визначено головні соціально-демографічні, кримінально-правові та фізичні ознаки особи злочинця-іноземця / апатрида. Проаналізовано зв'язок між національністю злочинця та видом вчинюваного ним злочину. Визначено, що міждержавна міграція є фоновим для злочинності явищем. Проаналізовано детермінанти такої злочинності, висвітлено головні аспекти загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання їй.

5. Павлишин К. О. (захист 2018 р.) Запобігання крадіжкам, що вчиняються неповнолітніми².

Дисертація є першим в Україні комплексним кримінологічним дослідженням крадіжок, що вчиняються неповнолітніми, в якому розроблено рекомендації щодо запобігання їм.

¹ Калініна А. В. Запобігання злочинності іноземців та осіб без громадянства в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 20 с.

² Павлишин К. О. Запобігання крадіжкам, що вчиняються неповнолітніми: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 20 с.

У роботі розглянуто причини та умови, які детермінують крадіжки, що вчиняються неповнолітніми, роль віктимності та віктимної поведінки жертв крадіжок у механізмі злочинної поведінки, особистість неповнолітнього крадія та мотивацію його злочинної поведінки. У дисертації визначено місце крадіжок, що вчиняються неповнолітніми, у структурі злочинності неповнолітніх, наведено їх розгорнуту кримінологічну характеристику, вивчено динаміку вчинення неповнолітніми крадіжок за останні 17 років.

Особлива увага приділена розробці рекомендацій щодо запобігання крадіжкам, що вчиняються неповнолітніми, в яких визначені шляхи та способи запобігання їм на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному, віктимологічному та індивідуальному рівнях з урахуванням ресурсних можливостей держави. Розглянуто доцільність імплементації в практику запобіжної діяльності в Україні досвіду запобігання злочинності неповнолітніх провідних країн світу (США, Велика Британія, Німеччина тощо).

6. Артеменко О. М. (захист 2018 р.) Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти порядку проходження військової служб¹.

Дисертація є комплексним кримінологічним дослідженням злочинів проти порядку проходження

¹ Артеменко О. М. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти порядку проходження військової служб: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 20 с.

військової служби в Україні. У науковій праці надано кримінологічну характеристику вказаних злочинів, вивчено особистість злочинця-військовослужбовця, який порушив порядок проходження військової служби, виділено групи детермінант, що зумовлюють ці злочини, запропоновано перспективні напрями і заходи запобігання їм.

7. Шуміло О. О. (захист 2016 р.) Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поведженню з тваринами¹.

Дисертація присвячена дослідженню жорстокого поведження з тваринами, його кримінологічної природи, вирішенню комплексу теоретичних та прикладних проблем, пов'язаних із запобіганням цьому негативному соціальному явищу.

Надано визначення жорстокого поведження з тваринами, з'ясовано його характерні ознаки та форми прояву, проаналізовано стан наукової розробки цієї проблеми. На підставі вивчення кількісних і якісних показників встановлено стан, динаміку й тенденції жорстокого поведження з тваринами, рівень латентності цього злочину. Досліджено особистість злочинця, який жорстоко поводить з тваринами, за соціально-демографічними, морально-психологічними, соціально-рольовими та кримінально-правовими ознаками. Запропоновано класифікацію таких осіб за метою їхньої злочинної

¹ Шуміло О. О. Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поведженню з тваринами: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08.Запоріжжя, 2016. 20 с.

поведінки. Розглянуто детермінаційний комплекс чинників жорстокого поводження з тваринами. Висвітлено позитивний міжнародний та зарубіжний досвід запобігання жорстокому поводженню з тваринами. Запропоновано основні заходи загально-соціального, спеціально-кримінологічного й індивідуального запобігання жорстокому поводженню з тваринами.

8. Іванов А. В. (захист 2015 р.) Податкова злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання¹.

Дисертація присвячена дослідженню податкової злочинності, її кримінологічної характеристики, детермінації та запобігання. Надано загальну характеристику податкової системи України, визначено її місце в механізмі детермінації податкової злочинності. Запропоновані підходи до розуміння «податкової злочинності» як кримінологічного поняття, визначені її сутнісні риси. Проаналізовані кримінально-правові ознаки податкових злочинів, надана новітня кримінологічна характеристика цих злочинів та осіб, що їх вчинили. Окрему увагу приділено латентності податкових злочинів, її рівню, чинниками та видам. Досліджено особливості детермінації податкових злочинів, їх причини та умови, місце конкретної життєвої ситуації в механізмі детермінації податкових злочинів. Визна-

¹ Іванов А. В. Податкова злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 20 с.

чені та охарактеризовані заходи загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання податковим злочинам. Проаналізовані особливості запобігання податковим злочинам органами прокуратури, напрямки цієї діяльності, запропоновані шляхи її розвитку.

9. Бугаєць А. В. (захист 2015 р.) Кримінологічна характеристика та запобігання корисливій насильницькій злочинності на залізничному транспорті¹.

Дисертація присвячена дослідженню корисливої насильницької злочинності на залізничному транспорті, який розглянуто в якості об'єкта запобіжного впливу. Надано кримінологічну характеристику корисливої насильницької злочинності на залізничному транспорті. З'ясовано детермінаційну залежність вчинення корисливих насильницьких посягань від ступеню криміногенності об'єктів залізничного транспорту. Визначено основні заходи спеціально-кримінологічного запобігання корисливій насильницькій злочинності на залізничному транспорті в залежності від його інфраструктури. Окреслено кримінологічні риси особи сучасного корисливого насильницького злочинця, приведена їх типологія. Запропоновані шляхи підвищення ефективності діяльності суб'єктів запобігання корисливій насильницькій злочинності на залізничному транспорті.

¹ Бугаєць А. В. Кримінологічна характеристика та запобігання корисливій насильницькій злочинності на залізничному транспорті: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 20 с.

10. Сметаніна Н. В. (захист 2014 р.) Теоретичне уявлення про злочинність в пострадянській кримінології¹.

Дисертацію присвячено розв'язанню теоретичних і практичних питань визначення злочинності у сучасній кримінології. Проаналізовано історичний досвід визначення злочинності в радянській кримінології, розглянуто сучасні методологічні підходи до вивчення злочинності. Автором систематизовано основні визначення злочинності, встановлено межі її пізнання, наведена кримінологічна класифікація проявів злочинності. На підставі проведеного аналізу запропоновано інформаційну модель злочинності в сучасній кримінології. У роботі надані пропозиції щодо вдосконалення визначення злочинності, кримінологічної класифікації злочинних проявів, кількісно-якісних показників злочинності та її «ціни».

11. Маршуба М. О. (захист 2014 р.) Кримінологічна характеристика особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця в Україні².

Дисертацію присвячено розв'язанню теоретичних і практичних проблем організації процесу вивчення особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця в Україні та розробці перспективних заходів запобігання цьому різновиду

¹ Сметаніна Н. В. Теоретичне уявлення про злочинність в пострадянській кримінології: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 20 с.

² Маршуба М. О. Кримінологічна характеристика особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 20 с.

злочинних проявів з урахуванням визначальних рис та властивостей особи неповнолітнього правопорушника. З цією метою з'ясовано сучасний стан наукової розробки проблеми особи неповнолітнього злочинця, зокрема, її кримінологічні та психологічні аспекти, що є підґрунтям пізнання особи неповнолітнього правопорушника, що вчиняє корисливо-насильницькі злочини. Розглянуто зміст та обсяг поняття особи злочинця даного виду, здійснено кримінологічний аналіз основних кількісно-якісних показників й тенденцій корисливо-насильницької злочинності неповнолітніх. Висвітлено соціально-демографічний, кримінально-правовий та морально-психологічний блоки кримінологічної характеристики особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця, а так само проведено типологію цих злочинців за складним критерієм їх поділу. На підставі поглибленого аналізу чинників макро- та мікросередовищного характеру розкрито механізм їх впливу на формування криміногенних рис і властивостей особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця. Зроблено огляд загальних положень запобігання корисливо-насильницькій злочинності в Україні з урахуванням особистісних характеристик особи злочинця відповідного виду. Результати, отримані під час всебічного розгляду особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця, покладено в основу запропонованої системи корекції особи,

що виявляє у своїй поведінці корисливо-насильницькі нахили, та поведінки неповнолітнього, що вже вчинив будь-який корисливо-насильницький злочин.

12. Полтава К. О. (захист 2014 р.) Кримінологічна характеристика та запобігання автотранспортним злочинам, що пов'язані із загибеллю людей або із тяжким тілесним ушкодженням, в Україні¹.

У дисертації створено кримінологічну характеристику автотранспортних злочинів, що пов'язані із загибеллю людей або із тяжким тілесним ушкодженням. Розглянуто історичний аспект кримінально-правової охорони безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту в Україні. Надано кримінологічне обґрунтування класифікаційного виокремлення автотранспортної злочинності та визначено характерні риси особи автотранспортного злочинця.

Визначено специфіку причин та умов вчинення автотранспортних злочинів, а також з'ясовано роль гендерного і віктимологічного аспектів у механізмі детермінації розглядуваної злочинності. Крім цього, проаналізовано загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання зазначеним злочинним діянням, включаючи індивідуальну та віктимологічну профілактику. Узагальнено досвід

¹ Полтава К. О. Кримінологічна характеристика та запобігання автотранспортним злочинам, що пов'язані із загибеллю людей або із тяжким тілесним ушкодженням, в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 20 с.

країн ЄС та США у протидії автотранспортним злочинам із метою впровадження аналогічних заходів запобігання розглядуваній злочинності в Україні.

13. Марченко М. Ю. (захист 2013 р.) Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному зайняттю земельної ділянки та самовільному будівництву¹.

Дисертаційне дослідження присвячене кримінологічній характеристиці та запобіганню злочинам, пов'язаним із самовільним зайняттям земельної ділянки та самовільним будівництвом. Досліджуються їх кількісно-якісні показники, особа злочинця, який самовільно займає земельну ділянку та здійснює самовільне будівництво, детермінанти таких злочинів. Запропоновано комплекс заходів запобігання цим злочинам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

14. Рябчук О. С. (захист 2012 р.) Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, пов'язаним з насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом².

У дисертації здійснена кримінологічна характеристика та викладена система запобігання насильницькому задоволенню статевої пристрасті неприродним способом. Досліджені основні кіль-

¹ Марченко М. Ю. Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному зайняттю земельної ділянки та самовільному будівництву: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 20 с.

² Рябчук О. С. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, пов'язаним з насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2012. 20 с.

кісно-якісні показники вказаних злочинів, місце, час та географія їх вчинення.

Розглянуті специфічні чинники, які сприяють латентизації злочинів, передбачених ст. 153 КК України.

За допомогою соціально-демографічних, кримінально-правових, морально-психологічних груп ознак визначено характерні особливості злочинця, винного у вчиненні насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом та потерпілої особи.

Детермінація вказаних злочинів висвітлюється на підставі дослідження факторів макрорівня, мікрорівня та індивідуального рівня.

В роботі надані пропозиції щодо удосконалення системи заходів запобігання насильницькому задоволенню статевої пристрасті неприродним способом на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях, сформульовані рекомендації щодо вдосконалення законодавства.

15. Головкін Б. М. (захист 2011 р.) Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні¹.

Дисертація присвячена дослідженню корисливої насильницької злочинності, її кримінологічної природи, вирішенню комплексу теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних із детермінацією

¹ Головкін Б. М. Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 35 с.

і запобіганням цьому соціально-правовому явищу об'єктивної дійсності. У роботі з'ясовано кримінологічну природу, розкрито сутність і форму прояву, сформульовано визначення корисливої насильницької злочинності. На підставі аналізу кількісних та якісних показників встановлені типові риси і тенденції розвитку цієї злочинності. Проблема формування особи корисливого насильницького злочинця вирішується крізь призму ціннісно-нормативного становлення спрямованості його особистості, що має каузальне значення для мотивації і злочинної поведінки. З позицій соціально-психологічного підходу вирішується проблема детермінації корисливої насильницької злочинності. Сформовано цілісну концепцію запобігання корисливій насильницькій злочинності, що базується на провідній ідеї забезпечення від цієї злочинності різними засобами превентивного впливу на її причини та умови, осіб, які виявляють злочинні наміри, а також через зменшення можливостей для вчинення корисливих насильницьких злочинів і захист потенційних потерпілих.

16. Батиргареева В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні¹.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню на ґрунтовному емпіричному матеріалі теоретичних і практичних проблем рецидивної злочинності в Україні та розробці засад її запобігання.

¹ Батиргареева В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Х, 2010. 47 с.

З огляду на законодавче визначення «рецидив злочинів» надане у ст. 34 КК України, дисертанткою розкривається сутність рецидивізму, його місце і роль у структурі злочинності в цілому, обґрунтовується положення про підвищену суспільну небезпечність рецидивної злочинності та визначаються прояви цієї небезпечності.

У роботі досліджуються сучасні тенденції рецидивної злочинності в Україні, аналізуються її кількісно-якісні показники і визначаються чинники, що впливають на їх оцінку. На підставі попередніх теоретичних напрацювань сформульовані основні положення про злочинну «кар'єру» рецидивістів та досліджена структура рецидиву. З урахуванням основних рис особи злочинця-рецидивіста і на підставі комплексного критерію проводиться типологія цих злочинців.

Аналіз детермінації рецидивної злочинності крізь призму положень відомих західних теорій походження злочинності (аномії, навчання й стигматизації) і застосування знань про етапи у розвитку злочинної «кар'єри» рецидивістів дозволили визначитися з об'єктами запобіжного впливу та системно викласти заходи запобігання злочинному рецидивізму.

На підставі дослідження сформульовані пропозиції щодо вдосконалення практики боротьби з рецидивною злочинністю в Україні.

17. Колодяжний М. Г. (захист 2010 р.) Кримінологічна характеристика та запобігання вимаганням, поєднаним із насильством¹.

Дисертаційне дослідження присвячене кримінологічній характеристиці та запобіганню вимаганням, поєднаним із насильством. Досліджуються їх кримінологічна та кримінально-правова характеристика, особа вимагача, злочини якого поєднані з фізичним насильством, причини й умови вчинення цього виду злочинів, особа потерпілого. Запропоновано комплекс заходів запобігання вимаганням, висловлюються рекомендації з активізації діяльності суб'єктів їх запобігання та пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

18. Лукаш А. С. (захист 2007 р.) Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження².

Дисертація присвячена кримінологічним проблемам зґвалтувань. Наводиться їх кримінологічна характеристика за сучасними даними. Проаналізовано теоретичні питання детермінації злочинів, викладено детермінанти зґвалтування на 3-х рівнях, обґрунтовано необхідність урахування впливу конкретної життєвої ситуації вчинення зґвалтування, викладено власне розуміння останньої та

¹ Колодяжний М. Г. Кримінологічна характеристика та запобігання вимаганням, поєднаним із насильством: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2010. 20 с.

² Лукаш А. С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2007. 19 с.

її види. Розглядається доцільність урахування віктимологічного чинника вчинення зґвалтування, що виходить з особливостей указаного злочину. По-новому представлено підхід до розгляду девіацій гвалтівника, зокрема, останні поділені на 3 групи за їх природою з обов'язковим урахуванням сексологічних відхилень. З огляду на специфіку вчинення зґвалтування, його детермінант й особливостей конкретної життєвої ситуації його вчинення запропоновано систему попереджувальних заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного й індивідуального попередження.

19. Монгуш Ш. Ч.-О. (захист 2007 р.) Кримінологічна характеристика умисних убивств і заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю особи та їх попередження (за матеріалами Республіки Тива)¹.

Дисертація є дослідженням, в якому на монографічному рівні здійснений кримінологічний аналіз та викладена система попереджувальних заходів тяжких насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи у Республіці Тива. Надається їх кримінологічна характеристика, досліджується особа насильницького злочинця та особа потерпілого, висвітлюються причини й умови вчинення цього виду злочинів. Крім того, запропоновано комплекс заходів попередження тяжких

¹ Монгуш Ш. Ч.-О. Кримінологічна характеристика умисних убивств і заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю особи та їх попередження (за матеріалами Республіки Тива): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2007. 18 с.

наси́льницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, висловлюються пропозиції щодо активізації та вдосконалення діяльності суб'єктів їх попередження.

20. Доброрез І. О. (захист 2005 р.) Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (за матеріалами Автономної Республіки Крим)¹.

Робота присвячена проблемам незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту в Автономній Республіці Крим. Розглядаються історично-соціальні та правові передумови криміналізації незаконного обігу вказаних речовин без мети збуту. Надається ґрунтовна кримінально-правова та кримінологічна характеристика злочинів, передбачених ст. 309 КК України. Дослідження даного виду злочинів на регіональному рівні дало можливість установити зв'язок особливостей їх учинення зі специфікою автономії. Зазнав критичного аналізу міжнародний досвід боротьби

¹ Доброрез І. О. Кримінологічна характеристика та попередження незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (за матеріалами Автономної Республіки Крим): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. 20 с.

з наркоманією, у тому числі легалізація деякими країнами легких наркотиків. Докладно вивчено особу злочинця, розроблена типологія таких осіб. На підставі з'ясування причин та умов учинення злочинів, передбачених ст. 309 КК України, запропоновано низку заходів по підвищенню ефективності попередження цього виду злочинів на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях.

21. Юрченко О. Ю. (захист 2004 р.) Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні¹.

Дисертація присвячена дослідженню віктимної поведінки потерпілих від тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи. Проаналізовані різноманітні види віктимної поведінки. Створена авторська типологія жертв від розглядуваного виду злочинів. Поглиблено теоретичне розуміння, поняття, структури і змісту віктимогенної ситуації. Розкривається її криміногенна роль. Запропоновано комплекс заходів щодо віктимологічного попередження тяжких насильницьких злочинів і створення віктимологічної програми профілактики тяжкої насильницької злочинності проти особи.

¹ Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 16 с.

22. Головкін Б. М. (захист 2003 р.) Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень¹.

Дисертація присвячена проблемі сімейно-побутового конфлікту в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень. У роботі дається розгорнута кримінологічна характеристика тяжких насильницьких злочинів проти особи, досліджуються особистість злочинця й потерпілого, ґрунтовно проаналізована структура сімейно-побутового конфлікту, особливості його ескалації та визначена роль у детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень. Виходячи із специфіки перебігу й загострення сімейно-побутового конфлікту, автор пропонує комплекс заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального попередження розглядуваних видів злочинів, а також окремі рекомендації по активізації й удосконаленню діяльності суб'єктів їх попередження.

23. Батиргареєва В. С. (захист 2002 р.) Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло².

Дисертація присвячена кримінологічній характеристиці та попередженню розбоїв, поєднаних

¹ Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2003. 20 с.

² Батиргареєва В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 20 с.

з проникненням у житло. Досліджується їх кримінологічна та кримінально-правова характеристика, особистість розбійника, злочини якого поєднані з проникненням у житло, причини та умови вчинення цього виду злочинів, особистість потерпілого. Запропоновано комплекс заходів попередження розбоїв, висловлюються пропозиції щодо активізації та вдосконалення діяльності суб'єктів їх попередження.

24. Лукашевич С. Ю. (захист 2001 р.) Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі¹.

Дисертацію присвячено кримінологічним проблемам сучасної злочинності засуджених у місцях позбавлення волі України. В роботі надано розгорнуту кримінологічну характеристику злочинності засуджених, висвітлено основні, кримінологічно значущі, риси особи злочинця і потерпілого, піддано аналізу специфічні фактори, причини та умови злочинності засуджених, особливості механізму злочинної поведінки. Запропоновано специфічні спеціально-кримінологічні заходи попередження злочинності засуджених. Надано пропозицію щодо відокремлення в системі спеціально-кримінологічного попередження злочинності сукупності специфічних заходів по формуванню у суспільстві антикримінальної культури та перетинання її розповсюджен-

¹ Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2001. 19 с.

ню як в суспільстві взагалі, так і серед засуджених в місцях позбавлення волі. Надано низку пропозицій органам і установам кримінально-виконавчої системи по вдосконаленню їхньої діяльності по попередженню злочинності засуджених.

Також відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» у разових спеціалізованих радах присуджено ступень доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право», які поповнили наукову школу Голіни В. В.:

1. Кібальник С. О. (захист 2021 р.) Кримінологічна характеристика та запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України¹.

Дисертація є кримінологічним дослідженням незаконного переправлення осіб через державний кордон України, за результатами якого надано кримінологічну характеристику цим злочинам, проаналізовано особистість злочинців, які їх вчиняють, встановлено детермінанти, що зумовлюють ці злочини, та запропоновано заходи запобігання

¹ Кібальник С. О. Кримінологічна характеристика та запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України: дис. ... д-ра філос. : 081 «Право» (08 – Право) / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2021. 260 с.

їм. Проаналізовано основні підходи в українській та зарубіжній науці до дослідження вказаних злочинів. Показано складний та багаторівневий характер цієї протиправної сфери діяльності, вирішальне значення в якій однак відіграє широко розгалужена транснаціональна злочинність. Зроблено висновки щодо високого рівня латентності розглядуваних діянь та висвітлено низку чинників, що його визначають. Виявлено нерівномірний регіональний розподіл незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Зазначені злочини здебільшого фіксуються в областях, що межують із Російською Федерацією, Молдовою та країнами Європейського Союзу. За ступенем залучення до цієї діяльності як галузі транскордонного злочинного бізнесу, а відтак і рівня суспільної небезпечності злочинної поведінки, здійснено розподіл винних осіб на такі класи: 1) які незаконно переправляли через державний кордон України своїх рідних або близьких за відсутності корисливого мотиву; 2) які вчинили злочин на ґрунті співчуття особам, з якими вони не зустрічалися раніше; 3) які є ситуаційними корисливими злочинцями; 4) які постійно займаються незаконним переправленням осіб через державний кордон України на оплатній основі. Проведено розподіл заходів запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон України на стратегії зменшення попиту та стратегії зменшення пропозиції.

2. Лимаренко Ю. С. (захист 2023 р.) Запобігання і протидія домашньому насильству за матеріалами Харківського регіону¹.

Дисертацію присвячено кримінологічному дослідженню домашнього насильства та негативних тенденцій у його розвитку в умовах Харківського регіону, розробці нових і конкретизації існуючих заходів загальносоціального й спеціально-кримінологічного запобігання та протидії йому на основі виявлених детермінаційних чинників. У дисертації надано характеристику соціально-економічних та інших ознак Харківського регіону, які ілюструють можливість вивчення детермінаційних чинників домашнього насильства на його прикладі із подальшим застосуванням результатів дослідження на території всієї України. Помітне зростання кількості сімей, які проживають без офіційної реєстрації шлюбних відносин та збільшення випадків розлучень на території Харківського регіону укріплює постулати безвідповідального ставлення до родинних зобов'язань. Безробіття негативно впливає на сімейні відносини. Бідність, неможливість забезпечити своїх дітей речами першої необхідності є конфліктогенними факторами, які сприяють вчиненню домашнього насильства в регіоні та всій країні. Достатньо стабільні показники

¹ Лимаренко Ю. С. Запобігання і протидія домашньому насильству за матеріалами Харківського регіону: дис. ...д-ра філос. : 081 «Право» (08 – Право) / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2023. 226 с.

наси́льницької злочинності та низький ступінь виявлення правопорушників вкотре підтверджують необхідність розробки заходів запобігання і протидії на основі матеріалів Харківського регіону. При дослідженні стану домашнього насильства в Харківському регіоні було виділено такі особливості. За період 2016–2021 років кількість зареєстрованих випадків вчинення домашнього насильства збільшилась майже вдвічі. На нашу думку, невпинне зростання динаміки домашнього насильства в Харківському регіоні та Україні є закономірним наслідком криміналізації домашнього насильства, створення спеціалізованих підрозділів у складі Національної поліції України та карантинних обмежень, введених внаслідок пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19. У 2020 році відмічено тенденцію до збільшення кількості засуджених осіб за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. У більшості досліджених випадків спостерігається поєднання двох форм домашнього насильства (фізичного і психологічного) та вчинення домашнього насильства переважно у вечірній і нічний час доби. Характерна для домашнього насильства приватність підтверджена вчиненням злочину в межах місця проживання жертви чи кривдника (84%). З'ясовано, що майже половину фактів вчинення домашнього насильства кваліфіковано як проступок, котрий передбачено ст. 125 Кримі-

нального кодексу України «Умисне легке тілесне ушкодження» та лише 4% за спеціальною ст. 126–1 «Домашнє насильство». Домашнє насильство у Харківському регіоні відзначається середнім рівнем латентності. У дисертації надано типовий портрет кривдника – це особа чоловічої статі, від 35 до 39 років, з середньою освітою, у якого переважно відсутнє постійне місце роботи, або який має тимчасовий заробіток, перебуває в офіційних або фактичних шлюбних відносинах, та який вчинив домашнє насильство. Систему детермінант домашнього насильства досліджено за трьома рівнями: макрорівнем, мезорівнем та мікрорівнем. На макрорівні вчиненню домашнього насильства сприяють: соціально-економічна нестабільність в державі; триваючі збройні конфлікти; достатньо високий рівень безробіття в регіоні; стереотипні патріархальні соціальні переконання та слабкі темпи утвердження гендерної рівності. Мезорівень представлений: негативним впливом девіантної поведінки у батьківській сім'ї кривдника на формування його особистості; відсутність власного житла та необхідність уживатися в одному приміщенні з іншими родинами; ворожим ставленням батьків до пари своєї дитини та їх систематичне втручання в життя подружжя; алкогольна / наркотична залежність членів сім'ї. Індивідуальний рівень чинників включає в себе: агресивність та запальний характер кривдника; наслідки впливу

попередніх судимостей засуджених і їх перебування певний час в установах виконання покарань; занижена або завищена самооцінка аб'юзера і як наслідок ревності з його боку та бажання самоствердитись за рахунок більш слабшої близької особи. За результатами проведеного дослідження представлено комплекс заходів загальносоціального запобігання домашньому насильству, котрі спрямовано на: стабілізацію соціально-економічного становища регіону шляхом зменшення рівня безробіття та алкоголізації населення; підвищення правової культури суспільства; забезпечення належної ресоціалізації осіб, звільнених з місць не-свободи, та впровадження різних форм державної та регіональної підтримки інституту сім'ї. Заходи спеціально-кримінологічного запобігання домашньому насильству в Харківському регіоні розроблено з урахуванням детермінаційного комплексу чинників за трьома напрямками: кримінологічної профілактики, відвернення та припинення кримінальних правопорушень.

3. Ворожбіт-Горбатюк В. В. (захист 2025 р.) Кримінологічний вимір використання пробаційних програм щодо запобігання кримінальним правопорушенням¹.

¹ Ворожбіт-Горбатюк В. В. Кримінологічний вимір використання пробаційних програм щодо запобігання кримінальним правопорушенням: дис. ...д-ра філос. : 081 «Право» (08 – Право) / Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2025. 273 с.

Дисертація є одним із перших в Україні кримінологічних досліджень використання пробаційних програм щодо запобігання кримінальних правопорушень повнолітніми суб'єктами пробації. Доцільність цієї наукової розвідки зумовлена наявними об'єктивними суперечностями між сформованим досвідом розроблення і реалізації пробаційних програм на основі імплементації світового досвіду і об'єктивною потребою опори у змістовій частині таких програм на національний, культуровідповідний контент, узгодження з чинними нормативними документами щодо формування громадянської ідентичності у заходах і засобах запобігання злочинності. У дисертації вперше конкретизовано поняття кримінологічного виміру пробаційної програми: процес і результат аналізу та оцінки будь-якої пробаційної програми з позицій кримінологічної науки. Кримінологічний вимір визначає: а) доцільність використання пробаційних програм для запобігання злочинності у суспільстві в цілому; б) роль таких програм у ресоціалізації і виправленні правопорушників; в) засоби для виявлення і вирішення криміногенних потреб та усунення інших детермінант злочинності. Кримінологічний вимір забезпечує наукове обґрунтування методик соціально-виховного і корекційного впливу, аналізу результатів проходження, показників забезпечення ефективності пробаційних програм. Відповідно до системного підходу надано характеристики кримі-

нологічного виміру п'яти пробаційних програм для повнолітніх суб'єктів пробації. Установлено, що кримінологічний вимір цих програм у їх цілях і завданнях є не чітким, розпорошеним. Запропоновано планування заходів запобігання кримінальним правопорушенням здійснювати через диверсифікацію методичного забезпечення. Альтернативою робочим зошитам мають стати технологічні елементи (хендбуки – короткі покрокові інструкції чи алгоритми дій в різних життєвих ситуаціях, дорожня карта, пам'ятка тощо), практика драми, творчої і фільмотерапії. Також для запобігання кримінальним правопорушенням слід забезпечити систематичний моніторинг якості, результативності соціологічного супроводу працевлаштування і рівня задоволеності суб'єкта пробації своєю професійною діяльністю. Важливо накопичувати патерни регіональних рекомендацій і посібників для вирішення некриміногенних потреб суб'єктів пробації (наприклад, рівні діагностики і способи стабілізації самооцінки і дистресу, стану здоров'я, здатності проживати травми, горе, втрати). За результатами емпіричного вивчення готовності кураторів реалізовувати кримінологічний вимір пробаційних програм обґрунтовано напрями неперервної професійної освіти та підвищення кваліфікації кураторів: психологічний супровід повнолітнього суб'єкта пробації, пробаційна дидактика і культуровідповідна соціально-виховна робота (яка узгоджується із соціокультур-

ними, економічними, історичними, географічними характеристиками процесів соціалізації повнолітнього суб'єкта пробації, його індивідуальними і ментальними особистісними характеристиками, рівнем освіченості і ставлення до праці, родинною ідентичністю); цифрова компетентність для доцільного використання цифрових технологій і сервісів із системами штучного інтелекту у роботі з повнолітніми суб'єктами пробації. Об'єднувальною ідеєю цих напрямів визначено розроблення і реалізація стратегій ефективності підвищення кваліфікації кураторів пробаційних програм з опорою на міжвідомчу і трансгалузеву співпрацю, практично-зорієнтоване ротаційне навчання. Досягнення успіху в індивідуальному запобіганні кримінальним правопорушенням передбачає аутсорсинг предметної взаємодії із вузько-спеціалізованими фахівцями для формування необхідних загальних (життєвих) компетентностей. Стратегічну значущість має національно спрямований методичний контент та культуровідповідна імплементація світового досвіду з метою євроатлантичної інтеграції України.

Григорій Сковорода сказав: «Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися, хоча б зовні він і здавався бездіяльним». Саме ці слова відносяться й до Володимира Васильовича Голіни – доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого

діяча науки і техніки України. Саме його науковий внесок як відомого українського вченого-кримінолога сформував і вплинув на розвиток наукової школи «Розробка кримінологічних засад боротьби зі злочинністю в Україні». Вчорашні учні Володимира Васильовича вже виховують нове покоління вчених-кримінологів, а це вказує на те, що наукова школа розвивається й її «лави» поповнюються.

**ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ
ГОЛІНА – ФУНДАТОР
ХАРКІВСЬКОЇ ШКОЛИ
КРИМІНОЛОГІЇ, ЛЕГЕНДА
І ВЧИТЕЛЬ**

*Наталія Сметаніна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правової політики,
керівник уповноваженого підрозділу з питань
запобігання та виявлення корупції
Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого*

На загальнодержавному рівні визнано, що злочинність являє реальну загрозу національній безпеці країни, а протидія їй має бути включена до найвищих пріоритетів держави. В сучасному суспільстві криміногенна ситуація є складною, і пи-

тання посилення боротьби зі злочинністю в Україні перебувають у центрі уваги правоохоронних органів та міжнародної спільноти¹.

В. В. Голіна зазначає, що злочинність, її сутність і природа належать до предмета науки кримінології, є важливим об'єктом дослідження у вітчизняній правовій системі. Вивчення феномену злочинності відіграє сьогодні важливу роль у правовому житті суспільства, а тому посідає значне місце в наукових дослідженнях з кримінології. Сьогодні, у ХХІ столітті, стало очевидним, що процес пізнання сутності злочинності ще триває і переживає значну кризу. Захист від злочинності і насильства залишаються пріоритетними завданнями для людей у всьому світі. Виникають питання: що сьогодні змінюється? Що нині представляє собою реальну загрозу для суспільства?

Історія ідей щодо запобігання злочинності – невід'ємна частина історії еволюції уявлень про природу злочинного, про злочинність. Численні приклади протиборотства добра і зла, які знайшли відображення у легендах і міфах, епосах і біблейських сповідях, найдавніших законодавствах, інших пам'ятках культури минулих цивілізацій, свідчать про те, що проблема злочинності (поняття якої сформулювалося значно пізніше) і її множин-

¹ Holovkin B. M., Semenyshyn M., Tavolzhanskyi O. V., Lysodyed O. V., Smetanina N. V. Fight against Corruption-Related Crimes in Wartime in Ukraine. *International Annals of Criminology*. 2023. Vol. 61, Iss. 3–4. P. 384–409. DOI: 10.1017/cri.2023.31.

них проявів актуальною була завжди. Про злочинність написано багато. В залежності від визначення злочинності, а точніше розуміння її природи, сутності, детермінаційних чинників, державної ідеології і методологічного світогляду дослідників, створювалися теорії злочинності: класична, соціологічна, антропологічна, психологічна та ін. З використанням історико-правового методу робилися протилежні висновки про вічність злочинності або її відмирання. Не будемо зараз аргументувати непереконливість цих висновків. Історія покаже...

Професор В. В. Голіна акцентує увагу на вивченні «криміногенного потенціалу суспільства», наголошує у своїх працях, що злочинність – вихідне, базове поняття, і той, хто її досліджує, зобов'язаний вирішити найважливіше концептуальне питання про її розуміння. Відмінності в останньому історично зумовили і продовжують зумовлювати методологічний підхід учених до вивчення й осмислення кримінальної реальності, тобто злочину і злочинності.

В. В. Голіна зазначає, що займався розробкою підходів до розуміння витоків злочинності, а з огляду на це констатує, що визначення поняття злочинності вимагає нових наукових пошуків. Він наголошує, що сутність злочинності закладена у базових людських властивостях, у ментальній і психологічній конструкції людини, тобто в нас самих. Форма прояву сутності у вигляді множинності

злочинів формує злочинність як кримінально-правовий феномен. Утворюється синдром кримінальної активності, тобто виникає переконання і рішучість вирішувати існуючі проблеми незаконним, злочинним шляхом. Цей синдром можна назвати «криміногенний потенціал суспільства». Його реалізація і є проявом злочинності. Акцент кримінологічних досліджень переноситься на реальне джерело злочинності – криміногенний потенціал суспільства. Це буде вимагати розробки відповідного понятійного апарату, інших кількісно-якісних вимірювань, іншого розуміння детермінант, а в цілому – і розробки концепції зниження криміногенного потенціалу і його проявів. Криміногенний потенціал, як кримінологічна категорія, становить собою такий кримінально небезпечний стан суспільства і рівень домінуючої у ньому правосвідомості його членів, що діє або здатен діяти як джерело кримінальної мотивації, тобто масового порушення моральних і правових заборон. В. В. Голіна слушно наголошує, що глибина й ефективність запобіжного впливу багато в чому залежать від знання суб'єктами, які приймають участь у запобіганні злочинності, основних криміногенних показників об'єкта запобіжного впливу. Тобто, яка сила прояву криміногенності цього об'єкта ззовні, чи достатньо ресурсу суб'єктів на її подолання? У кожную епоху особливо виділяються ті чи інші прояви криміногенного потенціалу – злочини, що найкраще характеризують

його складники. Саме цих злочинів вчиняється більше порівняно з іншими часами (піратство, торгівля людьми, бандитизм, контрабанда, злочини проти власності тощо). Зараз епоха злодійства, казнокрадства і корупції¹.

Багато уваги у своїх дослідженнях В. В. Голіна приділяє об'єктам запобіжного впливу. У найзагальнішому розумінні, об'єкт запобіжного впливу (діяння) – це окремі чи взаємопов'язана сукупність негативних явищ і процесів реальної дійсності матеріального й духовного характеру, різні за генезою, сферою буття, формами та ступенем інтенсивності проявів своїх властивостей, існування яких призводить до відтворення на суспільному рівні злочинності як соціального явища, а на індивідуальному – виникнення масової деструктивної поведінки людей, злочинної мотивації, наміру, прийняття рішення на вчинення злочинів та їх реалізацію. Таким чином, об'єкт має певну генеруючу силу впливу на суспільні відносини, внаслідок чого вони деформуються і, у свою чергу, псують людську правосвідомість. Людина потенційно стає суспільно небезпечною. У свою чергу, запобіжний вплив – це тиск, цілеспрямовані зусилля відповідних суб'єктів на ті криміногенні об'єкти, які у взаємозв'язку з іншими чинниками породжують

¹ Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків : Право, 2017. 284 с.

явища, що обумовлюють злочинність, злочинну мотивацію і поведінку, а також активізацію антикриміногенних чинників, із метою поступового усунення їх дій і недопущення злочинних проявів¹.

Проблема злочинності має бути у центрі уваги правової демократичної держави, адже саме злочинність як складний феномен знецінює життя і безпеку кожної людини, руйнує економічне, соціальне підґрунтя нашої держави, її інформаційну безпеку, правовий порядок і духовність. Особливо перспективним є вивчення проблеми ціни злочинності, яка взагалі не з'ясована як теоретично, так і практично². Володимир Васильович підкреслює, що ціна злочинності має віддалені наслідки, породжує механізми тіньової економіки, віктимізації населення в суспільстві, недовіри громадян до правоохоронних органів, соціально-негативного клімату в державі. Вона є сьогодні потужним ресурсом, що відображує реальний стан злочинності та її криміногенний потенціал, вимагає сучасних підходів і кримінологічної оцінки, адже фактично вона ставить питання про можливість існування як самого суспільства, так і безпечного життя громадян. Більш того сучасні дослідження доводять, що

¹ Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків : Право, 2017. 284 с.

² Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.

страх перед злочинністю породжує саму злочинність, тому що страх викликає почуття впевненості у злочинця і почуття безпорадності у жертви. Професор В. В. Голіна пропонує також до непрямого збитку від злочинності включати зловживання із боку представників правоохоронних і судових органів, а також породжену механізмом криміналізації тіньову економіку. І це ще неповний перелік прямого і непрямого збитку, адже вичерпного переліку цих збитків не існує у кримінологічній науці, а можливість підрахунку зазначених збитків у грошовому еквіваленті в певних випадках носить лише штучний характер¹. Багато уваги В. В. Голіна приділяє розробці інформаційної моделі злочинності у сучасній кримінології. Так, він зазначає, що аналіз злочинності має бути побудований на виявленні її реальних якісних і кількісних характеристик у їх діалектичному взаємозв'язку. Зміст якості включає, по-перше, визначеність явища у певних межах, просторово-часових властивостях; по-друге, дослідження структури злочинності, взаємозв'язку різних злочинів і їх суб'єктів, вивчення стійкості та мінливості злочинності. Кримінальна статистика при цьому залишається важливим джерелом інформації і при її змістовному аналізі можна отримати навіть певні відомості про латентність злочинів. Кількість – це просторово-часова властивість яви-

¹ Голіна В. В., Сметаніна Н. В. «Ціна» злочинності: що ми про неї знаємо? *Голос України*. 2013. № 127(12 липня). С. 10 : портр.

ща (величина у просторі, тривалість існування, темпи приросту і т.п.). У процесі аналізу враховуються ті закономірності злочинності та її змін, котрі уже були виявлені кримінологами і відображені у літературі. Це дозволяє точніше оцінювати особливості злочинності у конкретних умовах, своєчасно відкривати нові тенденції і специфічне співвідношення різних її структурних елементів¹.

В. В. Голіна є розробником теорії і практики спеціально-кримінологічного попередження злочинності в кримінології. Сотні його праць (понад 400 наукових праць) заклали підвалини методологічного та теоретичного обґрунтування розуміння сутності злочинності, формуванню кримінологічної політики, запобігання насильства в сім'ї, злочинності неповнолітніх, участі громадськості у запобіганні і протидії злочинності, віктимологічні засади запобігання злочинності та інституту судимості². Брав участь у розробці проєктів законів України: «Про попередження насильства у сім'ї», «Про боротьбу з тероризмом в Україні», «Про основні засади запобігання та протидії корупції в Україні», «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо підвищення рівня захисту

¹ Сметаніна Н. В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : монографія; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.

² Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків : Право, 2017. 284 с.

прав засуджених осіб»¹. Все це має визначальне значення для ефективного функціонування системи запобігання злочинності і зараз. І цим ми завдячуємо В. В. Голіні, його титанічній працелюбності і самовідданості.

Професор В. В. Голіна багато років очолював кафедру кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Під його керівництвом було захищено десятки кандидатських і докторських дисертацій. Чимало його учнів зараз працюють у правоохоронних органах, судах, прокуратурі, наукових інститутах і закладах освіти, де активно вирішують проблеми боротьби зі злочинністю. Їхнє бачення кримінологічних проблем, сформоване під впливом Володимира Васильовича Голіни, є визначальним для розбудови ефективної системи запобігання злочинності.

Окремо слід зазначити про особисті, людські якості Вчителя В. В. Голіни. Ще зі студентських років В. В. Голіна завжди поважає і підтримує студентів, приділяє багато уваги роботі студентського наукового гуртка з кримінології і проведенню щорічних студентських наукових конференцій. Його праці та учні, яких він виховав, й досі мають вирішальний вплив на розбудову правової держави та ефективну протидію злочинності. Володимир

¹ Голіна Володимир Васильович. URL: https://nals.com.ua/correspondent_members/golina_v_v/ (дата звернення: 16.07.2025).

Васильович Голіна – це Людина і Вчитель, який завжди підтримає, порадить, надасть критичні зауваження, але при цьому ніколи не допустить образливого тону. Значну увагу Володимир Васильович приділяє сімейним цінностям, важливості родини у житті людини, любові до життя, цінностям справжньої дружби і щирого спілкування. Володимир Васильович завжди з глибокою повагою говорить про колег, про наукові напрацювання інших кримінологів. І всією душею професор В. В. Голіна турбується про майбутнє кримінології в Україні, важливість її відродження на якісно новому рівні. Адже Володимир Васильович постійно наголошує, що планомірна протидія злочинності з метою її поступового скорочення і витіснення з людського буття як дальня перспектива пов'язуються не стільки з кримінально-правовою, скільки з кримінологічною стратегією запобігання злочинності.

Володимир Васильович Голіна завжди радить своїм учням багато читати і писати, працювати кожен день, виступати на національних і міжнародних конференціях і представляти результати своїх досліджень, вивчати і цитувати роботи колег, мислити критично і творчо, пропонувати нові ідеї. І демонструє це власним прикладом.

Висловлюю глибоку повагу, щиру вдячність, побажання довгих років життя і слова захоплення своєму Учителю – професору Володимирі Васильо-

вичу Голіні, який ще зі студентських років відкрив для мене безмежний світ кримінологічної науки, обумовив вибір мого наукового шляху, навчив дослідницькій роботі, підтримував на кожному етапі підготовки до захисту кандидатської дисертації.

Фокус III

ЩИРІ ВІТАННЯ ШАНОВНОМУ ЮВІЛЯРУ

**ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ
ГОЛІНА – НАСТАВНИК
І ПРОВІДНИК
(до 90-річного ювілею)**

*Тетяна Корнякова,
доктор юридичних наук, професор,
завідуюча кафедри адміністративного
і кримінального права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара,
Заслужений юрист України*

Історія наших взаємовідносин з шановним Володимиром Васильовичем тісно пов'язана з іменем видатного ректора Тація Василя Яковича, який багато років стояв за кермом Харківського юридичного інституту (нині Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого») і, безперечно, навічно увійшов в історію становлення та розвитку юридичної спільноти. Саме з ним вперше я обговорювала тему моєї

майбутньої докторської дисертації: «Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля». Василь Якович, враховуючи мої побажання досліджувати злочини проти довкілля у кримінологічному контексті, порекомендував мені звернутися до Володимира Васильовича і попросити його стати моїм науковим керівником.

Безперечним є те, що мою наукову тематику Володимир Васильович одразу сприйняв і надав досить слушні поради та зауваження. Зокрема, дослідити з наукової точки зору (не тільки прокурорської), стан злочинів проти довкілля, провести порівняльні аналізи у динаміці конкретних видів злочинів, організувати проведення опитування представників органів контролю, які відповідають за виконання природоохоронного законодавства.

Після нашої попередньої зустрічі пройшов певний час, враховуючи свою особисту наполегливість, ентузіазм і велику любов саме до цього виду прокурорського нагляду, майже п'ять років я працювала начальником відділу нагляду за додержанням природоохоронного законодавства Генеральної прокуратури України, я зібрала і опрацювала матеріали та спрямувала їх своєму науковому керівнику. Ретельно вивчивши, надавши свої доповнення, уточнення, зауваження та

рекомендації, Володимир Васильович повернув їх мені для подальшого опрацювання. Ця полеміка і робота тривала декілька років. За цей час ми встигли здружитись, розуміти і доповнювати один одного.

Через багато років, працюючи зі своїми аспірантами, я зрозуміла, що перейняла методи роботи з молодими науковцями саме у Володимира Васильовича. Він став моїм наставником, другом на багато років життя. Коли приїздила до Харкова, зокрема і на могилу своїх пращурів, я обов'язково зустрічалась з Володимиром Васильовичем. Дарувала йому наші монографії на які він завжди реагував схвально, їх читав і обов'язково щось зауважував. Він став не тільки моїм другом і наставником, але і науковим кумиром для нашої кафедри.

Продовжуючи нові наукові кримінологічні дослідження у різних галузях права, завжди посилаємось на любимого нашого Володимира Васильовича. Видатний вчений, педагог Володимир Васильович Голина назавжди увійшов в історію науки «Кримінологія», мого особистого наукового життя та колег моєї кафедри.

Вітаючи Вас з ювілеєм сьогодні, щиро бажаємо здоров'я, миру, нових наукових здобутків та приемних вражень від спілкування зі своїми учнями, однодумцями, колегами по роботі.

ПРОВІДНИК ІДЕЙ СПРАВЕДЛИВОСТІ, РІВНОСТІ ТА ГУМАНІЗМУ

*Алла Блага,
доктор юридичник, доцент,
завідувачка кафедри цивільного
та кримінального права і процесу
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили*

Шановний і дорогий
Володимире Васильовичу!

Від імені кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморського національного університету імені Петра Могили та від себе особисто сердечно вітаю Вас із визначним ювілеєм – 90-річчям!

Прийміть наші найщиріші побажання світла, добра, миру й перемоги. Нехай Ваші дні будуть наповнені теплом, повагою і вдячністю від усіх, хто мав честь із Вами працювати, навчатися або спілкуватися.

Як і для багатьох, моє перше знайомство з Вами відбулося заочно – через підручники, наукові статті й монографії. А безпосереднє спілкування розпочалося на початку 2000-х у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності, де Ви очолювали сектор попередження злочинності

серед неповнолітніх та молоді. Із того часу мені пощастило неодноразово переконуватись у Вашій науковій щедрості, глибині, доброзичливості та принциповості.

Ви завжди з готовністю ділитеся знаннями й ідеями. І кожного разу це – новий ракурс, несподівана тема або оригінальне тлумачення: чи йдеться про кримінологічну політику й постать Франца фон Ліста, ідеї Чезаре Беккарія, чи про термінологічні дискусії, що точились навколо понять «попередження» і «запобігання» злочинності. З особливою теплотою згадую Вашу розповідь про звернення до філологів-україністів, які допомогли внести мовну точність у кримінологічну термінологію, пояснивши, що запобігання – це саме той термін, який відображає дії, спрямовані на те, щоб заздалегідь відвернути небажане.

Дякую Вам за ті цінності, які Ви послідовно втілюєте у своїй науковій і людській діяльності та передаєте студентам, аспірантам, колегам: справедливість, гуманність, людяність, чуйність. Саме тому студентські конференції, які традиційно організовувались Вашою кафедрою, мали величезну популярність серед молоді – не лише в Академії, а й у Харківському національному університеті внутрішніх справ, де я тоді працювала, та в інших вишах України. У цих заходах панували ентузіазм, креативність, конструктивна конкуренція – кожен

виступ перетворювався на предмет жвавого обговорення.

Логічним продовженням Вашої життєвої й професійної позиції стала активна діяльність у сфері протидії насильству та захисту вразливих категорій осіб, зокрема жінок. Ви є автором першого вітчизняного законопроекту про попередження насильства в сім'ї. У Вашому доробку також – низка публікацій і практичних напрацювань, зокрема: науково-практичні коментарі до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (2003, 2005); статті «Світова злочинність: сучасні тенденції та стратегії протидії» (2015), «Деякі зауваження і пропозиції щодо криміналізації домашнього насильства» (2019); виступи на конференціях і круглих столах, присвячених запобіганню насильству, – ще один вагомий внесок у розбудову гуманного й безпечного суспільства.

Саме завдяки Вашій підтримці та натхненню присвятити наукові пошуки цій темі свого часу вирішила і я. Пригадую, як у 2004 чи 2005 році, розмірковуючи, чи має вона достатній потенціал для докторської дисертації, я звернулася по пораду до Наталії Олександрівни Гуторової. Вона без вагань сказала: «Ходімо до Володимира Васильовича – він точно підкаже». Ми завітали до Вас без попередньої домовленості, й Ви щиро й до-

броничливо нас прийняли. Уважно вислухавши мою ще не до кінця сформовану ідею, Ви не лише схвалили її, а й одразу запропонували можливу структуру майбутнього дослідження, вказали на ключові питання, які варто опрацювати в кожному з розділів.

У 2014 році ця робота втілилася у монографію, і Ви разом із Наталією Олександрівною погодилися стати її рецензентами. Ваші зауваження та поради дозволили суттєво вдосконалити низку положень дослідження. Цей жест я зберігаю в серці як прояв глибокої довіри та справжнього наукового наставництва.

Зізнаюся щиро: я обожаю бути присутньою на захистах дисертацій, у яких Ви берете участь. Після офіційної частини завжди настає справжня «магія науки» – жива дискусія, народження нових ідей, сміливих гіпотез, несподіваних трактувань. Кожна Ваша думка – як зерно, з якого зростає нове дослідження.

Ще раз вітаю Вас із ювілейною датою, яка є свідченням багатого життєвого шляху, наповненого змістом, гідністю, працею і великою любов'ю до науки, людей і правди. Бажаю міцного здоров'я, наснаги, радості й тепла! Нехай поруч завжди будуть вдячні учні, щирі друзі, турботливі рідні. Нехай світ відповідає Вам тим, що Ви несете в нього – світлом.

ВОЛОДИМИР
ВАСИЛЬОВИЧ
ГОЛІНА
ТА ЙОГО ТАЛАНТИ

Олена Шостко,

*доктор юридичних наук, професор,
«Центр українських правових досліджень»,
Голова правління*

Володимир Васильович Голіна – людина багатогранних талантів. Для мене він передусім глибокий дослідник-кримінолог, уважний сім'янин, романтик і справжній інтелігент, який завжди залишався коректним і делікатним у спілкуванні.

Наші стосунки «керівник – підлегла» не завжди були простими: ми часто дискутували на кримінологічні теми, зокрема й під час роботи над моєю докторською дисертацією. Але сьогодні я з вдячністю згадую ті суперечки – вони загартували, допомагали глибше мислити й робили науковий текст сильнішим.

Атмосфера на кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого під керівництвом Володимира Васильовича була особливою: кожну дисертацію читали колеги, від-

бувалися тривалі й змістовні обговорення. Це вимагало багато часу, але саме завдяки такій школі з'являлися роботи високої якості, а вихованці кафедри продовжували її традицію вже як викладачі та науковці.

Я завжди цінувала демократичний стиль керівництва Володимира Васильовича: він уважно слухав думку кожного і ставився до неї з повагою.

Окремо хочу згадати його співочий талант. Коли він навчався у Ленінградській консерваторії, і час від часу на кафедрі міг несподівано наспівати уривок з опери Верді. Це було неймовірно тепло й по-людськи, створювало атмосферу довіри й натхнення. Мене це особливо зворушувало, адже я сама колись навчалася у Харківському музичному училищі ім. Б. М. Лятошинського, і ми ніби опинялися на одній хвилі.

Так само й любов до поезії – він часто декламував вірші, додаючи у щоденність нотку естетики та романтики.

Сьогодні, коли Володимир Васильович відзначає свій 90-річний ювілей, хочу щиро побажати йому міцного здоров'я, натхнення та нових звершень. Його енергія, оптимізм і життєлюбність завжди надихали колег і учнів — хай же й надалі Володимир Васильович буде прикладом для всіх нас.

ФУНДАТОР КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ ГОЛІНА

*Олександр Джужа,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

Ім'я Володимира Васильовича Голіни, автора понад 250 наукових праць, відоме широкій науковій громадськості, як видатного вченого-кримінолога не тільки на теренах України, а й далеко за її межами.

Його роботи, зокрема, «Кримінологія. Загальна та Особлива частини», «Спеціально-кримінологічне попередження злочинів (теорія і практика)», «Судимість», «Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я, що вчиняються неповнолітніми», «Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження)», «Правова система України: історія, стан та перспективи» у 5-ти томах, «Запобігання злочинності в Україні (теорія та практика)», «Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні», «Віктимологія» та багато інших дають змогу високо оцінити його сферу наукових інтересів.

Він є співавтором проектів Законів України «Про попередження насильства у сім'ї» (2001), «Про боротьбу з тероризмом в Україні» (2002). У 2011 році за багаторічний особистий вклад у правотворчу діяльність він стає лауреатом Державної премії України у галузі науки і техніки.

Доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, ім'я якого занесено до «Золотої книги Української юстиції і сьогодні плідно працює на ниві юриспруденції за різними напрямками правозастосування.

В його ювілейний рік бажаю заслуженому науковцю міцного здоров'я, творчої наснаги, мирного неба та благодаті господньої.

**ВОЛОДИМИР
ВАСИЛЬОВИЧ
ГОЛІНА:
ПОРТРЕТ ВЧЕНОГО КРИЗЬ
ПРИЗМУ ЧАСУ**

*Анастасія Дзюба,
експертка у сфері швейцарського та європейського регулювання, PhD, членкиня Швейцарської асоціації зовнішньої політики (SGA), членкиня Швейцарської асоціації штучного інтелекту (Swiss AI Association), юристка у швейцарській юридичній фірмі, AI Business*

Integration Officer у Softengi LLC, співзасновниця швейцарської благодійної організації Free Ukraine Global та правового медіанорталу Lighthouse Legal Advisory.

Дорогий Володимире Васильовичу!

Від щирого серця вітаю Вас із ювілеєм!

Для мене велика честь писати ці рядки видатному вченому-кримінологу, чия багатолітня наукова діяльність стала справжнім надбанням української юридичної науки. Ваше ім'я назавжди вписано українськими золотими літерами в історію вітчизняної кримінології, а Ваш внесок у розвиток теорії і практики запобігання злочинності важко переоцінити.

Перше знайомство з Вашими працями відбулося ще за студентських років. Мене вразила глибина наукового мислення, системність підходу до вивчення кримінологічних проблем і водночас – практична спрямованість досліджень. «Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності», «Запобігання злочинності (теорія і практика)», «Сучасні проблеми насильницької злочинності проти особи і її попередження» – ці монографії стали не просто джерелами наукової інформації, а справжніми дороговказами у складному світі кримінологічної науки.

Особливо дорогими є спогади про той час, коли Ви як член вченої ради читали мою дисертацію. Я була вражена Вашим неймовірно уважним і сум-

лінним ставленням до роботи молодого дослідниці. Кожне зауваження виявлялося продуманим, конструктивним і спрямованим на покращення якості дослідження. Ви не просто вказували на місця, що потребують доопрацювання, а терпеливо пояснювали шляхи їх усунення, методологічні підходи, які варто застосувати, джерела, на які слід звернути увагу. Зважаючи на специфіку мого дослідження – німецьку нормативну та емпіричну базу, німецьку доктрину кримінального права та кримінології – Ваше сумлінне ставлення та підтримка прикрасили як сам процес рецензування, так і змістовну частину роботи. Ви залишили теплі спогади і торкнули моє серце того року. Певно, всі Ваші учні та наукові вихованці поділяють моє ставлення до Вас як до зразкового наукового педагога та професіонала своєї справи. Візіонер української кримінології Здатність бачити перспективи розвитку наукової думки, передчувати майбутні тенденції в кримінології завжди викликала захоплення. Ви ніколи не залишалися в межах традиційних підходів, постійно шукаючи нові шляхи вирішення актуальних проблем боротьби зі злочинністю. Особливо яскраво це проявилось у дослідженнях проблем запобігання насильству в сім'ї, злочинності неповнолітніх, віктимологічних аспектів злочинності. За більш ніж півстоліття наукової діяльності Ви створили потужну наукову школу, виховали цілу плеяду

учнів, які з гордістю називають себе Вашими послідовниками. Ваші аспіранти та докторанти працюють у провідних навчальних закладах та наукових установах України, продовжуючи закладені Вами традиції. Це найкраще свідчення того, що Ваша наукова спадщина живе і розвивається. Мистецтво наставництва Особливо цінними є Ваші якості як наукового наставника. Завжди знаходячи час для молодих дослідників, Ви терпеливо ділилися багатим досвідом, допомагали знайти власний науковий шлях. Доброзичливість, мудрість і готовність підтримати у складні моменти залишили глибокий слід у серцях усіх, хто мав щастя працювати поруч з Вами.

Неможливо оминати Вашу громадську діяльність. Участь у розробці проектів законів України «Про попередження насильства у сім'ї», «Про боротьбу з тероризмом в Україні», «Про основні засади запобігання та протидії корупції в Україні» свідчить про активну громадянську позицію, прагнення застосувати наукові здобутки для вирішення практичних завдань. Наукова спадщина Більш ніж 400 наукових праць стали справжньою енциклопедією сучасної кримінології. Вони цитуються не лише в Україні, а й далеко за її межами, що свідчить про міжнародне визнання наукового доробку. Особливо важливо, що праці не втрачають актуальності з плином часу, а навпаки –

набувають нового звучання в умовах сучасних викликів. Актуальність у складні часи Сьогодні, коли наша країна переживає непрості часи, Ваш досвід та мудрість особливо цінні. Проблеми, які досліджувалися протягом наукової кар'єри, набувають нової актуальності, а розроблені теоретичні підходи допомагають знаходити відповіді на сучасні виклики. Численні нагороди та відзнаки – Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, лауреат Премії імені Ярослава Мудрого – це заслужене визнання видатного внеску в розвиток української науки. Найвища нагорода Але найбільшою нагородою, я впевнена, є повага та любов колег, учнів, всієї наукової спільноти. Ваше ім'я стало символом відданості науці, високого професіоналізму та людської гідності. Побажання на майбутнє Від усього серця бажаю міцного здоров'я, творчого довголіття, нових наукових звершень та особистого щастя. Нехай мудрість і досвід продовжують надихати нас на плідну наукову працю, а Ваш приклад служить орієнтиром для майбутніх поколінь кримінологів. Нехай кожен новий день приносить радість від усвідомлення того, скільки добра принесено у цей світ наукою, наставництвом, людяністю. Залишайтеся таким же енергійним, мудрим і відданим науці, яким ми Вас знаємо і любимо.

ГОЛІНА
ВОЛОДИМИР
ВАСИЛЬОВИЧ –
ФУНДАТОР УКРАЇНСЬКОЇ
КРИМІНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

*Іван Кріцак,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1
Харківського національного університету
внутрішніх справ*

Володимир Васильович Голіна – видатний вчений у галузі кримінології. 90-річний ювілей у монашестві/чернецтві – це символ досконалості. Господь допоміг дожити Володимирі Васильовичу до цього славного Ювілею і ми радіємо та вітаємо видатного/знаного вченого. Бажаємо Вам многих і щасливих літ життя, в також відзначати подальші визначні дати.

Пам'ятаю, як у курсантські роки (2003–2007 роки під час навчання у ХНУВС) ми приїхали з сьогодні вже професором А. Б. Благою на одну із конференцій з кримінології у Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Це незабутня академічна атмосфера, величні/намолені стіни, а головне – знаний викладацький склад. Володимир Васильович як завжди засвідчив свою

майстерність/красномовність слова та відзначився конструктивною критикою й детальним обговоренням кожної із доповідей. Хвилювалися безперечно чи зможемо відповісти на поставлені запитання.

Кримінологічна школа Харківського національного університету внутрішніх справ, особливо завдяки таким знаним вченим як О. М. Литвинов та Ю. В. Орлов й кримінологічна школа НЮУ імені Ярослава Мудрого завжди йшли і йдуть разом. Попри різні часи у відносинах, підставляють дружнє плече допомоги й підтримки. Бажаємо, щоб і надалі так було.

Сьогодні усі бажаючі можуть побачити Володимира Васильовича, почути його живий голос на захистах дисертаційних досліджень у разових спеціалізованих вчених радах Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (платформа YouTube) та в котре переконатися, що великий вчений є справжньою постаттю у кримінологічній науці, безперечним професіоналом, інколи критиком. Але є також хороша якість у Володимира Васильовича, коли він дає молодим вченим шанс, часто вживаючи такі слова: «А можливо я помиляюся», «А можливо я не правий», – цим самим, можна спостерігати смирення вченого перед тим, що кримінологічна наука постійно розвивається, не залишається на місці.

Володимир Васильович сьогодні є глибокоповажним професором, старійшиною серед усіх нас молодих науковців. Ми безперечно вдячні Богові, що Ви з нами Володимир Васильович. Ви виховали велику плеяду талановитих учнів, – можете по-праву пишатися В. С. Батиргареевою, М. Г. Колодяжним та багатьма іншими знаними науковцями. Ви тримаєте рубежі високості та принциповості, справжності та фундаментальності кримінологічної науки. Молоді вчені підтягуються до вашого рівня; пишаються, що мають можливість працювати у колективі разом з вами. За вашої участі захист дисертаційного дослідження є таким як і раніше, коли присутнє розумне хвилювання і переживання.

У стилі написання наукових праць Володимира Васильовича приваблює простота, велич та підкріплення тексту крилатими/простими здавалось би висловами, які насправді мають велику глибину та значущість/цінність.

Надіємося, що ви дасте Благословення/підтримаєте розвиток/розроблення духовно-цінної концепції праворозуміння та новий напрям/тренд – кримінологію через призму біблеїстики, бібліотерапії, які активно впродовж останніх років розвиваємо та які є трендом зарубіжної кримінологічної науки. Своєю чергою будемо тримати духовну оборону за Вас, за особливий внесок, який ви

зробили та робите для розвитку кримінологічної науки.

Многих і благих літ життя Вам Володимире Васильовичу. Спаси Вас Господи. Янгола Охоронця на життєвому шляху. Дякуємо за великий труд/самовіддану працю на ниві кримінологічної науки. Ви виховали велику кількість прокурорів, суддів, адвокатів, знаних вчених та юристів, фахівців своєї справи ближнього та далекого зарубіжжя, які пам'ятають Вас, як блискучого і талановитого лектора, вченого, Вчителя. Міцного здоров'я Вам, сил, успіхів, наснаги та подальших успіхів на життєвій та професійній ниві.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

ФОТОГАЛЕРЕЯ

В. В. Голіна – головний редактор стінгазети

*На вченій раді Інституту з академіком
НАПрН України В. Ю. Шепітьком*

*На захисті докторської дисертації Ю. Б. Данильченка
в Харківському університеті внутрішніх справ.
Поряд Т. В. Корнякова та І. С. Яковець*

*На ювілеї академіка НАПрН України В. І. Борисова.
В оточенні В. І. Борисова, В. І. Борисової
та А. О. Селіванова*

*Неофіційна частина захисту дисертації. В. В. Голіна
поряд зі своїм учнем Б. М. Головкіним*

*На захисті кандидатської дисертації А. Р. Топузьяна.
В оточенні С. Ф. Денисова, В. І. Борисова,
А. Р. Топузьяна та А. М. Яценка.*

*В кулуарах під час науково-практичної конференції
поряд з ученицею А. В. Калініною*

Разом із А. Б. Благою

*У колі учнів А. В. Калініної, С. С. Шрамко
та М. Г. Колодяжного*

*По закінченню роботи спеціалізованої вченої ради
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.
Зліва направо: А. Х. Степанюк, В. В. Голіна, В. І. Борисов,
Т. В. Корнякова, В. Я. Тацій, В. С. Батургарєєва,
В. І. Тютюгін, Н. О. Гупорова*

*У день народження Володимира Васильовича
разом із ученицею С. С. Шрамко (28.07.2021)*

*У день народження Володимира Васильовича
разом із ученицями С. С. Шрамко та А. В. Калініною
(28.07.2021)*

*У день народження Володимира Васильовича
із колективом НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
(28.07.2021)*

Професор за роботою

Для нотаток

FESTSCHRIFT
до 90-річчя професора
Володимира Васильовича Голіни

Упорядники:
Калініна Аліна Владиславівна
Шрамко Сабріє Сейтжеліївна

Видається в авторській редакції
Комп'ютерна верстка *О. А. Лисенко*

Підписано до друку 08.12.2025. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 14,5. Обл.-вид. арк. 27. Тираж 100 пр. Зам. № 502

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017